

Forargeligt og Uteerligt Forhold

Rettsforfølgelse av sex mellom kvinner på midten av 1800-tallet i Norge

Tonje Louise Skjoldhammer

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Våren 2018

© Tonje Louise Skjoldhammer

2018

Forargeligt og Uteerligt Forhold

Tonje Louise Skjoldhammer

<https://bora.uib.no/>

Offensive and Unseemly Behaviour

Prosecution of sex between women in the mid-eighteen hundreds in Norway

Abstract

In 1844 three women were prosecuted for having “intercourse that is against nature”. The women had performed their unnatural intercourse by lying on top of each other in bed and rubbing their genitals together. Seven years later, in 1853, two other women were prosecuted for the same crime. These two cases are unique in Norwegian history in that they are the only cases of prosecution against female same-sex sexuality that went all the way to the Supreme Court.

This thesis aims to study the source material from these two cases in detail in order to understand what happened, and what these cases can tell us about the way same-sex sexuality was talked about and understood by Norwegians in the mid-eighteen hundreds. The thesis presents the two cases in detail and then analyses the statements uttered that relate to same-sex sexuality in order to identify common ideas and understandings people had about this. People quoted in the source material seemed in general to have been quite comfortable talking about sexual matters, including sex between women. Even though it was clearly considered to be unnatural and morally wrong, female same-sex sexual activity seems to have been widely known about and talked about.

The general ideas found are that normal intercourse was considered to be reproductive sex, preferably in the missionary position. Sex outside of this model would be considered unnatural. Sex between women was considered not to be able to cause orgasms. Because of this and of the lack of penetration, in these particular cases, it was not considered to be intercourse, and therefore not “intercourse that is against nature”. Because of these interpretations of sex between women, and of the law, the women in the first case were convicted based on an analogy of the law and the women in the second case were exonerated.

One of the things that were most crucial for whether such a case would even be considered for prosecution was whether it had caused public outrage or not. In the first case where the women were convicted and punished, the public outrage had been much greater than in the second case. This is very likely one of the reasons why the verdicts in the two cases were so different.

Forord

Da jeg skulle begynne på dette masterprosjektet var jeg aldri i tvil om hva jeg ønsket å skrive om. Som lesbisk ønsket jeg å finne mennesker i fortiden som lignet på meg. Og jeg ønsket å fortelle historien til dem som ofte blir utelatt i historiebøkene. Da faglig leder ved skeivt arkiv, Runar Jordåen, tipset meg om de to rettssakene som er utgangspunktet for denne oppgaven visste jeg at dette masterprosjektet kom til å passe meg ypperlig. Historien om en bondekone fra Helgeland som hadde hatt sex med tjenestejentene sine i flere år og havnet i rettssystemet på grunn av det var uhyre interessant. Arbeidet med kildematerialet har gitt meg utrolig mye glede og mang en god latter, og jeg håper leserne av denne avhandlingen vil få den samme opplevelsen.

Jeg vil takke min veileder, professor i historie Inger Elisabeth Haavet, for engasjement, aksept og forståelse, og god veiledning gjennom hele prosjektet. Jeg vil også takke de andre veilederne og studentene på masterseminaret for mange gode og nyttige tilbakemeldinger.

Jeg vil rette en spesielt stor takk til Runar Jordåen, som ikke bare meg om rettssakene, men også har vært utrolig behjelpelig med å finne og transkribere kildematerialet.

Jeg vil også takke mamma for å holde meg i ørene og hjelpe meg å fokusere. Og for siste liten korrekturlesing. Takk til pappa for mange gode diskusjoner og at han alltid var der når jeg trengte hjelp med å rydde hodet. Takk til Vilde for mange gjennomlesinger og arbeidsselskap. Uten deg hadde den siste innspurten blitt utrolig ensom.

Til slutt vil jeg takke Studentkoret Blandede Akademikere. Uten dere hadde jeg ikke hatt et sosialt liv de siste to årene.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning	1
Problemstilling	2
Avhandlingens oppbygning	2
Historisk kontekst	3
Teoretiske utgangspunkt og forskningsstatus	6
Metode	11
Kapittel 2: Trættekjære, slue og ondskabsfulde qvindfolk	14
Første avhør, 27. august 1844	15
Kontinuasjonforhør 28. November 1844	22
Ekstrarett 21. juli 1845	24
Ekstraretter 16. august og 9. desember 1845	32
Ekstraretter 8. Juli, 8. august og 18. august 1846.	35
Ekstrarett 18. august 1846.	37
Stiftsoverretten	39
Høyesterett	40
Kapittel 3: Frække, brutale og ryggesløse fruentimmer	46
Første politiavhør 3. november 1853	47
Underretten	50
Stiftsoverretten 1853	51
Høyesterett	52
Stiftsoverretten 1854	55
Loven, etter Christianiasaken	55
Kapittel 4: Kvinnelig seksualitet og sex mellom kvinner.	57
Kvinnelig seksualitet	57
Seksualitet og identitet	59
Sex mellom kvinner	63
Mannlighet	65
Penetrering	66
Omgjengelse mot naturen og de juridiske vurderingene	68
Kapittel 5, Konklusjon	77
Hvordan ble kvinnelig seksualitet omtalt og forstått?	77
Hvordan ble sex mellom kvinner omtalt og forstått?	78
Hvordan påvirket disse forståelsene tolkningen av lovparagrafen?	79
Avslutning	80
Kilder og litteratur	81
Arkivmateriale	81
Lover	81
Litteratur	82
Vedlegg	84
Eksempler på kilder	84

Kapittel 1: Innledning

I 1844 ble tre kvinner fra Helgeland tiltalt for “Omgjængelse mod naturen”, og i 1847 ble de dømt basert på en analogi av dette lovbruddet i Høyesterett. De tre var 68 år gamle Simonette Vold, 43 år gamle Olava Nielsdatter og 55 år gamle Birgitte Marie Burin. Birgitte og Olava hadde vært tjenestejenter hos Simonette siden de var sent i tenårene. Birgitte var ved sakens tiltagelse gift og ikke lenger i Simonettes tjeneste, men Olava var fremdeles tjenestejente hos henne. Forbrytelsen de tre hadde begått bestod i at Simonette hadde forført og overtalt de to andre til å ligge under seg i sengen mens hun gned seg mot dem. I Birgittes tilfelle hadde dette forekommet da hun var omtrent 18 år gammel, rundt 1810, og det hadde kun skjedd noen få ganger den gangen. Birgitte hadde siden vært i tjeneste hos Simonette i 20 år. I Olavas tilfelle hadde denne omgangen mellom henne og Simonette startet da hun kom i tjenesten og vart frem til Olava ble forlovet rundt 1840.

Syv år senere, i 1854, frikjente Høyesterett to kvinner fra Christiania for samme forbrytelse. De to var 25 år gamle Anne Marie Johannesdatter og 20 år gamle Karen Dorthea Olsdatter. De to var prostituerte og bodde i et bordell utenfor Christiania by. I motsetning til kvinnene i saken fra Helgeland var de to relativt jevnaldrende og hadde bare i noen måneder fra tid til annen ligget oppå hverandre i sengen og gnidd seg mot hverandre. Helgelandssaken var første gang i norsk historie hvor Høyesterett behandlet en sak hvor personer av samme kjønn ble tiltalt for omgjængelse med hverandre.¹ Saken fra Christiania var den siste i norsk historie hvor omgjængelse mellom kvinner ble behandlet etter paragrafen om omgjængelse mot naturen i Høyesterett.

Denne avhandlingen vil ta for seg kildemateriale fra de to rettsprosessene og gå igjennom dem for å finne eksempler på hvordan kvinnelig seksualitet og spesielt seksuell aktivitet mellom kvinner ble omtalt og forstått på midten av 1800-tallet i Norge. Kildematerialet består av domsaktene fra begge sakene. Domsaktene består av alt materialet som har fremkommet i rettsprosessene, fra første forhør til siste dom i Høyesterett. Domsaktene i Helgelandssaken strekker seg over tre år, fra 1844 til 1847, og består av 143 sider med håndskrevet materiale. Materialet i Christianiasaken strekker seg over fem måneder, fra november 1853 til mars 1854 og er kun 29 sider langt. Hovedvekten i denne avhandlingen blir derfor, naturlig nok, lagt på

¹ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 75

Helgelandssaken. Domsaktene fra Helgelandssaken befinner seg på Statsarkivet i Trondheim² og Christianiasaken kan finnes på Statsarkivet i Oslo³.

I tillegg til disse kildene vil jeg også ta i bruk Annette Halvorsens Aarsets transkriberinger av voteringsprotokollene som hørte til disse sakene fra Høyesterett. Disse befinner seg i Aarsets avhandling ”Rettslig regulering av homoseksuell praksis 1687 – 1902”. Denne avhandlingen har en sentral plass i norsk skeiv historieskriving og blir stadig sitert og referert til, både i norsk litteratur om skeiv historie og i internasjonale bøker og artikler. Jeg bruker her begrepet skeiv som en samlebetegnelse for mennesker som ikke kan defineres som eksklusivt heteroseksuelle, eller som defineres utenfor tokjønnsmodellen⁴. Aarset har kun brukt voteringsprotokollene i sin vurdering av disse sakene, og så vidt meg bekjent er det ingen som tidligere har sett på det resterende kildematerialet i fra disse sakene. Denne avhandlingen kan derfor bidra til å utvide vår kunnskap om norsk skeiv historie, spesielt når det gjelder skeive kvinner.

Problemstilling

Hvordan ble kvinnelig seksualitet omtalt i kildematerialet fra Helgeland- og Christianiasaken, og hvilke forståelser av kvinnelig seksualitet finnes i det samme materialet? Hvordan ble seksuelle forhold mellom kvinner omtalt, og hvilke forståelser av seksuelle forhold mellom kvinner finnes i materialet? Hvordan påvirket disse forståelsene tolkningen av lovparagrafen om omgjengelse mot naturen?

Avhandlingens oppbygning

Denne avhandlingen er kronologisk og tematisk oppbygget og er delt inn i fem kapitler. Kapittel to går nøye og kronologisk gjennom Helgelandssaken fra begynnelse til slutt. Der

² Domsaktene i Helgelandssaken befinner seg her:

<http://www.arkivportalen.no/side/arkiv/detaljer?arkivId=no-a1450-08000000431900>

En pdf kan også lastes ned her: <https://filer.arkivverket.no/be8301d9-5482-42d2-a4b8-7ca150286b4e>

³ Domsaktene i Christianiasaken befinner seg her:

<http://www.arkivportalen.no/side/arkiv/detaljer?arkivId=no-a1450-02000000514751&aktivArkivFane=detaljer>

⁴ I følge barne-, ungdoms- og familiedirektoratet kan tokjønnsmodellen defineres som: ”en vanlig forståelse av kjønn som to motsatte og gjensidig utelukkende kategorier; ‘mann’ og ‘kvinne’[...]”. https://www.bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/T/

trekkes sitater jeg senere kommer til å analysere i analysekapittelet frem. Hele saksforløpet vil bli tydelig gjennomgått slik at leseren får et godt innblikk i kildematerialets innhold.

Kapittel tre er en tilsvarende gjennomgang av Christianiasaken.

Kapittel fire er et analyse og diskusjonskapittel hvor jeg ser på de to sakene i fellesskap og forsøker å arbeide frem et svar på problemstillingen.

Til sist vil kapittel fem være en konklusjon på avhandlingen.

Historisk kontekst

Rettsystemet på midten av 1800-tallet så noe annerledes ut enn det gjør i dag, men det var delt inn i tre instanser slik som i dag. Disse var Underretten, Overretten, eller Stiftsoverretten, og Høyesterett. De tilsvarer mer eller mindre dagens system med Tingrett, Lagmannsrett og Høyesterett. Underretten var en samlebetegnelse på første rettsinstans og kaltes Byretten i de store byene og Herredsretten i distriktene.⁵ Underrettene fantes lokalt i hele landet og dommeren i herredsrettene i distriktene var Sorenskriveren, mens i byrettene var det byfogden som var dommer.⁶ Fra Underretten kunne en sak ankes videre til Stiftsoverretten. Norge var delt inn i fire Stift som igjen hadde hver sin Stiftsoverrett, de fantes i Trondheim, Bergen, Christiania og Kristiansand.⁷ Fra Stiftsoverretten kunne man anke videre til Høyesterett, som fremdeles er siste rettsinstans og, da som nå, bare befant seg i Christiania.

I Høyesterett var det syv dommere i hver enkelt sak, Justitiarius og seks assessorer.⁸ Dommen ble avgitt ved at alle syv dommerne voterte uten å vite hva neste voterende mente om saken. Som regel ble dommernes voteringer muntlig fremlagt og skrevet ned av to referenter. Referentene skrev ikke ordrett ned hva som ble sagt av den enkelte dommer, med unntak av konklusjonene som måtte skrives ordrett. Denne praksisen betød at det til enhver tid var to referat av dommernes voteringer, en fra hver referent, som inneholdt litt forskjellige versjoner av voteringene.⁹ I Helgelands- og Christianiasaken ble voteringene derimot gitt skriftlig, det

⁵ Jusleksikon, s.v. tingrett 09.03.2017. <https://jusleksikon.no/wiki/Tingrett>

⁶ Store norske leksikon, s.v. byfogd. 01.05.2009. <https://snl.no/byfogd>

⁷ Norges domstoler, "Stiftsoverrett og overrett 1797 – 1936".

⁸ Lødrup, "Høyesterett 1814 – 1996, noen historiske glimt", 11

⁹ Ibid, 29

vil si at dommerne skrev ned sine voteringer selv fremfor å legge dem muntlig frem. Voteringsprotokollene som Aarset har transkribert finnes derfor kun i én versjon, men de kan antas å være en nøyaktig gjengivelse av dommernes meninger.¹⁰

I likhet med rettssystemet var også rettspraksisen midt på 1800-tallet noe annerledes enn i dag. Det var ikke nødvendigvis slik at de tiltalte fikk en forsvarer. I mange tilfeller var det slik at i de lavere instansene var aktor og forsvarer samme person, ofte kalt referent. Det kunne derfor være slik at tiltalte personer ikke fikk en forsvarer før i Høyesterett.¹¹ Dette var tilfellet i begge sakene denne avhandlingen tar for seg. Det var heller ikke nødvendigvis slik at de tiltalte ble dømt og straffet etter lov, slik grunnlovens §96¹² tilsier. En del av rettspraksisen, spesielt før den nye kriminalloven ble vedtatt i 1842, inkluderte det som ble kalt dom etter analogi og arbitrær straff. Dom etter analogi gikk ut på at dommere kunne dømme, ikke etter dommens ordrette ordlyd, men etter et lignende forhold.¹³ Grunnen til at dette forekom var at man ønsket å ha mulighet til å kunne straffe noe som klart burde være ulovlig, men som ikke spesifikt stod skrevet i lovverket. Arbitrær straff betød straff etter dommerens skjønn.¹⁴ Både dom etter analogi og arbitrær straff forekom også i de to sakene denne avhandlingen omhandler.

Å bedrive "Omgjængelse mod naturen" var forbudt i Norsk lov fra 1687 og fram til 1889. Denne lovparagrafen dukket først opp i Christian Vs norske lov hvor det står i bok 6, kapittel 13, §15 (forkortet N. L 6-13-15): "*Omgjængelse, som er imod Naturen, straffis med Baal og brand*".¹⁵ Senere, i Kriminalloven av 1842, ble straffen mildere, men forbrytelsen forble den samme. Der står det i kapittel 18 §21(forkortet §18-21): "*Omgjængelse, som er imod Naturen, belægges med Straffarbeide i femte Grad*".¹⁶ Straffarbeid var en langt mildere straff enn dødsstraff, men strengere enn fengsel og bøtelegging. Straffarbeid foregikk på tukthus og festninger. Tyngden på arbeidet ble tilpasset forbryterne basert på kjønn, alder og fysisk styrke. Lengden på straffarbeidet ble delt inn i fem grader. Hver grad inneholdt et minimum

¹⁰ Aarset, 72 (note 220), 157 og 165

¹¹ Stoa, *Kjødets Lyst*, 21

¹² Grunnloven, §96, 1814: Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom.

¹³ Jusleksikon, s.v. analogi 01.04.2017 https://jusleksikon.no/wiki/Analogisk_tolkning

¹⁴ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 98 – 99

¹⁵ Norske Lov 6-13-15, 1687

¹⁶ Norske straffelov §18-21, 1842

og et maksimum antall måneder eller år. Femte grad var den mildeste og tilsvarte ikke mindre enn 6 måneder og ikke mer enn 3 år.¹⁷

Formuleringen ”Omgjængelse mod naturen” sa veldig lite om hva forbrytelsen egentlig innebar, men det var bred enighet om at sex mellom mennesker og dyr og sex mellom menn falt inn under lovforbudet.¹⁸ Grunnen til dette var at man mente at dersom forbrytelsen skulle være fullbyrdet måtte det ha skjedd penetrering og sædavgang. Men siden dette ikke stod spesifikt i lovteksten kunne kvinner også potensielt straffeforfølges under denne lovparagrafen. I 1889 ble loven endret til den langt mer tydelige formuleringen: ”*Finder lægelig Omgjængelse Sted mellem Personer af Mandkjøn, straffes de Skyldige med Strafarbeide i femte Grad eller med Fængsel. Med samme Straf anses den, der har lægelig Omgjængelse med Dyr*”.¹⁹ I 1889 ble altså kvinner aktivt tatt ut av lovformuleringen.

Som nevnt var Helgelandssaken den første hvor omgjængelse mellom personer av samme kjønn ble behandlet i Høyesterett. Loven hadde frem til da kun rammet personer som hadde omgjængelse med dyr. En av grunnene til mangelen på saker var at man ofte ikke tok slike saker opp før lovbruddet hadde forårsaket offentlig forargelse.²⁰ Lovverket skulle i stor grad virke avskrekkende og preventivt.²¹ Det var altså ikke nødvendigvis slik at man ønsket å straffe alle som begikk slike lovbrudd, men kanskje heller slik at man ønsket å beskytte offentligheten fra dem. Muligens handlet dette om frykt for en ”smitteeffekt”, at man var redd at dersom folk fikk høre om slike ting ville de bli fristet til å gjøre det samme selv. Dette var også en av grunnene til at lovparagrafen var så uklar. Man ønsket ikke en lov som var mer spesifikk i sin beskrivelse av denne typen lovbrudd fordi man ikke ønsket å informere om, og inspirere befolkningen til slike handlinger.²²

Andre grunner til at offentlig forargelse måtte ha forekommet kan ha vært at unaturlig seksualitet i form av sex mellom personer av samme kjønn og sex mellom mennesker og dyr ikke kunne føre til avkom. Det var altså ikke skadelig for samfunnet med mindre de kom frem offentlig og dermed rokket ved samfunnets sedelighet. Strafferammen før 1842 var også

¹⁷ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 60

¹⁸ Ibid, 61 – 62

¹⁹ Besl. O. No. 42, 1889, 126

²⁰ Stoa, *Kjødets Lyst*, 17

²¹ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 67

²² von Rosen, *Månens Kulør 1*, 76

veldig streng. Dersom man risikerte å måtte dømme noen til døden og brenning på bål, krevdes overveldende bevis for å rettferdiggjøre å ta slike saker opp. Det krevdes ofte tilståelse fra den tiltalte og bevis for at forbrytelsen var fullbyrdet. Som regel betød det at penetrering og sædavgang hadde forekommet.²³ Dette var en av grunnene til at det var så stor tvil om hvorvidt kvinner som hadde omgjengelse med hverandre kunne dømmes etter denne lovparagrafen.

Helgelands- og Christianiasaken er de to eneste Høyesterettssakene i norsk historie som angikk kvinner som hadde omgjengelse med hverandre. I litteraturen som finnes om slike saker i Norge dukker det riktig nok opp to lignende saker, men ingen av dem kom så langt som til Høyesterett. Den første forekom i 1664 og ble satt i gang som følge av en ”*schammelig vise*” om to kvinner, og det ble påstått at de to ”*haffuer sig med huerandre*”. Saken skulle tas opp i den lokale Underretten, men saksdokumentene har dessverre gått tapt.²⁴

Den andre saken startet i 1781. Da giftet Jens Andersønn og Anne Kristine Mortensdatter seg med hverandre. Det viste seg imidlertid at Jens egentlig var en kvinne, og da hun et par år inn i ekteskapet begynte å drikke og være voldelig mot Anne Kristine gikk Anne Kristine til presten og anmeldte henne. Rettsvesenet visste ikke helt hva de skulle gjøre med ”Jens”. Hun hadde helt klart gjort noe ulovlig ved å gifte seg under falsk identitet, men det var større tvil om hun hadde gjort noe ulovlig ved å leve i ekteskapelig samliv med en annen kvinne. ”Jens” satt i fengsel i omtrent et år uten at myndighetene klarte å finne ut hva hun skulle tiltales for. Myndigheten slapp til slutt å finne ut hva de skulle gjøre med ”Jens”. Da hun ble overført til et annet fengsel klarte hun å rømme og ble aldri funnet igjen og dermed aldri tiltalt for noe.²⁵ I tillegg til de to sakene denne avhandlingen tar for seg er disse to sakene de eneste andre jeg kjenner til, hvor kvinner som (muligens) hadde en seksuell relasjon til hverandre havnet i rettssystemet.

Teoretiske utgangspunkt og forskningsstatus

Lesbians and gay men in search of their past generally walk up two different historical alleys. While lesbians frequently find the richest sources to their history in a “female

²³ von Rosen, *Månens Kulør 1*, 379-380

²⁴ Jordåen, ”Sodomi mellom kvinner”, skeivtarkiv.no

²⁵ Stoa, *Kjødets Lyst*, 30 – 38

world of love and ritual,” so brilliantly explored by Carrol Smith Rosenberg and others, historians of gay men invariably find themselves trapped in a male world of crime and violence. This has contributed to rather different historiographies, caused not only by the higher visibility of men and the general marginalization of women in society, but also by the different ways the state and gendered mechanisms of social control have regulated male and female sexuality.²⁶

Dette sitatet er hentet fra boken ”Criminally Queer – Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia 1842-1999”. Det setter lys på en forskjell i kildemateriale som er tilgjengelig når man ønsker å skrive om skeiv historie. Seksuelle forhold mellom menn har foregått i den offentlige sfæren og i større grad havnet i offentlige dokumenter. Historien til skeive menn er dermed lettere å finne i tilgjengelig kildemateriale. Mens seksuelle forhold mellom kvinner har foregått i den private sfæren og i liten grad blitt offentlig behandlet.

Størsteparten av kildemateriale som omhandler kvinner som var tiltrukket av andre kvinner består av brev og dagbøker fra kvinner i middel- og overklassen. 1800-tallet blir ofte kalt det romantiske vennskapets århundre. Fysisk nærhet og kjærlighetserklæringer mellom nære venner av samme kjønn var helt vanlig. Til og med kyssing og deling av seng var vanlig i slike vennskap.²⁷ Denne tendensen har gjort det vanskelig å skille de faktisk romantiske og seksuelle forholdene mellom kvinner fra de vanlige romantiske vennskapene. Med mindre kvinnene eksplisitt beskrev seksuelle handlinger med andre kvinner i sine brev og dagbøker er det veldig vanskelig å si om de faktisk kunne regnes som skeive. Lesbisk historieskriving er preget av diskusjoner om hvorvidt slike forhold var seksuelle eller ikke og om sex i det hele tatt er nødvendig for å kunne definere disse kvinnene som skeive.²⁸ Dagbøker og brev kan gi oss et innblikk i hva disse kvinnene selv tenkte om sin seksualitet, men sier lite om hva resten av samfunnet tenkte om dem.

I de øvre samfunnslag var skillet mellom menn og kvinner veldig tydelig. Menn tilhørte den offentlige sfæren og kvinner tilhørte den private. De befant seg for det meste i homososiale miljøer. Kvinner tilbragte mest tid med andre kvinner og menn med andre menn. Dette la grunnlaget for en kjønnsforståelse som understreket kvinner og menns grunnleggende

²⁶ Rydström, ”Same-Sex Sexuality and the Law in Scandinavia 1842-1999”, 13

²⁷ Smith-Rosenberg, ”The female world”, 24 – 25

²⁸ Jeffreys, ”Does it matter if they did it?”, 212 – 218

forskjellighet. I dette miljøet oppstod det ideer om kvinner og menns seksualitet som det ikke er vanskelig å finne spor etter den dag i dag. Mannen som den aktive, pådrivende part og kvinnen som den passive og underdanige. Kvinnen ble sett på som begjærløs og lite interessert i sex. Hennes begjær rettet seg i stedet mot familien og de huslige plikter. Husmoren var et bilde på uskyld og renhet.²⁹ Men det fantes også et ganske annet bilde av kvinnelig seksualitet. Husmoren stod som en uskyldsren engel på den ene siden og på den andre siden stod horen; kvinnen som var umettelig i sitt begjær og som lokket menn ut i ulykken. Dette var en ide som stammet fra bibelen og Eva som lokket Adam med i syndefallet.³⁰

Denne ideen om kvinnens lyst som umettelig preget i stor grad tidlig moderne tenkning frem mot 1800-tallet, før Viktorianske verdier begynte å prege middel- og overklassens syn på kvinnelig seksualitet. Tanken om at kvinner var drevet av lyst og lett ble fristet førte igjen til ideer om at kvinner kunne søke hverandre for seksuell tilfredsstillelse. Pornografi fra 1700-tallet inneholdt ofte scener mellom kvinner, og det ble stilt spørsmål om hvorvidt kvinner kunne tilfredsstille hverandre uten en mann. En vanlig antagelse om hvordan det kunne forekomme var at enkelte kvinner hadde en uvanlig stor klitoris som kunne brukes til å penetrere andre kvinner. Det kunne være forskjellige årsaker til at enkelte kvinner hadde en forstørret klitoris, en av dem kunne være at kvinnen var hermafroditt, og dermed født med tvetydige kjønnsorganer. En annen årsak til en forstørret klitoris kunne være at den hadde vokst som følge av masturbasjon.³¹ Til tross for endringen i synet på kvinnelig seksualitet utover på 1800-tallet og synet på de romantiske vennskapene som normale og uskyldige, levde også ideene om seksuelt pådrivende kvinner med store klitoriser videre. Som vi skal se i neste kapittel gjaldt dette også i Norge i 1844.

Rundt 1880-tallet begynte det som ofte kalles medikaliseringen av seksualitet. Interessen for de biologiske og psykologiske årsakene til menneskelig adferd økte, og det samme gjorde interessen for seksualitet. Begrepet homoseksualitet dukket for første gang i 1868 brukt av forfatteren Karl Maria Kertbeny.³² Det ble senere tatt i bruk av psykologen Richard von

²⁹ Rosenbeck, "Kvinnelighet og seksualitet", 235

³⁰ Hunt, *Women in eighteenth century Europe*, 127

³¹ Gowing, "Lesbians and their like", 126 – 129

³² Jordåen, *Inversjon og Perversjon*, 99

Krafft-Ebing i hans verk ”Psychopathia Sexualis” fra 1886. Homoseksualitet ble en medisinsk og psykologisk diagnose og ble utover på 1900-tallet allment kjent og tatt i bruk.³³

I følge Foucault er det først i denne perioden man får en spesifikk homoseksuell identitet der man tidligere bare hadde homoseksuelle handlinger. Han skrev følgende i sitt verk om seksualitetens historie:

*Denne nye jakten på perifere seksualitetsformer medfører en innlemmelse av perversjonene og en ny spesifisering av individene. Innenfor den gamle sivile og kanoniske retten var sodomien en type forbudte handlinger, utøveren av slike handlinger var bare et rettssubjekt. Det 19. århundrets homoseksuelle er blitt en personlighet: en fortid, en historie og en barndom, en karakter, en livsform; dessuten en morfologi, med en påfallende anatomi og kanskje en gåtefull fysiologi. Ingenting av det han er unnslipper hans seksualitet. Overalt i ham er den tilstede: Den ligger under all hans atferd fordi den er atferdens snikende og alltid aktive prinsipp, uten skamfølelse er den innskrevet i hans ansikt og på hans kropp siden den er en hemmelighet som alltid røper seg. Den er ett med ham, mindre som en vanesynd, enn som en særegen natur.*³⁴

Han mente altså at medikaliseringen av seksualiteten førte til denne endringen i hvordan homoseksualitet ble forstått og hvem den homoseksuelle var. Denne medikaliseringprosessen er også en av mange årsaker til at mengden kildemateriale fra tiden etter 1880-tallet er langt større enn fra tiden før.

I artikkelen ”The History of Lesbian History” fra 2012 presenterer Martha Vicinus, professor i historie, kvinnestudier og engelsk ved universitet i Michigan, fem teoretiske paradigmer hun mener lesbisk historieskriving har gjennomgått og fremdeles anvender. De mest aktuelle å nevne for denne oppgaven er det essensialistiske og det konstruksjonistiske paradigmet. Dette er paradigmer som har hatt stor innvirkning på seksualitetshistorie (og andre humanistiske og samfunnsvitenskapelige studier av seksualitet) generelt og ikke bare på lesbisk historie. Disse begrepene går igjen i det meste av litteratur på feltet. En essensialistisk tankegang går ut på at man mener at seksualitet er en del av menneskers biologi og at homoseksuelle derfor har eksistert til alle tider. Konstruksjonismen tar det motsatte standpunktet. Den går ut i fra at

³³ von Rosen, *Månens Kulør* 2, 484

³⁴ Foucault, *Seksualitetens Historie* 1, 53-54

seksualitet ikke er innebygget i mennesket, men heller er sosialt og kulturelt konstruert. Michel Foucaults idé om medisinen og psykologiens konstruksjon av den homoseksuelle som en egen art er uten tvil noe av det som har satt størst preg på seksualitetshistorisk tenkning.³⁵

I dag vil nok de færreste si at de er 100% essensialist eller konstruksjonist. De fleste vil nok stille seg et sted i mellom disse to standpunktene. Jeg står også et sted i midten. Jeg stiller meg bak et konstruksjonistisk syn på at en homoseksuell identitet som har vært lik gjennom alle tider, neppe eksisterer. Men jeg vil samtidig ikke utelukke at mennesker med en grunnleggende tiltrekning til mennesker av samme kjønn, som så på dette som en del av sin identitet alltid har eksistert. Jeg velger også, basert på dette, å ikke bruke begrepene homoseksuell eller lesbisk om de tiltalte kvinnene i denne avhandlingen. Disse begrepene kan inneholde stereotyper og assosiasjoner som det kan være problematisk å overføre på mennesker i fortiden. Det ville også vært en ganske bastant påstand om at de alle var utelukkende tiltrukket av kvinner, noe som ikke nødvendigvis var tilfellet.

I kildematerialet fra Helgelands- og Christianiassaken innrømmet alle de tiltalte kvinnene at de hadde hatt seksuell kontakt, noe som skiller disse kildene fra mye annet kildemateriale som preger lesbisk historieskriving. Disse kildene kan derfor gi et unikt innblikk i hvordan kvinner som uten tvil hadde drevet seksuelle aktiviteter med hverandre ble omtalt og forstått. Disse kvinnene skiller seg også fra kvinnene som ellers dominerer skeiv historieskriving. Kvinnene i Helgelandssaken var bondekoner og tjenestepiker og kvinnene i Christianiasaken var fattige og prostituerte. Ideen om kvinnen som begjærløs gjaldt i størst grad middel- og overklassekvinner, men antagelig ikke for kvinner i lavere samfunnslag, slik som kvinnene i mitt kildemateriale. Hvilke ideer om kvinnelig seksualitet fantes blant bønder på landsbygda og fattigfolk i byene? Hva mente mennene fra de høyere samfunnslagene som var involvert i de to rettsprosessene om de tiltalte kvinnene og deres seksualitet? Hvordan snakket lokalbefolkningen om det? Og hva hadde dette å si for hvordan loven ble tolket og anvendt? Og hva førte til at kvinnene i den første saken ble straffet mens den andre saken endte med frifinnelse?

³⁵ Vicinus, "Lesbian history", 568 – 571

Metode

Jeg har valgt å basere min analyse av kildematerialet på Johan Tønnessons modell for tekstlig analyse. Denne modellen kaller han ”Partituret” og inneholder et bredt spekter av tilnæringsmetoder til tekstlig analyse. Partiturmodellen består av en rekke spørsmål en kan stille til teksten for å komme dypere inn i dens meningsinnhold. Det er ikke alle spørsmålene som er like relevante for denne avhandlingen, jeg vil derfor kun presentere de spørsmålene jeg kommer til å anvende og hvordan de er relevante for min analyse av kildematerialet.

1. *Hvilken kulturell kontekst er relevant for å forstå teksten?* Enhver tekst bærer preg av tiden og rommet den er skrevet i. Datidens kultur, politikk og lignende påvirker tekstens innhold.³⁶ 1800-tallets klassesamfunn, religiøsitet, forskjeller mellom by og land og lignende, er i stor grad relevant for hvordan jeg tolker kildematerialet. Den historiske konteksten og de teoretiske utgangspunktene ovenfor presenterer noe av denne kulturelle konteksten.

2. *Hvilken situasjonskontekst er teksten skapt i?* Hvem skrev teksten? I hvilken sammenheng ble den skrevet, og hvorfor?³⁷ Hadde noen av dem som skrev en spesifikk agenda? Flertallet av tekstene i denne avhandlingen ble skrevet før, under og etter rettssaker. Alt kildematerialet i denne avhandlingen er offentlige dokumenter og dette kan ha påvirket hva som ble skrevet i dem og ikke. De er skrevet av embetsmenn, prester, leger, dommere og lignende. Alle menn fra høyere sosiale lag med et ganske annet kulturelt utgangspunkt enn de tiltalte kvinnene og flertallet av vitnene som ble avhørt i sakene. Alt dette har påvirket hva som ble skrevet i tekstene.

3. *Hvilken sjanger er det?*³⁸ Dette kildematerialet består av en rekke sjangere som forhør, dommer, innstillinger, voteringsprotokoller og attester med flere. Sjangeren informerer oss som lesere om hva teksten burde inneholde og hvordan den burde tolkes. Den kan si noe om hvor objektiv eller subjektiv teksten kan forventes å være og hvor mye makt teksten har. En dom vil for eksempel ha større makt enn en attest, og en høyesterettsdom vil ha større makt enn en underrettsdom.

4. *Hvilke andre tekster vises det til, og hva skal det tjene til?* Tekster oppstår ikke i et vakuum

³⁶ Tønnesson, *Hva er sakprosa?*, 97 – 99

³⁷ Ibid. 99 – 100

³⁸ Ibid. 100 – 101

og enhver tekst vil direkte eller indirekte referere til tekster som har blitt skrevet før.³⁹ I mitt materiale refereres det stadig til andre tekster, hver rettsesjon refererer til de tidligere sesjonene. I Christianiasaken refereres det tilbake til Helgelandssaken og i Høyesterett refereres det til tidligere rettspraksis. Dette kan påvirke tekstens autoritet og igjen hjelpe leseren med å tolke det som er skrevet.

5. *Hva er tekstens språklig-retoriske strategi?* Hvilke retoriske virkemidler brukes for å påvirker eller overbevise leseren? Hvordan brukes språket aktivt i teksten for å fremme tekstens agenda? Appelleres det til saken (logos), forfatterens troverdighet (etos), eller leserens følelser (patos). Brukes metaforer eller spesielt ladede ord? Hva ønsker teksten å oppnå? Vil den fremme en påstand eller bestemme noe? Er den argumenterende, fortellende, skildrende eller forklarende?⁴⁰ Språket som brukes og ordvalgene som tas i teksten kan gi oss mye informasjon om hva meningen med det som ble skrevet var, og hvilke eventuelle bakenforliggende motiver forfatteren har. Måten de tiltalte blir beskrevet på kan for eksempel ha påvirket hvordan retten vurderte dem.

6. *Hvilke stemmer finnes i teksten?* Forfatterens stemme er ikke nødvendigvis den eneste som er representert i en tekst.⁴¹ Dette materialet består av en rekke forskjellige stemmer og ofte skal forfatteren være så usynlig som mulig i teksten. Dette er tilfellet i referater fra forhør og rettssaker og lignende. Men når en referent eller et vitne skal gjengi en annen persons stemme, kan vi være sikre på at gjengivelsen representerer den virkelige stemmen til den som sa det? Klarer forfatteren å være usynlig? Og påvirker stemmene hvordan teksten oppfattes? En prest eller dommers stemme vil antagelig veie langt tyngre enn de tiltaltes stemmer, for eksempel.

7. *Hvilke forbilledlige lese måter anviser teksten? Hvem er modellesererne?* Her kombinerer Tønnesson alle de foregående spørsmålene for å finne ut hvem teksten er rettet mot. Klarer man å se hvem den forbilledlige leseren av en tekst er, kan man sette seg selv i denne leserens sted og dermed ha et godt utgangspunkt for å forstå tekstens budskap.⁴² Det vil ikke føre frem å lese dette kildematerialet med mine moderne øyne når tekstene i kildematerialet åpenbart

³⁹ Tønnesson, *Hva er sakprosa?*, 101

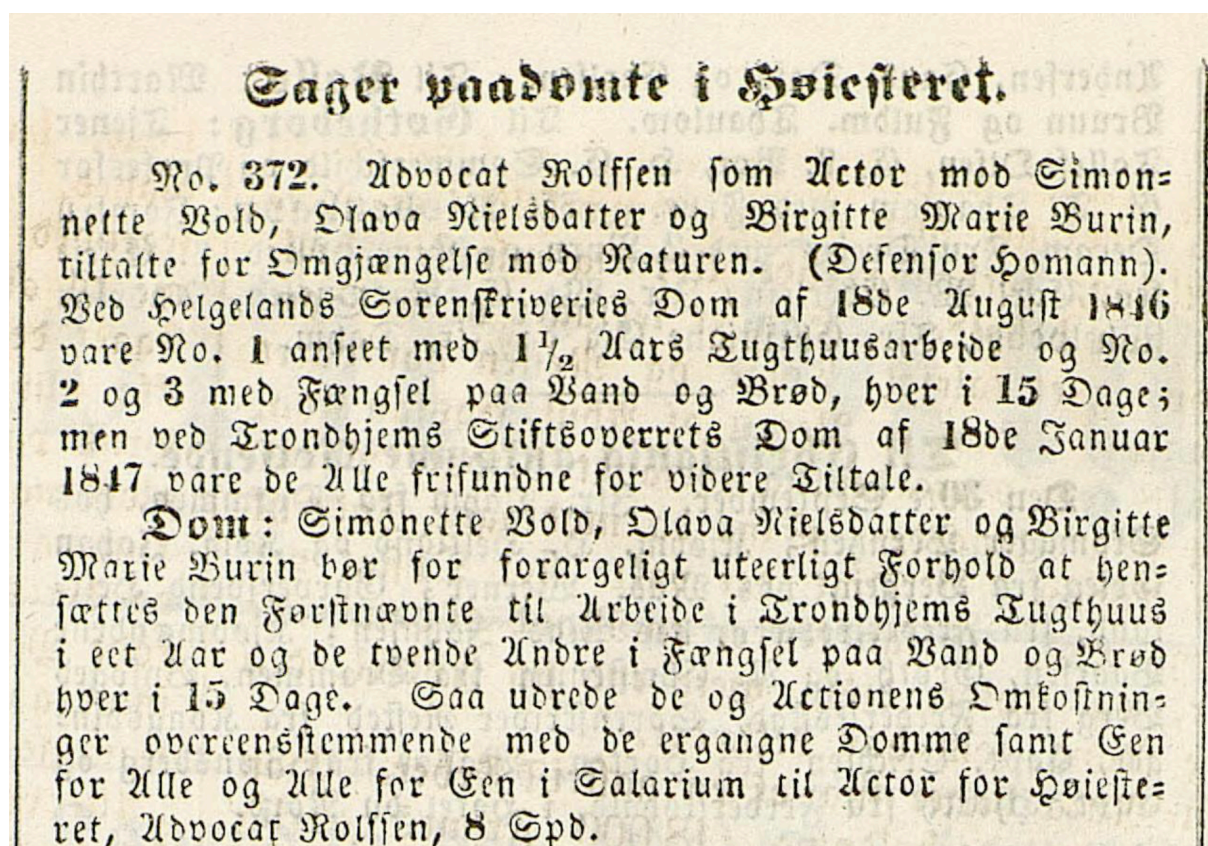
⁴⁰ Ibid. 104 – 109

⁴¹ Ibid. 109 – 111

⁴² Ibid. 111 – 113

ikke retter seg mot moderne lesere. Jeg må forsøke å sette meg inn i den kulturelle og situasjonelle konteksten teksten ble skrevet i og lese tekstene slik de var ment å skulle leses. Dette er det selvfølgelig ikke fullt ut mulig å gjøre, men ved å anvende Tønnessons analysemodell tror jeg at jeg vil komme så nære tekstenes tenkte meningsinnhold som det er mulig for en lesbisk historiestudent i 20-årene, i 2018, å komme.

Kapittel 2: Trættekjære, slue og ondskabsfulde qvindfolk

Rapporteringen av Helgelandssaken i Den Norske Rigstidende, 01.10.1847⁴³

Det følgende kapittelet er en gjennomgang av hele Helgelandssaken slik den fremstår i domsaktene som fulgte med Simonette Vold da hun ble innsatt på Trondhjem Tukthus i 1848 for å sone der i ett år. Disse domsaktene befinner seg i arkivet etter Trondhjem Tukthus på Statsarkivet i Trondheim. De inneholder alt av informasjon som kom opp i rettsprosessen fra anmeldelsen av Simonette og frem til den endelige dommen i Høyesterett. I tillegg til dette kildematerialet har jeg også tatt i bruk Anette Halvorsen Aarsets transkribering av voteringsportokollen fra Høyesterett, som ikke er en del av domsaktene.

Alle sitater i dette kapittelet er direkte sitert fra disse to kildene, med det forbehold at jeg kan ha transkribert enkelte ord feil. Alt av store bokstaver, understrekinger og lignende er direkte gjengitt, med mindre annet er opplyst.

⁴³ Bilde hentet fra Nasjonalbiblioteket,
<https://www.nb.no/nbsok/nb/58f43e99d8aff425e55bf0013314296d.nbdigital?lang=no#0>

Første avhør, 27. august 1844

"Velbaarne Hr Sorenskriver Hansen! I længere Tid skal et Qvindemenneske ved Navn Simonette Vold, Føderaadsenke paa Gaarden Nord-Gjærøe have bedrevet en Omgjænelse som er imod Naturen, Sodomiterie, og senest med sin Tjenestepige Olava Nielsdatter. For denne sin unaturlige Omgang med sit eget kjøen er hun oftere bleven tiltalt af min formand i Embedet nemlig Sognepræst Debes, som formeentlig vil kunne bidrage til Sagens Oplysning. Fra min side er Alt forsøgt til mueligens forebyggelse af et saa vederstyggeligt Levnet. Angjældende Tjenestepige er ogsaa forgjæves tilsagt ved Medhjælperen⁴⁴ at forhøre sig ud af Fjerdings. Hvor gjerne jeg end seer, at der ikke blev rørt mere, end skeet er, ved en saa smudsig Sag, byder dog min Embedspligt at fremdrage Sagen offentlig.

Dette brevet ble sendt til Sorenskriveren i Helgeland, Frederik Christian Hansen, fra sogneprest Caspar Hansen i Rødøy prestegjeld den 26. juni 1844. Videre i brevet oppga sognepresten en rekke personer han mente ville kunne komme med opplysninger om denne saken og ba sorenskriveren om å oppta et forhør av disse for å avgjøre om denne saken skulle rettsforfølges. Dette brevet blir senere i rettsdokumentene omtalt som sogneprestens anmeldelse av Simonette Vold.

Sognepresten var helt klart ikke i tvil om at Simonette hadde hatt omgjængelse med tjenestepiken Olava og han hintet ganske tydelig om at hun også kunne ha gjort dette med flere, men nevnte ingen navn. Han understreket at både han og hans forgjenger, Debes, hadde forsøkt å få Simonette til å slutte med dette og at han også hadde forsøkt å få Olava til å flytte et annet sted, men alt til ingen nytte. Han anså dette tydelig som så alvorlig at han hadde bestemt seg for å anmelde saken. Man kan spørre seg hvorfor sogneprest Hansen valgte å ta dette steget i 1844. Hansen ble sogneprest i Rødøy i 1839 etter sogneprest Ingier som døde i 1838, Debes flyttet fra prestegjeldet i 1829.⁴⁵ Ingier nevnes ikke noe sted i kildematerialet, så vi vet ikke om han visste noe om dette, men Debes visste altså om det før 1829 og Hansen satt fem år som sogneprest før han valgte å anmelde. Hvorfor anmeldte ikke Debes? Hvorfor tok det fem år før Hansen valgte å gjøre det, og hvorfor valgte han å gjøre det overhode?

⁴⁴ Medhjælper: En gudfryktig mann i menigheten som fungerte som prestens medhjælper, blant annet med å rådføre og formane syndefulle menighetsfeller.

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:Medhjælper>

⁴⁵ Norges biskoper og prester, 108

http://old.genealogi.no/Prestehistorie/kort/prestearkivet_1_4/index.html

Ikke lenge etter at dette brevet ble mottatt av sorenskriveren, ble det den 27. august 1844, holdt et forhør med 9 deponenter⁴⁶, inkludert tjenestepiken Olava, og i tillegg ble også Simonette selv avhørt. Personene som ble avhørt blir referert til som deponent 1 til 9 og Simonette refereres til som ”Angjældende”.

1. deponent var Marie Rasmusdatter Gjærøen som bodde i samme hus som Simonette (og Olava) og hadde bodd der i 10 år. Hun fortalte at hun aldri hadde opplevd ”[...] *noген utugtig omgang imellem denne [Simonette] og noget annet fruentimmer[...]*”, men hun hadde stadig fått med seg krangler mellom Simonette og Olava. Kranglene handlet om at Simonette ikke ville at Olava skulle takke ja til frierier fra diverse ungarer. Under en slik krangel skulle Olava ha sagt ” *at hun, Olava, om hun kom bort fra huset, skulde kunne fortælle baade Præst og Prost, Foged og Skriver, hvad hun, Angjældende, var for en kone.* ” Marie fortalte at så lenge hun hadde bodd i huset hadde Olava og Simonette delt seng. Hun fortalte også om en periode hvor dette ikke var tilfellet, fordi en Jomfru Jeppesen var på besøk og Simonette delte seng med henne i stedet. På Marie hadde det virket som om Simonette ville ha Olava ut av huset da Jomfru Jeppesen kom, men det ville ikke Olava, og det var i den sammenheng hun hadde kommet med trusselen ovenfor.

Angående Jomfru Jeppesen skulle Marie ha hørt Olava si følgende til Simonette: ” *Hu’ Jomfru Jeppesen er vant til andet, end til at ligge og klappe fladkunt* ”. Begrepet ”klappe fladkunt”⁴⁷ blir ikke videre forklart på dette punktet i rettsprosessen, men det dukker opp igjen senere og er relativt forklarende i seg selv. Ordet ”kunte” defineres i Otto Kalkars Ordbog til det ældre danske sprog (1300-1700) som ”det kvindelige kønsllem”.⁴⁸ Å ”klappe fladkunt” betød nok derfor antagelig at to kvinner gned kjønnsorganene mot hverandre. Marie mente denne uttalelsen ” *hentydet paa en utugtig Omgang imellem disse [Olava og Simonette]* ”, så selv om hun ikke nødvendigvis visste hva begrepet betød mistenkte hun at det innebar noe slikt.

⁴⁶ Deponent: en som avgir forklaring til politi eller i retten

https://www.naob.no/ordbok/deponent_2

⁴⁷ Ordet ”fladkunt” eller ”fladkunte” dukker ofte opp i kildematerialet, også i Aarsets transkripsjoner av voteringsprotokollen. Dette begrepet mener jeg hun har transkribert feil, da hun kaller det ”fladkind”.

⁴⁸ Kunte: det kvindelige kønsllem, 663 <http://www.hist.uib.no/kalkar/>

Her brukes også begrepet utuktig⁴⁹ omgang, altså en seksuell omgang som ble ansett som lovstridig eller umoralsk. Slik dokumentet er skrevet er det vanskelig å vite om dette var deponentens egne ord eller en formulering valgt av den som refererte. Marie fikk selv lese gjennom/høre referatet av sin forklaring opplest og bekreftet at det stemte, så det er rimelig å anta at selv om referatet ikke nødvendigvis gjengav forklaringen hennes direkte ord for ord mente hun det var korrekt. Det ser altså ut til at det var en generell enighet om at dette kunne kalles utuktig, uavhengig av om det til slutt ville reises en rettslig tiltale.

Neste deponent var Olava selv. Hun var rundt 40 år gammel og stod fast på at hun aldri hadde drevet noen utuktig omgang med Simonette. Hun fortalte:

At Simonette Vold lige fra Deponentens Barndomsdage har havt det Rygte paa sig at hun ikke skulde være saaledes skabt som andre Fruentimmer, og derfor betjene sig af andre Midler til sin Vellyst, end almindelig efter Naturens Lov, kan Deponenten, hvor empfindtligt det end er for hende at forklare, ikke fragaae – men med hende har Angjældende aldrig forsøgt paa at ville tilfredsstille sin unaturlige Vellyst, uagtet hun har lagt sammen med Deponenten næsten den hele Tid, hvori hun har opholdt sig hos hende [...]

Hva som egentlig mentes med at Simonette ikke skulle være skapt som andre kvinner kommer ikke tydelig frem her, men det er rimelig å anta at ryktene handlet om at hun hadde hermafroditiske trekk. Olava sa ikke noe om hvorvidt hun visste om disse ryktene var sanne. Hun bekreftet at Jomfru Jeppesen og Simonette delte seng en periode, men sa det var fordi Olava skulle passe Jomfru Jeppesens barn. Olava og barnet lå i stuen hvor det var varmt, mens Simonette og Jomfru Jeppesen lå i kulden på loftet. Videre nektet Olava for å ha sagt noe av det forrige deponent påstod at hun hadde sagt.

3. deponent var Simonettes fosterdatter, 17 år gamle Lovise Johannesdatter Gjørøe. Hun hadde bodd hos Simonette siden hun var 3 år gammel, og sa at hun alltid hadde blitt behandlet godt og moderlig av henne. Videre sa hun at hun aldri hadde merket noen utuktig omgjengelse mellom Simonette og andre kvinner, heller ikke mellom henne og Olava. Hun hadde hørt ”*det almindelige bydgerygte*” om Simonette, men så vidt henne bekjent var

⁴⁹ Utukt: kjønnslig omgang som strider mot gjeldende lov og moral
<https://www.naob.no/ordbok/utukt>

Simonette skapt som andre kvinner. Fjerde deponent var sognepresten, som ikke hadde noe å tilføye utover det han skrev i anmeldelsen.

Neste deponent (nr. 5) var Birgitte Marie Burin, hun var 52 år gammel og gift med gårdbrukeren Christian Berg Rønvig. Hun fortalte at hun kjente til ”[...]det Bygderygte, som i flere Aar har verseret her i Egnen, om Angjældendes unaturlige Vellyst[...]”, men at hun ikke hadde noen personlig erfaring med dette. Birgitte og moren hennes bodde en periode hos Simonette og hennes mann. Det hadde vært en uenighet mellom Simonette og mannen og Birgitte og moren hennes ble beskyldt for å være årsaken. Om dette sa Birgitte følgende:

[...]at der nok var en ganske anden Aarsag til denne Uenighed imellem disse Ægtefolk, da Manden flere Gange havde beklaget sig over, at Angjældende ingen ægdeskabelig Omgang vilde have med ham, men hellere ønskede Omgang med Personer af samme Kjøen, som hende; imidlertid tillægger Deponentinden, at Angjældende, saavidt hende bekjendt, er skabt som et andet Fruentimmer.

Her sies det ganske tydelig at Simonettes tidligere mann i hvert fall mente at hun var seksuelt tiltrukket av kvinner og ikke av menn. Det er tydelig at mannen ikke så på dette som noen enkeltstående handlinger Simonette gjorde, men snarere som en del av hvem hun var som person. Det ser ut til at disse menneskene snakket relativt åpent om seksualitet og om Simonettes ”unormale” sådan. Ikke en gang mannen hennes hadde tydeligvis et stort behov for å holde Simonettes dragning mot andre kvinner hemmelig. Dette kan kanskje forklare hvorfor ryktene om Simonette hadde spredt seg så fort og til så mange, som vi skal se i følgende avsnitt.

6. deponent, Madam Jentoft, fortalte at helt siden Simonette kom til området rundt 1809 hadde hun hørt ryktene om at ”[...]Angjældende skulde være hengiven til den Last, som Anmeldelsen nærmere ommelder[...]”. Hun fortalte også at Olava under en krangel med Simonette skulle ha sagt: ”‘Du er aldrig mere fornøyet, end naar du kan faae ligge og ride paa Jenterne’”. Dette hadde hun ikke hørt selv, men fått høre av Christiane Johannesdatter (9. deponent). Her kommer det frem at ryktene om Simonette hadde gått i bygden i omtrent 35 år. Likevel hadde ingen tidligere tenkt på å anmelde det. Kanskje var ikke folk flest klar over at det Simonette holdt på med potensielt var ulovlig. Kanskje tok ikke folk ryktene alvorlig eller kanskje tenkte de at slik adferd ikke var så farlig.

Madam Jentoft påstod også at forrige deponent, Birgitte, hadde fortalt henne at hun kjente til hva Simonette holdt på med. Og at hun til Madam Jentoft hadde beskrevet det som ”*naar hun hørte to Grahester⁵⁰ sammen*”. Derpå ble Birgitte tatt inn til nytt forhør og måtte motvillig innrømme at hun visste mer enn hun tidligere hadde sagt. Hun fortalte at sogneprest Debes og Simonettes mann for noen år tilbake hadde forbudt Olava å dele seng med Simonette. Birgitte sov på det tidspunktet på samme værelse som Simonette og en natt hadde Olava kommet for å dele seng med henne til tross for forbudet.

Senere udpaa Natten, da det var bælmørkt i Stuen, hørte Deponenten, at der blev en forfærdelig Knagen og Bragen i Sengen: hvoraf hun maatte slutte sig til en saadan utugtig Omgang, som den Angjældende flere Gange i Deponentens yngre Aar- i en Alder af 15 à 16 Aar- havde forsøgt paa at drive med hende, ved at lægge sig ovenpaa hende.

Hun fortalte videre at moren hennes senere forbød henne å dele seng med Simonette, men hun visste ikke hvordan moren hadde fått vite om dette. Her får vi den første indikasjonen på hva slags adferd Simonette faktisk bedrev som kunne kalles utuktig, nemlig at hun lå oppå andre kvinner. Det er likevel ikke helt tydelig hva denne omgjengelsen innebar.

Etter Birgittes nye forklaring ble Olava på nytt innkalt og forklarte at:

[...]Angjældende for flere Aar tilbage har havt unaturlig Omgjængelse med Deponenten [Olava] i den Seng, hvori de laae sammen, ved nemlig at lægge sig ovenpaa Deponenten; dog varede dette meget kort, og fornam Deponenten hverken selv nogen Vellyst derved, eller at nogen lignende sporedes hos Angjældende. Aarsagen til at Deponenten lod sig overtale hertil, var alene Angjældendes Lyst til denne Omgang, som Deponenten vel erkjender for at være imod Naturens Lov og ualmindelig, men dog ikke troede kunde være mod Lovene eller strafværdig.

Olava måtte altså innrømme at hun hadde hatt omgang med Simonette, men hun mente at hverken hun eller Simonette fikk noen nytelse av det. Hun sa også at hun ikke trodde at det kunne være ulovlig. Dette kan igjen gi en indikasjon på hvorfor Simonette ikke ble anmeldt tidligere. Til og med ikke Olava, som visste at ryktene om Simonette var sanne, trodde at dette kunne være ulovlig, selv om hun innså at det var ”unaturlig”.

⁵⁰ Grahest: hingst. <https://www.naob.no/ordbok/grahest>

Deretter ble 7. deponent, Hartvig Jentoft, Madam Jentofts mann, avhørt. Han hadde ingen andre opplysninger enn dem hans kone hadde kommet med. Han la til at han hadde sett at Olava og Simonette delte seng da han hadde vært i huset en tidlig morgen for å snakke med Simonette. Men han hadde altså ikke observert noen utukt mellom de to. Videre ble 8. deponent, Arnt Eliassen avhørt. Han var Marie Rasmusdatters mann. Han fortalte at Simonette en gang hadde kommet i kringel med Olava fordi forloveden hennes var i huset en søndag Simonette kom hjem fra kirken. Simonette: ”[...]blev utilfreds hermed, og dermed kom i Slagsmaal med Olava, som heller vilde lade sig hylde af kjæresten, end af Andgjældende , men som dog tilsidst maatte lade fyren forblive der, ligesom han fremdeles opholder sig der i Huset.” Det er tydelig at Olava var langt mer interessert i sin mannlige forlovede enn i Simonette, og at hun antagelig ikke hadde samme tiltrekning til kvinner som Simonette hadde. Arnt nevnte også at Olava og kjæresten fremdeles var forlovet.

Neste deponent (nr. 9), Christiane Chathrina Johannesdatter fortalte at hun noen år tidligere hadde gått forbi Simonettes hus ”[...]og da stod Olava i døren, og Lod til at være meget opbragt paa Simonette, ligesom hun lod falde den Yttring: ‘hun klorte mig i Ansigtet – og hun er ikke blid oftere, en naar hun ligger og rider paa hende’ (Jenterne) uden at Olava nævnte, hvem hun derved meente.” Dette var alt Christiane hadde å fortelle og 10. deponent, Johanna Jacobia Hartvigsdatter, datteren til ekteparet Jentoft, ble så kalt inn og bekreftet at hun også hadde vært til stede og hørt Olava si dette. Her ser vi at også Olava i liten grad forsøkte å holde Simonettes ”utuktige” aktiviteter hemmelige, til tross for at hun selv var involvert i dem. Igjen er det tydelig at det ble snakket relativt åpent om disse tingene i dette lokalmiljøet.

Så ble Simonette selv innkalt. Det stod at hun var 65 år gammel og enke etter Lars Vold som var gårdbruker på gården Nord-Gjærøe. Hun hadde flere år før forhørets tiltagelse solgt gården til familien Jentoft og bodde der som føderådsenke⁵¹. Hun fikk høre sogneprestens anmeldelse og de andre deponentenes forklaringer. Hun tilstod så at hun hadde gjort det hun var beskyldt for, men kun med Olava og Birgitte, ingen andre, og det hadde kun vært i en kort tid. Hun sa også at hun aldri hadde brukt ”[...] nogetsomhelst Middel, men kun fundet en Slags Moroe i denne,- som hun kalder det- ‘Simple Spas’⁵². Inqvisiten [Simonette] har aldrig været

⁵¹ Føderådsenke: kårkone <https://snl.no/føderåd>

⁵² Spas: moro, fornøyelse eller spøk. <https://www.naob.no/ordbok/spas>

fuldkommen afkledt, naar hun har havt denne sin fornøelse, ligesom hellerikke Nogen af de Qvindespersoner, hun har brugt dertil.” Hva som mentes med ”middel” ble ikke forklart her. Det har tidligere vært hentydet at Simonette mistenktes for å ha en uvanlig stor klitoris, men det er mulig det her hintes til at Simonette hadde brukt et fysisk hjelpemiddel når hun ”red på jentene”.

Simonettes forklaring ble beskrevet som lite sannsynlig og Olava og Birgitte ble på nytt innkalt. De fortalte at hun av og til hadde hatt underskjørt på, noen ganger bare sengetøyet/undertøyet (linned⁵³). Simonette nektet ikke for dette da hun regnet med at de to husket bedre enn henne. Videre fortalte Simonette at hun ble gift første gang da hun var 25 år gammel (rundt 1804), med Lars Ribe. Ekteskapet var lykkelig, men barnløst. Ribe var spedalsk og døde i 1810. Noen år senere (i 1821⁵⁴) giftet hun seg med Lars Thomasen Vold. Dette ekteskapet var også barnløst og noen år før han døde (i 1831⁵⁵) ble de to skilt. Hun påstod at hun i de senere år ikke hadde hatt noen omgjengelse med andre kvinner. Videre står det at Simonette:

[...]gjorde sig ingen Tanke om det Ulovlige eller Forbrydnerske i hendes vellystige Omgang med disse 2de Piger, hvoraf Ingen gjorde hende nogen Vanskelighed for at tilfredsstille hendes Ønske, hvilket begge disse endnu tilstedeværende Deponenter dog benægtede.

Hun sa også at hun tidligere hadde vært imot Olavas forlovelse, men at hun ikke lengre var det. Hun sa også at hun planla å la Olava arve henne når hun døde, fordi Olava var et ”*dueligt menneske*”. Simonette var altså heller ikke klar over at det hun hadde gjort kunne være ulovlig. Her kommer det også frem at Simonette mente at de andre var velvillige parter i omgjengelsen, men de to nektet for det. Selv om alle tre tilstod å ha begått den potensielle

⁵³ Linned: lin, sengetøy, undertøy <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=linned>

Jeg har funnet det vanskelig å forstå hva linned betød i denne sammenhengen. Ordet har mange forskjellige betydninger og det er ikke åpenbart hvilken som var ment her. Etter et søk i nasjonalbibliotekets digitaliserte aviser fra perioden 1845-1849 ser det ut til at linned oftest ble brukt om lintøy, som duker og lignende. Det passer dårlig inn i denne sammenhengen og jeg har derfor valgt å skrive det slik som det står i teksten.

⁵⁴ Klokkebok, Rødøy prestegjeld, 1820 – 1832, vielser

<https://media.digitalarkivet.no/view/16599/54>

⁵⁵ Ministerialprotokoll, Rødøy prestegjeld, 1824 – 1844, begravede

<https://media.digitalarkivet.no/view/16598/51541/12>

forbrytelsen var de også opptatt av å begrense sin egen skyld så mye som mulig. Her sluttet det første forhøret i saken.

Kontinuasjonsforhør 28. November 1844

Etter det første forhøret ba sogneprest Hansen om at det skulle tas opp et kontinuasjonsforhør, da han mente det ville være flere mennesker som kunne komme med videre opplysninger i saken. Flere deponenter ble derfor innkalt til et nytt forhør på handelsstedet Selsøvig den 28. November 1844.

11. deponent i saken var Henrikka Dorthea Olsdatter. Hun var 52 år gammel og i tjeneste hos Hartvig Jentoft, altså på gården hvor Simonette bodde som føderådsenke. Hun fortalte at hun hadde vært i Simonettes tjeneste for mange år siden og at hun en gang kom inn i stuen fordi hun hørte ”*at der herskede saadan ‘fryd og latter’*” der inne. Der så hun at Simonette og Birgitte lå under dynen i sengen (som stod i stuen), nakne til beltet, Simonette lå oppå Birgitte og ”[...]gebærdede sig i Sengen aldeles som et Mandfolk under en saadan Forretning og inlod Simonette sig med *‘at hun nu skulde give hende Kjettingen’*, hvortil 5te Deponent intet svarede, men vedblev sin forrige latter.” Henrikka fortalte at til tross for at hun kom inn i stuen fortsatte Simonette med det hun holdt på med og at hun ikke viste noen blyghet over at Henrikka kom inn i rommet. Det er litt uklart om hun mente at Simonette og Birgitte faktisk la merke til at hun kom inn, men ikke brydde seg om det, eller om dette bare betyr at de ikke la merke til at Henrikka var der.

Videre fortalte Henrikka at hun ikke kunne se om Simonette brukte noe ”middel” til denne omgjengelsen eller at hun noen gang så noe slikt mens hun var i Simonettes tjeneste:

[...]dog har Rygtet i mange Aar fortalt saadant: at Angjældende skulde være i Besiddelse af en Indretning som en mandlig Kjønsdeel, der skulde være forfærdiget af fløiel, men derom har Deponenten ingen kunskab erfart. Med Hensyn til forommeldte Samleie har Deponenten aldrig havt nogen Samtale hverken med Simonette eller 5te Deponent[...]

Her får vi bekreftet hva som tidligere mentes med ”middel”, nemlig denne innretningen av fløyel, som vi i dag antagelig ville kalt en dildo. Her blir også begrepet samleie brukt, det tyder på at det ikke var noen tvil om at dette ble ansett som en seksuell handling.

12. deponent var 21 år gamle Lava Jacobsdatter som også var i tjeneste hos familien Jentoft. Hun fortalte at hun også hadde hørt Birgitte snakke om Simonettes utukt og hadde beskrevet det som ”*‘naar hun hørte to grahæste sammen’*”. Lava hadde også vært vitne til en krangel mellom Olava og Simonette hvor Olava hadde sagt at Simonette hadde frarøvet henne ”*[...]levebrød, samt al hendes lykke, Glæde og Ungdomsfornøyelse[...]*”. Lava antok at denne krangelen handlet om at Simonette stadig motarbeidet Olavas mulige forlovelse med en av ungene som til tider kom og fridde til henne. Olava ble derpå innkalt igjen. Hun endret ikke på sine tidligere forklaringer, men la til at hun hadde hørt ryktene om at Simonette eide ”*[...]nogen saadan Indretning, som ovenmeldt, der skal være forfærdiget af fløiel[...]*”, men at Simonette aldri hadde benyttet noe slikt de gangene hun ”*[...]vilde tilfredsstille sin Vellyst[...]*” med henne, som hun påstod kun skjedde to ganger.

Neste deponent (nr. 13) var Petter Nielsen som også bodde på gården Nord-Gjærøe med familien Jentoft og Simonette. Han hadde ikke mange opplysninger å komme med bortsett fra at han også hadde hørt ryktet om at Simonette eide ”*[...]en ‘løsfyr’, forfærdiget af fløiel, men hvorledes denne er formet eller paa hvad Maade denne benyttes, derom har Deponenten ingen kundskab, da han selv ingen Erfaring herom har havt.*” Så ble Simonette på nytt innkalt. Hun stod ved sin tidligere forklaring og nektet for at det Henrikka hadde fortalt, om at hun hadde sett Simonette og Birgitte i sengen sammen, var sant. Hun sa også at hun ikke eide noen ”løsfyr”.

Videre ble 14. deponent, Niels Andreas Pedersen, innkalt. Han fortalte at han for rundt 20 år siden hadde vært i Simonettes hus og snakket med fostersønnen hennes, Ernst Olsen:

[...]som bragte Samtalen hen paa Angjældendes Omgang med sit eget Kjøen og begav han sig da hen til Angjældendes i Stuen staaende seng, hvorfra han fremtog en af fløiel forfærdiget mandlig kjønsdeel men deponenten, som ikke tog samme i sin Haand, kan saaledes ikke forklare, hvoraf denne var forferdiget. Af Udseende at skjøne var dette mandlige Lem af almindelig Længde og Tykkelse.

Ernst Olsen var ikke til stede og kunne derfor ikke bekrefte denne vitneforklaringen. Nils Andreas nevnte at Ernst tidligere hadde flyttet til Lofoten, men han visste ikke hvor han for tiden oppholdt seg.

Henrikka og Lava ble innkalt igjen og fortalte at Olava og Simonette fremdeles delte seng, "[...]men hvorvidt disse fremdeles drive det før omforklarede utugtige Samleie, er begge Deponenter aldeles ubekjendt."

Det var to vitner til som ikke hadde møtt i retten fordi et solid uvær hadde hindret dem i å reise dit. Sesjonen ble derfor avsluttet og saken ble utsatt på ubestemt tid. Den 11. januar 1845 skulle disse to vitnene igjen ha møtt til forhør, men de ble ikke innkalt. De to var Ole Bertelsen Sørfjorden og Andreas Melfjorden. De skulle forhøres fordi de visstnok skulle ha opplysninger om "løsfyren". I tillegg hadde det fremkommet informasjon om at en tredje person, Israel Eliassen, også skulle kunne komme med opplysninger om "løsfyren". Da disse mennene, og flere andre med dem, var ute på Lofotfisket store deler av vinteren ble saken på nytt utsatt frem til Lofotfisket var over, og de hadde kommet seg tilbake til Rødøy.

Ekstrarett 21. juli 1845

Mer enn et halvt år etter det siste forhøret ble Simonette, Olava og Birgitte tiltalt for "Omgjængelse mod Naturen". Første rettssak stod på handelsstedet Svinvær på Rødøy den 21. juli 1845. Sorenskriver Hansen var tilstede som dommer og fogd Neuberg var referent. Neuberg la frem diverse dokumenter for retten. I tillegg til referater fra de tidligere forhørene, vitneinnkallelser og lignende ble også fire attester lagt frem. En fra distriktslegen i Nordre Helgeland, Frederik Christian Sand, og tre fra sogneprest Hansen.

Attesten fra distriktslegen lød som følger:

"Efter forlangende af Sorenskriveren i Helgeland attesteres herved, at den for Sodomiterie anmeldte Simonette Wold af Rødøe besider qvidelige Kjønorganer, samt at jeg ikke har kunnet opdage nogen Misdannelse eller sygelig Tilstand i disse."

Først her kommer det tydelig frem hva som tidligere hadde vært ment da deponentene snakket om hvorvidt Simonette var skapt som andre kvinner eller ikke. Til tross for at ingen av deponentene hadde påstått at Simonette var skapt annerledes, anså sorenskriveren og hans meddomsmenn det som så viktig å få et definitivt svar på dette at de fikk Simonette undersøkt av distriktslegen. Det er tydelig at de mente denne informasjonen var avgjørende for å komme frem til en dom i saken.

Attestene fra sogneprest Hansen omhandlet hver av de tre tiltalte. Han oppgav litt generell informasjon om hver av dem, hvem de var, hvor de ble født, foreldre o.l. og han skrev også

litt om hva slags mennesker han mente at de var. Ingen av de tre ble beskrevet i spesielt positive ordelag. Simonette var den av dem som ble omtalt mest positivt. Han skrev at hun hadde vært gift to ganger og:

Efter sigende skal hun ikke have levet i noget lykkeligt Ægteskab med nogen af sine Mænd, da Uforligelighed ikke sjelden fandt sted. Angjeldende, som besidder en god forstand, er ogsaa bekjendt for et trættekjært Menneske. Forøvrigt har Rygtet om den hende imputerede brøde, som er bleven Gjenstand for Justitssag, længe verseret i bygden, og paa min side som Præst- saavel som af mine formænd – er alt forgjæves forsøgt til forebyggelse af hendes Lovstridige Levnet.

Han nevnte at hun hadde en god forstand, og kanskje var dette for å understreke at hun visste hva hun gjorde. Hun kunne vanskelig ansees som utilregnelig. Dette er eneste gang i kildematerialet hvor det hentydes at ikke bare hans ene forgjenger, Debes, men også Ingier hadde forsøkt å få Simonette til å slutte med dette. Det er interessant at en av Simonettes mere positive kvaliteter, nemlig at hun hadde vært fostermor til to barn, og at i hvert fall et av dem omtalte henne som god og moderlig, ikke ble nevnt.

Om Birgitte Marie Burin skrev han at hun var datter av en svensk fenrik og en jomfru Gudmandsen og født i Trondheim i 1792. Foreldrene var ikke gift og han mente hun antagelig hadde hatt en dårlig oppdragelse hvor hun og moren reiste mye rundt. Videre skrev han:

I Aaret 1833 er hun ægteviet med Christian Hvelling Berg, Eier af Gaarden Rønningen. I dette Ægteskab er ingen Børn avlet. Forholdet mellem Ægtefolkene er ikke det bedste. Forøvrigt er Angjeldende en egennyttig og slu Qvinde, der har benyttet sit gode hoved til at udtænke slette Planer. Hun er almindelig bekjendt for et saadant Menneske, som enhver er bange for at have noget med at gjøre. Iøvrigt, saavidt bekjendt, har hun ikke forhen været tiltalt for nogen Forbrydelse.

Han understreket at også Birgitte hadde god forstand, men at hun også var slu og at folk var redde for henne. Denne attesten stilte Birgitte i et nokså dårlig lys.

Om Olava Nielsdatter skrev han at hun var døpt i Rødø kirke i 1805, faren hennes var Niels Gillesen, men han skrev ikke hvem moren var. Videre skrev han:

Opfostret paa Handelsstedet Selsøvig, har hun nydt en god Opdragelse af Menighedens agtværdige Kone, Madam Jentoft; men har af Naturen et ubøieligt Gemyt, der til enhver Tid vil drive sin egen villie igjennem, og tillige et onskabsfuldt Qvindemenneske, hvem hidtil Lovens Arm ikke har rammet.

Sognepresten stilte også Olava i et særdeles dårlig lys ved å kalle henne ubøyelig og ondskapsfull og ved å påstå at hun nok ville komme til å begå en forbrytelse en dag. Det er tydelig at sognepresten ønsket at de tre skulle straffes. Disse attestene er lite objektive og prøver ikke å trekke frem både positive og negative sider hos de tre. Det er interessant at han valgte å være så tydelig negativ og ensidig i offentlige dokumenter som skulle anvendes i en retssprosess.

Videre i rettssaken fremstod en rekke vitner og gav sine forklaringer. Personer som tidligere har vært omtalt som deponenter blir nå omtalt som vitner og de tre tiltalte omtales som inquisiter. 1. vitne var også 1. deponent, Marie Rasmusdatter. Hun stod ved sin tidligere forklaring og la til at hun hadde sett Simonette og Olava *"kysset og klappes"*, men ikke mer enn det. Hun hadde heller aldri sett:

[...]noget Instrument hos Simonette, som denne skulle have benyttet til kjønndriftens Tilfredsstillelse, men vel flere Gange hørt tale herom, og saavel hendes forrige Mand, som Olava har i sine Samtaler med Vidnet hentydet paa, at Simonette skulle finde Attraae til Fruentimmer istedet for til Mandfolk.

Hun fortalte også at Olava hadde sagt at Simonette hadde *"drevet samme Omgang med Jomfru Jeppesen, som med Olava-, og denne var derfor jaloux paa Jomfru Jeppesen, og bange for at hun skulde stikke hende ud⁵⁶ for Simonette."* Marie sa at hun hadde sett Simonette omfavne Jomfru Jeppesen rundt livet, men at hun aldri hadde sett noe *"usømmeligt"* mellom dem. Hun la også til *"[...]at hun aldri selv har været fristet til nogen utugtig Omgang af Simonette."*

2. vitne var Lovise Johannesdatter, 3. deponent. Hun var 19 år gammel og fosterdatteren til Simonette. Hun sa også at Simonette *"[...]aldri hadde prøvet paa at drive nogen Ukydskhed[...]"* med henne. Hun fortalte så om en krangel hun hadde vært vitne til mellom Olava og Simonette hvor Olava skulle ha sagt *"[...]at: 'mig har hun (Simonette) narret, Bergitte [sic]- og Elen samt (Vidnets Moder), Johanne har hun narret-' men hvad Olava mente med dette 'narret' veed Vidnet ikke at forklare."* Lovise hadde, som flere av de andre deponentene, også hørt Olava snakke om at Simonette aldri var blid annet enn når hun lå og red på jentene. Hun nevnte også at Olava hadde vært imot at Jomfru Jeppesen skulle bo hos dem.

⁵⁶ stikke ud: å overgå noen <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=stikke#udtryk-39>

3. vitne var 6. deponent, Anne Jentoft. Etter å ha vedtatt sin tidligere forklaring la hun til at da Olava hadde sagt at Simonette aldri var blid annet enn når hun lå og red på jentene hadde hun "[...]tilføiet disse ord: baade med den løse og den faste". Anne understøttet også at Olava hadde vært misfornøyd med Jomfru Jeppesens tilstedeværelse i huset. 4. vitne var Annes mann, Hartvig Jentoft. Han hadde ikke noe nytt å tillegge sin tidligere forklaring. Han sa dog at han kjente til ryktene om at Simonette hadde et "instrument", men at han selv ikke hadde sett noe slikt, "[...]ja ikke engang seet en uanstændig Mine af hende".

5. vitne og 8. deponent Arnt Eliassen hadde ingenting å tillegge sin tidligere forklaring. Videre fremstod 6. vitne og 9. deponent, Christiane Johannesdatter. Hun stod ved sin tidligere forklaring og bekreftet også Anne Jentofts påstand om Olavas uttalelser. Det samme gjorde 7. vitne og 10. deponent, Johanna Jacobia Hartvigsdatter.

Så fremstod 8. vitne, 11. deponent, Henrikka Dorthea Olsdatter. Hun stod også inne for sin tidligere forklaring. Hun forklarte videre om episoden hvor hun så Simonette og Birgitte i sengen i stuen:

Hverken Bergitte[sic] eller Andre have senere talt med Vidnet om Beskaffenheden af den Omgang, denne Tiltalte og Simonette dreve med hinanden, hvilket ikke er blevet Vidnet nøiere bekjendt-; heller ikke ved Vidnet noget, om der ved den af hende omprovede Leilighed blev brugt noget Fløyels- eller andet Slags Instrument. Ved 'kjættingen' antager Vidnet, at Simonette ikke forstod annet end Spøg om deres Forlystelse. At et saadant Instrument skal være brugt til denne Omgjængelse, veed Vidnet allene af Rygte[...]

Henrikka visste altså ikke helt nøyaktig hva de to hadde gjort i sengen da de lå oppå hverandre. Hun visste heller ikke hva Simonette hadde ment med at hun skulle gi Birgitte "kjættingen", men antok at det var en spøk dem imellom.

Neste vitne, 9. vitne og 12. deponent, Lava Jacobsdatter hadde intet å tilføye sin tidligere forklaring, men fortalte at hun også kjente til bygderyktet "[...]at Simonette skulle have et Instrument, en saakaldt 'Løs Fyr' som hun betjente sig af ved den utugtige Omgang, hun bedrev med andre Qvindfolk."

Neste vitne var Olavas forlovede, 10. vitne og 13. deponent, Petter Nielsen. Han fortalte at han og Olava hadde vært kjærester i omtrent 4 år og at Olava hadde fortalt ham:

[...]om den utugtige Omgang, som Simonette havde bedrevet med hans Kjæreste- dog uden Brug af noget Instrument; derimod maatte han tilstaae, at Olava havde talt om at Simonette pleiede at ligge ovenpaa hende- som Mandfolk paa Fruentimmer; og han har ogsaa paa Olava kunnet mærke, at hun ikke har været urørt eller Møe. 'dog var det ikke frit', at Olava, førend hun blev forlovet med ham, har vært dette tidligere.

Petter mente altså at Olava ikke var jomfru da de to ble sammen, men kunne ikke si om dette kom av hennes omgjengelse med Simonette eller av at hun hadde vært forlovet tidligere. Han hadde hørt ryktene om "løsfyren", men hadde ikke selv sett noe slikt, og Olava hadde også nektet for å kjenne til et slikt instrument. "Iøvrigt maatte han tilstaae at Olava har viist den naturlige Attraae til ham, eller efter Omgang med ham, som hos Qvindfolk i Almindelighed,- dog har han nu ingen Tanke om, at indlade sig i Ægteskab med hende, efter at hun har opført sig som senere ere oplyst." Olava hadde altså vist tegn på å være seksuelt tiltrukket av menn, men Petter ønsket nå å bryte forlovelsen med henne.

Videre fremstod 11. vitne, 14. deponent, Niels Andreas Pettersen. Han stod ved sin tidligere forklaring hvor han hadde fortalt at Simonettes fostersønn hadde vist ham "løsfyren". Han fortalte at fostersønnen hadde sagt at Simonette brukte dette instrumentet "[...]naar hun havde sin utugtige Omgang med andre Fruentimmer, men Maaden, hvorpaa hun brugte dette Instrument, blev ikke omtalt[...]". Han ble spurt om han kunne si mer om hvordan "løsfyren" så ut, men hadde ikke mer å fortelle enn allerede oppgitt i avhøret. Han fortalte dog at det var et par menn til som også hadde sett den.

En av disse mennene var 12. vitne, 59 år gamle Andreas Olsen Melfjorden, som ikke hadde blitt avhørt tidligere på grunn av uvær og Lofotfisket. Han fortalte at for 23 år tilbake hadde Simonette vært i bygden for å hente brensel og han kikket da tilfeldigvis ned i Simonettes kiste:

[...]som hun selv havde aabnet, for at tage noget op deraf,- og da fik Vidnet see- en af Fløiel eller Silke betrukken Figur, som et mandligt Lem, af Tykkelse og Længde, som almindelig, men uden Testikler eller andet end den bare Indretning. Simonette, som lagde Mærke til at Vidnet tog Figuren op af kisten, og faldt i Forundring ved Synet deraf,- yttrede Uvillie derved, men tog den dog ikke fra ham; imidlertid fik Vidnet ingen Oplysning om, hvad den brugtes til, og lagde den derfor ned igjen.

Han fortalte at også Simonettes tjenestepike på dette tidspunktet, Johanne, var med henne da dette skjedde.

Det neste vitnet, nummer 13, var Israel Eliassen, som heller ikke hadde blitt avhørt tidligere, på grunn av Lofotfisket. Til tross for at retten hadde fått opplysninger om at han kunne vite noe om ”løsfyren”, hadde han ikke noe om fortelle om den. Han sa kun at han kjente til bygderyktene om at Simonette hadde omgang med andre kvinner, han visste ikke med hvem, og om at hun skulle være i besittelse av en innretning som hun brukte til dette.

14. vitne var gårdbrukeren Christian Berg Rønvig, Birgittes mann. De hadde vært gift i 15 år og han fortalte ”[...]at han aldeles ingen Kundskab har om sin Kones utugtige Omgang med Simonette, hvorom heller ikke hans Kone har villet meddele ham den rigtige forklaring.” Ekteskapet var barnløst. ”Om Orsagen dertil skulle ligge i den omgang, hun har været gjenstand for hos Simonette, eller andre naturlige Hendinger, ved han ikke at forklare.” Her hintes det altså til at ”unaturlig” omgang muligens kunne føre til infertilitet.

Så ble Birgitte Marie Burin selv kalt inn. Hun stod ved sin siste forklaring hvor hun hadde tilstått å ha hatt omgjengelse med Simonette. Hun fortalte at omgangen med Simonette hadde begynt i 1810 da hun selv var 18 år gammel (Simonette var 31 år gammel):

Simonette begynte strax efter hendes Ankomst i Tjenesten- med Caresser⁵⁷ og Mandfolk-Lader⁵⁸, samt Præsenter⁵⁹, at friste hende til utugtig Omgang med sig, og foregik denne da nogle ”meget” faa gange, da Inquisitens [Birgittes] Moder tidlig blev bekjendt hermed og tog hende bort fra Simonettes Omgang og Leie.

Senere kom Birgitte tilbake i tjeneste hos Simonette og ble der i over 20 år, men hun sa at de to ikke hadde drevet utukt igjen. Birgitte fikk så høre Henrikkas forklaringer om episoden hvor hun hadde kommet inn i stuen og sett Birgitte og Simonette i sengen. Henrikka la nå til at Birgitte hadde sett henne og gjort Simonette oppmerksom på at hun var der, hvorpå ”[...]Simonette svarede: Aa Skit!,- og det med fuld Latter.” Birgitte nektet først for at dette hadde skjedd, men sa etter hvert at hun ikke kunne huske dette, men ikke kunne benekte det heller.

⁵⁷ Karesse: kjærtegn <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=karesse>

⁵⁸ Lader: måte å te seg på https://www.naob.no/ordbok/lader_2

⁵⁹ Presænt: gave <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=present>

Birgitte fortalte videre at:

[...]de Gange, Simonette fik Inquisiten overtalt til sin Omgjængelse, var de begge nøgen, som af 8de Vidne nærmere omprovet; men noget Instrument brugtes ikke til Kjønndriftens Tilfredsstillelse, allene Krop mod Krop- eller som man her kalder det – "Daske Fladkunt-" Inquisiten fant aldrig nogen Smag eller Vellyst i saadan Omgang, men det var Simonette, som dertil fandt Lyst- og forførte Inquisiten m. fl. Som Olava, Ellen og Johanne. Simonette var altid den, som laae ovenpaa,- og mangen Gang har inquisiten advaret Simonette mod denne Omgang, og heller at søge den med sin Mand,- men hertil har da denne tiltalte svart: at man heller maatte tage Livet af hende.

Siste del av dette avsnittet er i rettsdokumentene markert med en loddrett strek i margin og et utropstegn, det ble altså markert som viktig. Her ser vi igjen at Simonette kun var interessert i kvinner og ikke i menn. Birgitte sa også at hun ikke kjente til noen "Fløiels-Indretning" og hun trodde ikke at hennes omgang med Simonette var årsaken til at hun ikke hadde fått barn. Sogneprest Hansens attest om henne ble så lest for henne og hun "[...]maatte beklage at være bleven meddeelt et saadant Vitnesbyrd, som hun ingen Anledning troer at have givet til." Hun motsatte seg altså prestens beskrivelse av henne og mente han ikke hadde grunn til å omtale henne slik.

Så ble Olava innkalt. Hun stod inne for sin siste forklaring og utdypet den etter oppfordring fra referenten. Hun hadde vært i tjeneste hos Simonette i 19 år:

[...]og det var allerede tidlig- efter hendes kommen i Tjenesten,- at Simonette begynte med at lægge sig oven paa Inquisiten [Olava], og da gjorde denne strax Modstand mod disse vellystige Anfald; dog gjentages de oftere, og i hele den tid, Inquisiten var hos Simonette, af og til, men allene ved Legemets Berørelse mod hinanden- uden nogen Benyttelse af noget Instrument, som er Inquisiten aldeles ubekjendt. Det var altid Simonette, som ved saadan Omgjængelse laae ovenpaa, og var den eneste, som derved lod til at fornemme nogen Vellyst; derimod var dette ikke Tilfellet med Inquisiten, som altid blev nødt til saadant af Simonette.

Olava understreket altså at hun, ikke ville ha slik omgjængelse med Simonette og at Simonette tvang henne. Hun følte heller ikke noe vellyst av dette, men påstod at Simonette gjorde det.

Hun sa at de to ikke hadde hatt noen omgjengelse siden forhørene begynte, men at de et par netter hadde delt seng. Det ble også nevnt at Olava aldri hadde fått betaling eller lignende for å ha omgang med Simonette, men Simonette hadde dog lovet Olava at hun skulle arve henne når hun døde. Videre la Olava til at hun ”[...]ikke nægtes for at have havt legemlig Omgang med sin Kjæreste; og at føle naturlig Attraa til saadan Omgang, men derimod aldeles ingen Vellyst ved den med Simonette drevne unaturlige.” Hun fikk også høre prestens attest om henne og protesterte mot hans beskrivelse av henne som ubøyelig og ondskapsfull.

Til sist ble Simonette innkalt. Hun stod ved sine tidligere forklaringer og sa det var ”[...]Ungdoms-Daarlighed⁶⁰, at hun lod sig henrive og forlede til den omforklarede Vellyst.” Hun hadde begynt med denne omgjengelsen da hun var i 20-årene, med Olava og Birgitte. Hun nektet for at hun hadde gjort det med noen flere kvinner. Olava og Birgittes forklaringer ble opplest og hun bekreftet at de for det meste stemte: det var alltid hun som lå oppå de andre, de var nakne og hun hadde aldri brukt noe instrument. Hun påstod derimot at de to andre aldri hadde vært nødt til å gjøre dette, eller at hun hadde tvunget dem. Hun mente også at de to ”fandt ligesaamegen Behag deri” som henne, og hun hadde ikke betalt dem. Likevel måtte hun innrømme at de kanskje ikke hadde vært helt villige med en gang, men hun kunne ikke huske å ha måtte bruke mye overtalelse.

Videre forklarte ble det forklart at:

Inquisiten [Simonette] fandt ingen Vellyst i den Omgang – men kun et slags Morroe eller Spøg -. Med sin første Mand havde Inquisiten, paa Grund af hans Sygdom [spedalskhet], ingen legemlig Omgang, og med den sidste Mand søgte hun ikke længe Seng sammen – som hun forklarede, fordi han søgte saadan Omgang med andre,- men herom ønsker hun nu, efter Mandens Død, ikke at give nøiere Oplysning.

Med denne forklaringen gav Simonette ikke selv inntrykk av at hun ikke var interessert i menn, men snarere at det var andre grunner til at hun ikke ville ha omgjengelse med sine ektemenn. Hun forsøkte også bagatellisere omgangen med Olava og Birgitte ved å kalle det for spøk og moro.

Så ble Simonette konfrontert med flere vitner, først Henrikka og hennes forklaring om den gangen hun så Simonette og Birgitte i sengen sammen. Simonette sa hun ikke kunne huske

⁶⁰ Dårlighet: dårskap, uforstand eller tåpelighet https://www.naob.no/ordbok/dårlighet_1

denne episoden, men hun kunne heller ikke nekte for at det hadde skjedd. Deretter kom de to vitnene som sa de hadde sett Simonettes såkalte ”løsfyrr”, Niels Andreas Pettersen og Andreas Olsen Melfjorden. Disse forklaringene benektet hun fullstendig at det fantes sannhet i. Det ble her understreket ovenfor Simonette at de to var troverdige vitner, men hun nektet likevel for at de hadde fortalt var sant.

Videre ble de tre tiltalte konfrontert med forskjellene mellom deres vitnesbyrd. Både Olava og Birgitte stod fast ved sine forklaringer om at det var Simonette som hadde forført og overtalt dem til den utuktige omgjengelsen og at ingen av dem selv følte noen lyst til slik omgjengelse. Birgitte stod også ved sin påstand om at det også var to andre kvinner som Simonette hadde gjort dette med, Elen og Johanna (Elen og Johanna var begge døde da saken ble reist).

Både Birgitte og Olava to stod fast ved at de ikke hadde sett noen ”*Fløiels-Indretning*”:

[...]endskjønt Olava nu maatte erkjende, at de Ord, hun skal have ladet falde til 6te og 7de Vidne [om at Simonette red på jentene med både den løse og den faste], kunne være undslupen hende i Vrede over Simonettes Behandling, men kun foranledigede af Bygderygte om, at Simonette viderlig skulle have et saadant Instrument.

Olava hadde altså muligens sagt det Christiane og Lava mente hun hadde sagt, men at det i så fall ikke refererte til noe annet en de velkjente ryktene om Simonette.

Simonette ble så spurt om hun hadde hatt noen utuktig omgang med Jomfru Jeppesen, men det benektet hun. Hun fikk også høre prestens attest og hadde ikke noe å si på den. Retten ble deretter hevet.

Ekstrarett 16. august og 9. desember 1845

En ekstrarett ble satt i Alstadhaug, 16. august 1845, for å få en vitneforklaring fra Jomfru Else Jeppesen. Hun hadde for omtrent 7 år siden hadde bodd ett års tid på Nord-Gjærø hos Simonette og familien Jentoft. Hun fortalte at:

[...]hun vel i en kort Tid at have delt Leie med Simonette, som ingen anden Plads havde til Vidnet om Natten, men hun benægter paa det Bestemtteste at have mærket det ringeste Tegn til unaturlig Vellyst hos Simonette, eller hos denne at have seet Noget, der kunne lede paa Tanken om, at hun drev nogen utugtig Omgang med andre af samme Kjøen. Vel erfaret hun oftere, at der var Splid og Trætte imellem Simonette og

Olava, ja i den Grad, at Vidnet maatte med Barnet paa armen flygte ud paa Marken – eller ned til Jentofts, men Aarsagen hørte Vidnet ikke nævne imellem dem eller andre – kun engang var Vidnet tilstede og paahørte, at Simonette erklærede sig med Uvillien imod, at Olava ville gifte sig med en Frier, som hun da havde.

Etter denne forklaringen ble retten hevet og saken skulle tas opp igjen en måned senere, den 8. september. Saken ble forøvrig igjen utsatt på grunn av dårlige værforhold og ble ikke videre behandlet før 9. desember samme år.

Under ekstraretten på Rødøy 9. desember ble det lagt frem et dokument skrevet av distriktslege Sand. Han hadde blitt bedt om å komme med sin betraktning om hvorvidt den omgjængelsen Simonette hadde hatt med Olava og Birgitte kunne regnes som omgjængelse mot naturen. Han skrev følgende:

Af Acterne saavel som af Hr. Fogdens Skrivelse sees det, at bemeldte Simonette har spillet en mandlig Rolle, naar hun har ligget i Seng sammen med ovennævnte Quindespersoner; uden at derved er skeet nogen Indtrængen i Kjønsdelene. Videre erfares det, at Simonette skal have fundet Fornøielse eller 'Spas' i denne Uteerlighed, hvilket ikke har været Tilfældet med de 2 øvrige Tiltalte. Hr. Fogden anfører, at de juridiske Systemer definere Omgjængelse imod Naturen, som enhver Tilfredsstillelse af Kjønsdriften udenfor Naturens Orden ved legemlig Omgang med levende Væsener. Paa Grund af Ovenen førte, tillader jeg mig at bemærke Følgende: Strængt taget maa der vel ved legemlig Omgang forstaaes noget andet, end den Berørelse, som har fundet Sted ved ovennævnte Uteerlighed, hvorved der ikke er skjeet nogen Indtrængen i Kjønsdelene, - og da en saadan Uteerlighed ikke kan antages at tilfredsstille Kjønsdriften, men tvertimod at opvække den; saa tror jeg ikke man kan betragte Simonettes Omgang med de 2de øvrige Tiltalte som 'Omgjængelse imod Naturen'. I Anledning af at enkelte Vidner have omprovet, at de have seet en Indretning hos Simonette, som lignede en mandlig Kjønsdeel, og i Tilfælde af, at hun skulde bringes til Tilstaaelse om, at hun har benyttet et saadant Instrument fremsætter Hr. Fogden Spørgsmaal om, ikke Saadant maa ansees som Omgjængelse imod Naturen. Hertil kan jeg blot bemærke, at Indbringelsen af en saadan kunstig Indretning i Kjønsdelene neppe kan antages at tilfredsstille Kjønsdriften; men Omgjængelsen maa vel i saa fald ikkedestomindre blive imod naturen?

Distriktslegen mente altså at det å ”daske faldkunt”, i følge den definisjonen han hadde fått av fogd Neuberg, ikke kunne kalles omgjængelse mot naturen fordi den type aktivitet neppe

kunne tilfredsstillere kjønnsdriften. Han mente også at dersom en ”løsfyr” hadde vært brukt, så ville heller ikke det kunne tilfredsstillere kjønnsdriften, men han ville allikevel kalle det omgjengelse mot naturen.

Denne dagen ble to vitner avhørt i tillegg til de tre tiltalte. Den første av disse var en mann som ikke tidligere hadde gitt forklaring på grunn av uvær og Lofotfisket, Ole Bertelsen. Han fortalte at han for 15 år siden hadde vært i tjeneste hos familien Jentoft. Han befant seg en dag i Simonettes stue og fikk da øye på, under hodeputen hennes, ”[...]en kunstig Indretning af 1 ½ Qvarteers⁶¹ Længde og af Tykkelse som et mandligt Lem, forsynt med en Rem [...] Instrumentet var ikke forsynet med testikler eller Punger, og det var saaledes intet mere at see, end den bare Indretning.” Han fortalte at han hadde vært i stuen sammen med en senere avdød kamerat og at de to hadde gått inn der av nysgjerrighet fordi de hadde hørt ryktene om at Simonette hadde et slikt instrument som hun brukte til omgjengelse med andre kvinner. Dette er første og eneste gang det ble nevnt at ”løsfyren” også hadde en rem.

Deretter ble 12. vitne, Andreas Olsen Melfjorden på nytt innkalt. I tillegg til sin tidligere forklaring om at han hadde sett Simonettes ”løsfyr” da han kikket ned i kisten hennes, la han til at han etter å ha lagt ”løsfyren” ned i kisten igjen ”fik et stykke Melkost af Simonette, med de Ord: ‘at han ikke skulde gjøre noget Snak af dette.’” Han la også til at ved den samme anledningen hadde han, Simonette og tjenestepiken hennes, Johanne, vært ute i vedskogen til gården Melfjorden og han fortalte at:

[...]Simonette, efter at de om Aftenen havde opslaaet et Telt, hvorunder saavel Simonette og Johanne som Vidnet skulle lægge sig til Hvile, begav sig hen til Kisten og deraf udtog ommeldte ‘løsfyr’, som hun tog med sig til den Seng, hvori hun og Johanne lægde sig til hvile. Hvad der videre foregikk, kunde han ikke rigtig observere, kun forekom det ham, at skinfælden hvorunder de laae kom i Bevægelse eller Ulag. Forinden⁶² Simonette hentet Indretningen hen i Sengen hørte Vidnet de Ord af hendes Sengekammerat Johanne: ‘Han sover nu’, hvorefter Simonette, som meldt, begav sig hen i Kisten, for at hente Instrumentet.

Det er interessant at han utelot hele denne historien den første gangen han forklarte seg. Den gangen sa han kun at han hadde sett ”løsfyren” i kisten og tatt den opp, uten å nevne at han

⁶¹ Kvarter: en fjerdedel av et mål. <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=kvarter>

⁶² Forinden: før. <https://www.naob.no/ordbok/forinnen>

også hadde grunn til å tro at Simonette hadde brukt den med en annen kvinne. Da han senere ble bedt om en nøyere beskrivelse av ”løsfyren” la han til at den var ”[...]bøielig, myg og netop skabt som en Mands Kjønsdeel, samt at den gav en knagende Lyd ved at bøie paa den.”

Deretter ble Simonette innkalt for å gi sin forklaring til disse vitneutsagnene, men hun nektet bestemt at noen av dem var sanne. Hun påstod at hun aldri hadde vært i vedskogen med Anders Melfjorden og at hun aldri hadde hatt noen ”løsfyr”, men kun ”dasket fladkunt” med de to andre tiltalte. Hun ble avhørt videre og erkjente at:

[...]hun for endel Aar siden af Sognepræst Debes i hendes nu afdøde Mands Lars Vold Nærværelse havde modtaget Advarsel om at afholde sig fra sin unaturlige Omgang med Olava, hvorfor Sognepræsten formanede hende, til at leve i Enighed⁶³ med sin Ægtefælde. Hvori hendes utugtige Omgang med Olava bestod, blev ikke for Præsten omtalt. Sin Omgjængelse med Olava ophørte hun med omtrent for 3 à 4 Aar siden og med Bergitte [sic] har hun ingen Omgang havt siden omtrent Aaret 1810, da Bergitte første Gang var i hendes Tjeneste.

Birgitte og Olava ble også innkalt og bekreftet det Simonette hadde sagt. Olava fortalte også at sogneprest Hansen hadde anmodet henne om å komme seg vekk fra Simonettes hus. Til tross for at omgjengelsen mellom dem da hadde tatt slutt hadde hun gjort som presten sa og flyttet. Men en stund etter ble Simonette syk og hun hadde kommet tilbake for å ta vare på henne og blitt værende hos henne til saken ble tatt opp.

Referenten mente at opplysningene som kom frem i denne sesjonen krevde at flere opplysninger og vitner ble innhentet. Saken ble derfor på nytt utsatt og retten ble hevet.

Ekstraretter 8. Juli, 8. august og 18. august 1846.

Den 8. juli stod det en ekstrarett i denne saken i Salten sorenskriveri, under sorenskriver Peder Engerlaus Koch. Grunnen til at dette foregikk i et annet sorenskriveri var at retten var satt for å avhøre Simonettes fostersønn, Ernst Olsen, som bodde i Salten. Han ble spurt om han kjente til Simonettes omgang med andre kvinner, om hun hadde en ”løsfyr” og om han i så fall kunne beskrive den. Han ble også spurt om han kunne bekrefte vitneforklaringen til Niels

⁶³ Enighed: at to, eller flere, personer lever sammen i god forståelse (uten splid og strid)
<http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=enighed>

Andreas Pettersen om at de to hadde hatt en samtale om Simonettes omgjengelse med andre kvinner og at han hadde vist Niels Andreas "løsfyren". Ernst svarte nei på alle spørsmålene. Han kjente ikke til at Simonette hadde omgjengelse med andre kvinner, han visste ingen ting om "løsfyren" og han kunne ikke huske å ha hatt den samtalen med Niels Andreas.

Den 8. august ble en ny ekstrarett satt på Rødøy, men av forskjellige årsaker var det ikke flere vitner tilgjengelig til å gi videre opplysninger i saken. Derfor ble kun noen dokumenter lagt frem. Av interesse her er fogd Neubergs innstilling til Underretten. I den sammenfattede han store deler av informasjonen som var fremkommet i saken så langt og la frem sine egne betraktninger. Han skrev at de tiltalte potensielt hadde øvet omgjengelse mot naturen på to måter: "*[...]idet de Angjeldende deels under Omgjængelsen skulle have benyttet et Instrument, lignende en mandlig Kjønsdeel, deels alene drevet deres Utugtighed paa den Maade som i Sessionen den 21te Juli f.A. træffende er betegnet med 'at daske Fladkunte'.*" Han skrev at flere vitner hadde fortalt om dette instrumentet, men at ingen av de tiltalte hadde innrømmet at noe slikt eksisterte. Han mente at vitneforklaringene om dette instrumentet måtte ansees som svekket, fordi ingen av dem hadde blitt bekreftet av andre vitner.

Han skrev videre at alle de tiltalte hadde tilstått å ha "dasket fladkunt" og at det derfor var dette de potensielt burde straffes for. Han nevnte distriktslegens betraktning om hvorvidt dette kunne ansees som omgjengelse mot naturen og sa seg enig med distriktslegen i at det kunne det ikke. Han definerte dette snarere som "*[...]forsøg på Omgjængelse imod Naturen[...]*". Han mente at grunnen til at det kun var et forsøk var at omgjengelsen ikke kunne være fullført fordi "*[...]de Midler, som af de Angjeldende have været benyttede i og for sig ikke have vært tjenlige til Kjønndriftens Tilfredsstillelse[...]*". Han mente altså som distriktslegen at å "daske fladkunt" umulig kunne tilfredsstille kjønnsdriften.

Han foreslo at de tre skulle dømmes til fengsel for dette forsøket på omgjengelse mot naturen og at de også burde betale for saksomkostningene. Her ble det også for første gang nevnt at Olava hadde blitt arrestert i sammenheng med denne saken. Hun hadde sittet i arrest hos lensmannen på Rødøy fra 14. februar til 29. juli 1845. Grunnen til dette var at sogneprest Hansen "*[...]der befryktede, at hun vilde fornye sit Samleie med Simonette[...]*". Fogden mente derfor at Olava også burde betale for sine egne arrestomkostninger. Da ingen av de tilstedeværende hadde noe å tillegge ble det avgjort at saken skulle opptas til kjennelse eller dom og retten ble hevet.

Ekstrarett 18. august 1846.

Den 18. august ble saken tatt opp til dom på sorenskriverkontoret i Alstadhaug.

Sorenskriveren og fire meddommere var til stede. Dommen ble avsagt sammen med en oversikt over hva som hadde skjedd i saken og begrunnelsen for dommen. Den baserte seg både på bevis fra vitneforklaringene, de tiltaltes tilståelser og distriktslegens betraktninger. Det ble skrevet at det var Simonette som hadde forledet de to andre til ”[...]at indtage en almindelig quindelig Stilling under hende – imedens hun selv har indtaget den mandlige, og derved paa en – som man maa antage – for hende selv tilfredsstillende Maade øvet unaturlig Omgang med disse 2 – almindeligvis afledte – Piger.” Det ble også skrevet at omgjængelse skjedde før den nye kriminalloven av 1842 og det ble derfor bestemt at den gamle kriminalloven måtte anvendes.

Distriktslegens betraktninger ble nøye gjennomgått og diskutert for å komme til en konklusjon om hvorvidt det de tiltalte hadde gjort kunne regnes som omgjængelse mot naturen. Argumentasjonen er noe uklar og jeg oppfatter den som litt inkonsekvent og vanskelig å følge. Distriktslegen selv var også noe inkonsekvent i sin betraktning da han på den ene side sa at å ”daske fladkunt” ikke kunne regnes som omgjængelse mod naturen fordi det ikke ville kunne tilfredsstillende, men snarere oppvekke kjønnsdriften. Like etterpå skrev han likevel at dersom det hadde vært brukt en ”løsfyr” ville han likevel kalle det for omgjængelse mot naturen selv om det, i følge ham selv, heller ikke ville kunne tilfredsstillende kjønnsdriften.

Dommerne i saken valgte å tolke dette slik at tilfredstillelsen av kjønnsdriften ikke var det som var relevant. De skrev:

Dersom man nu til Omgjængelse imod Naturen maa henhøre enhver legemlig Omgang imellem Personer af samme Kjøen, hvormed Vellyst igjennem Kjønndelene vækkes, saa synes Forbrydelsen at være constitueret i det Øieblik, slig Omgang er udenfor Naturens Orden, og Øiemedet Vellyst. Den større eller mindre fulstendige Opnaaelse af dette Øimed, den stærkere eller ringere Grad af Vellystens Tilfredsstillelse, synes ikke at kunne udgjøre det Forbryderske i Handlingen[...]

Her antydes det at enhver seksuell aktivitet mellom personer av samme kjønn burde kunne regnes som en forbrytelse. De skrev dog ikke tydelig at de faktisk anså enhver legemlig omgang mellom personer av sammen kjønn som omgjængelse mot naturen. Hva som her menes med ”det øyeblikk slik omgang er utenfor naturens orden” er også uklart, men det er rimelig å anta at dette refererer til seksuell aktivitet som ikke kan føre til reproduksjon.

Litt senere skrev de følgende:

Selv om altsaa Tiltalte Simonette, som her er Hovedpersonen, ikke har fundet nogen vellystig Nydelse i den Grad, at hun kan antages at have havet sin Kjønsdrift tilfredsstillet, som ved naturlig Omgjængelse, med personer af det andet Kjøen, har hun dog, ved i mange Aar at drive denne Omgjængelse, med Tilsidesættelse af alle qvindelige Hensyn, Pligter og Forhold – lagt en saa stærk og dybt indgroet Attraae derefter for Dagen, at ingen retlig Tvivl synes at være om, at hun derved har fundet sin unaturlige Vellyst opnaaet. Den Maade, hun har øvet denne Omgang paa, eller det Midel, hun dertil har benyttet sig af,- men, selv om intet kunstigt Præparat dertil har været i Brug, give Handlingen Characteren af unaturlig Omgjængelse for hende – som Qvinde.

Her hentydes det igjen at Simonette utelukkende var tiltrukket av kvinner. Når de skriver at hun har satt til side kvinnelig hensyn, plikter og forhold tror jeg dette handlet om at hun nektet å omgjengelse med sine ektemenn. Det kan også referere til at hun ikke hadde noen barn og dermed ikke utførte sine kvinnelige plikter ved å reprodusere.

Videre skrev de at det, i motsetning til fogd Neubergs betraktning, kunne herske liten tvil om at Simonette eide en ”løsfyr”. De mente at det faktum at alle vitnene som hadde sett den ikke hadde noen andre vitner til å støtte deres historier ikke svekket troverdigheten. De turte likevel ikke til slutt å påstå at de tiltalte faktisk hadde gjennomført omgjengelse mod naturen i lovens fulle forstand, men de valgte likevel å dømme dem for forsøk på dette lovbruddet. De mente også at straffen (bål og brann) ikke kunne anvendes og ga derfor en arbitrær⁶⁴ straff.

Simonette ble dømt til tukthusarbeid i 1½ år da de mente at hun burde få en relativt streng straff på grunn av måten hun hadde oppført seg på. Hun hadde til tross for mange advarsler og uten blyghet fortsatt med sin uanstendighet, det hadde foregått over lang tid og hun hadde forført flere unge jenter. I tillegg til tukthusarbeid skulle hun sammen med de to andre betale saksomkostningene.

Olava og Birgittes forbrytelse ble ansett som langt mildere enn Simonettes. De var begge veldig unge da dette begynte og dommerne trodde på deres påstander om at de hadde blitt

⁶⁴ Se side 4

forført og at de selv ikke ønsket slik omgang eller følte ”vellyst” av den. Til tross for at Olava hadde hatt slik omgang med Simonette mye lenger enn Birgitte fikk hun ingen strengere straff. En formildende omstendighet ser ut til å ha vært at hun mistet en ekteskapsmulighet da forloveden fikk høre hva hun var beskyldt for. De to fikk derfor en langt mildere straff enn Simonette. De ble dømt til fengsel på brød og vann i 15 dager i tillegg til å betale saksomkostningene. Olava skulle også betale sine arrestasjonsomkostninger.

Stiftsverretten

Etter dommen i Underretten ble saken anket opp til Stiftsverretten i Trondheim. Saken gikk over to sesjoner i januar 1847, den første var 11. januar. Da ble det fremlagt en oversikt over saken fra Underretten og en innstilling fra referenten til Stiftsverretten. I innstillingen ble det skrevet at

Da det forargelige Forhold der har fundet sted mellem de Tiltalte, neppe kan betragtes som Omgjængelse imod Naturen, og da det som omsluttende handlinger, der efter deres Væsen og dere hensigt ere fuldendte, formeentligen endnu mindre kan betragtes som attentat paa denne Forbrydelse, samt da endelig Uteerligheder af denne og lignende Beskaffenhed, forsaavidt da ikke gaae indunder Begrebet om Omgjængelse imod naturen ikke rammes av Lovgivningen, saa finder jeg det lidet tvivlsomt at Underretten har feilet ved at ilegge de tiltalte straf for hiin Uteerlighed .

Referenten sa seg altså enig med Underretten i at de tiltalte ikke hadde begått omgjengelse mot naturen, men han mente at det heller ikke kunne kalles forsøk på omgjengelse mot naturen fordi handlingene etter sitt vesen og sin hensikt var fullendte. I stedet for å fokusere på omgjengelse mot naturen valgte referenten i denne innstillingen å legge vekt på Simonettes ”forlokkelse” av de to andre og foreslo at hun burde dømmes etter den gamle kriminallovens 6-22-3 som lød ”De, som Forføre Ungdommen til Drik, Dobbels⁶⁵ og anden forargelig Omgængelse, straffis paa deris Boeslod og forvisis Byen. Have de ingen Boeslod straffis paa Kroppen med Fængsel og Arbeid, som Forseelsen er til.”⁶⁶ Forslaget til dom i innstillingen ble derfor at Simonette burde dømmes til 3 år straffarbeid for å ha forlokket de to andre.

⁶⁵ Dobbels: pengespill https://www.naob.no/ordbok/dobbels_2

⁶⁶ Norske lov 6-22-3, 1687

http://www.hf.uio.no/iakh/tjenester/kunnskap/samlinger/tingbok/kilder/chr5web/chr5_06_22.html

Birgitte og Olava burde ikke få fysisk straff, men som i underrettsdommen burde alle tre betale saksomkostningene og Olava i tillegg betale sine arrestasjonsomkostninger.

Den 18. januar ble saken tatt opp til dom i Stiftsoverretten. Det ble gitt et sammendrag av sakens gang så langt og konklusjonene fra underrettsdommen og referentens innstilling ble diskutert. Stiftsoverretten sa seg for så vidt enig med referentens konklusjoner i innstillingen, men det ble poengtert at Stiftsoverretten ikke hadde formell adgang til å dømme Simonette for forførelse av ungdommen, fordi det ikke var den forbrytelsen hun var tiltalt for. Det ble nevnt at flere vitner hadde påstått at Simonette hadde en "løsfyrr", men i motsetning til Underretten mente Stiftsoverretten at dette ikke var tilstrekkelig bevist og at det definitivt ikke var bevist at noe slikt hadde blitt anvendt under omgjengelsen mellom Simonette og de to andre.

Derfor mente de at omgjengelse mot naturen ikke kunne bevises å ha forekommet. De kom altså frem til at ingen av de tiltalte kunne dømmes hverken for omgjengelse mot naturen eller for forførelse av ungdommen og de tre ble derfor kun dømt til å betale saksomkostningene og Olava sine egne arrestasjonsomkostninger, men ingen fysisk straff. Det ble understreket at til tross for at de mente de tre ikke kunne dømmes, kunne *"deres Forhold sees med Rette at have fremkaldt almindelig forargelse i Menigheden"*, og det hadde derfor vært god grunn til å ta saken opp til rettsbehandling.

Høyesterett

Saken ble anket videre til Høyesterett og ble behandlet den 10. juli 1847. Jeg har ikke funnet noe dokument som forklarer hvem som anket saken videre eller hvorfor. Jeg antar at dette hadde å gjøre med at en sak som dette aldri tidligere hadde vært oppe i Høyesterett og at det var et ønske om at det skulle settes en rettslig presedens for slike saker i Høyesterett.

Dommerne i denne saken var førstevoterende Claus Winter Hjelm, andrevoterende Ulrik Anton Motzfeld, og de resterende assessorene Eskild Bruun, Peter Martin Ottesen, Frederik Motzfeld, Claus Mørch og Peder Carl Lasson

Som i Stiftsoverretten ble et sammendrag av saken så langt, og dommene fra Underretten og Stiftsoverretten lagt frem før de tiltaltes advokat, Homann, la frem et forsvarsinnlegg. Han argumenterte for at de tre ikke hadde gjort noe som var alvorlig nok til å straffes. Han poengterte at hvorvidt Simonette hadde en "løsfyrr" eller ikke aldri hadde blitt bekreftet og at dersom hun hadde en, og dersom den hadde blitt brukt med de to andre tiltalte, burde ikke det

være straffbart, fordi et slikt instrument ikke kunne gjøre noen skade. Han mente også at lovtolkningen sa at omgjengelse mod naturen innebefattet omgjengelse med andre levende vesener og siden ”løsfyren” ikke var et levende vesen falt den utenfor dette lovbruddet.

Videre skrev han følgende:

Naar vi altsaa sætte ud af betragtning det Instrument, hvorav Intet er beviist, bestaar det hele Factum ikke i Andet end at Simonette af en besynderlig Lyst formaaede de Medtiltalte til at ligge under hende, medens hun gjorde nogle bevægelser, det skulde være en Efterligning af Noget, der betragtes som uanstændigt, hvorvel⁶⁷ ikke i sig selv unaturligt. Disse blotte bevægelser kunne dog aldrig kaldes en Omgjængelse (coitus).- Herved forstaaes nemlig en Tilfredsstillelse af kjønsdriften.

Han mente altså at det å ”daske fladkunt” ikke karakteriseres som omgjengelse mot naturen. Han mente også at det var en etterligning av naturlig, vanlig reproduktivt samleie, og man kan spørre seg om han med det forsøkte å minimalisere ”unaturligheten” i handlingen.

Videre skrev han at han ikke ville gå langt inn i hvilke unaturlige måter mennesker kan tilfredsstille kjønnsdriften på. Han mente dette snarere tilhørte en leges enn en jurists fagfelt og mente at en lege ville kunne opplyse ”om ikke den Omstændighed, at Simonette ligefra sin Ungdom har fornøiet sig med sit eget kjøen og havt Afsky for Mænd kan forklares af særegne hos hende værende physiske Aarsager eller om det kan ansees som et Slags Galskab.” Han sa ikke mer om hva han mente med dette.

Til slutt skrev han at han mente denne saken ikke burde vært oppe til rettsbehandling i det hele tatt fordi det de tiltalte hadde gjort etter hans mening ikke var straffbart. Han mente også at de tiltalte ikke burde straffes mer fordi rettsprosessen hadde vært straff nok. Det å trekke frem så mange vitner, inkludert Simonettes fosterbarn, mente han hadde forårsaket forargelse og skade. Han avsluttet med å si at de tiltalte burde frifinnes.

⁶⁷ Hvorvel: skjønt, enda <https://www.naob.no/ordbok/hvorvel>

Domsaktene fra Trondheim Statsarkiv går her rett videre til dommen og inneholder ingen av dommernes betraktninger. Her vil jeg derfor gå over til sitere voteringsprotokollen, transkribert i Aarsets avhandling.⁶⁸

Førstevoterende, dommer Hjelm, sammenfattet saken for retten og la til at aktor hadde bedt medisinsk fakultet om en bedømmelse i saken. Han hadde kontaktet dem og spurt om det å ”daske fladkunt” kunne regnes som omgjengelse mot naturen og dersom det ikke var det ”om det dog ikke kunne ansees at stride mod Sædelighedspolitiets Fodringer [sic] i *Almindelighed*”. Dette hadde medisinsk fakultet valgt å ikke ta stilling til de ”har viist begge Spørgesmaal ifra sig, det første som et Lovfortolkningspørgsmaal, nærmere henhørende under det juridiske Facultets Bedømmelse, det andet som snarere egnet underkastes det theologiske Facultets Bedømmelse.”⁶⁹ Medisinsk fakultet mente altså i 1847 at vurderinger om menneskelig seksualitet og lignende ikke falt under deres fagfelt. Dette skulle endre seg drastisk de kommende tiårene da medikaliseringen av seksualiteten begynte å skyte fart.

Hjelm uttalte videre det følgende om omgjengelsen mellom Simonette og de to andre:

*At Underretten har feilet i at betragte den paatalte Forbrydels som Attentat på Omgængelse[sic] mod Naturen, er klart nok. De Tiltalte kunne[sic] ikke antages at villet anden Virksomhed, end virkelig har fundet Sted, og om Virkingen end ikke har svaret til, hvad de fra Begyndelsen kunne have væntet, kan dette, der uden Tvivl ogsaa hænder ved anden – naturlig saavel som unaturlig Omgængelse, ikke gjøre den fuldførte Omgængelse, der efter sin Natur ikke kunde gaae videre, til blot Forsøg på Omgængelse. At den unaturlige Virksomhet[sic] for at tilfredsstille Kjønsdriften ikke kan have de samme Virkinger som den naturlige, ligger i dens Unaturlighet [...]*⁷⁰

Videre mente han at de tre helt klart hadde begått omgjengelse mot naturen og burde dømmes etter den gamle kriminalloven, men at de burde benådes og ikke straffes til døden slik som straffeutmålingen i den gamle loven tilsa. Argumentet hans for at dette var omgjengelse mot naturen var at loven var så lite spesifikk at den derfor måtte ramme alle de forskjellige måtene mennesker kunne finne på å tilfredsstille sin kjønnsdrift på, som falt utenfor det normale.

⁶⁸ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 157 – 165

⁶⁹ Ibid. 158

⁷⁰ Ibid. 159

Han skrev videre:

[...]saa længe Lovgivingen, for at ramme alle de Maader, som den menneskelige Opfindsomhed kan falde paa at anvende til et saadant Øiemed, har behandlet denne Art af Forbrydelse saa aldeles generiske uden at opstille et eneste specifikt Kjendemærke, maa den ene som den anden af de her omhandlede Maader ingaae[sic] under Begrebet.⁷¹

Han mente altså at all seksuell adferd som falt utenfor normalen burde regnes som omgjengelse mot naturen, fordi loven i seg selv ikke spesifiserte noe annet.

Han argumenterte også for en relativt streng straff, spesielt for Simonette. Han så det som meget skjerpene at hun hadde ”drevet sitt Uvæsen”⁷² i så lang tid og med flere kvinner, til tross for prestenes advarsler og at hun selv var gift. Han nevnte også at dette hadde ”vagt almindelig Forargelse”⁷³, at hun hadde forført tjenestepikene sine, som var yngre enn henne, og at dette også hadde ødelagt Olavas muligheter for ekteskap. Han mente derfor at Simonette burde få 3 år straffarbeid.

Om Olava trakk han frem at presten hadde gitt henne ”et slet Skudsmaal”⁷⁴ og at også hun hadde oversett advarsler fra presten. Hun var også den av de to som stod Simonette nærmest. Han mente hun burde få 1 års straffarbeid. Birgitte, mente han, måtte anees som mindre straffskyldig enn de andre. Dette fordi hennes omgjengelse med Simonette foregikk over mye kortere tid, og hun hadde hverken fått eller oversett noen advarsler fra prest eller andre. Hun hadde dog også fått et dårlig skussmål av presten og hun var tross alt voksen da omgjengelsen hadde skjedd. Han mente derfor at hun burde få 6 måneder straffarbeid.⁷⁵

Andre voterende, dommer U. A. Motzfeldt, begynte med å betegne saken som ”overmode[sic] tvivlsom”.⁷⁶ Han understreket at ved et lovbrudd som hadde en så streng straff måtte det foreligge ”aldeles opprørende fakta”⁷⁷ og at man derfor måtte være veldig

⁷¹ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 160

⁷² Ibid. 160

⁷³ Ibid. 160

⁷⁴ Ibid. 160

⁷⁵ Ibid. 160-161

⁷⁶ Ibid. 161

⁷⁷ Ibid. 161

forsiktig med hvilke "[...]Fakta, som man subsumerer derunder"⁷⁸. Han trakk også frem at i lignende dommer tidligere, hadde man i praksis utvist forsiktighet rundt hva man definerte som omgjengelse mot naturen. Han sa at det i tidligere, norske lovtekster hadde forekommet at omgjengelse mellom menn og mellom mennesker og dyr spesifikt ble nevnt, men aldri omgjengelse mellom kvinner. Han mente derfor at det var tvilsomt at Christian Vs norske lov skulle innebefatte dette, spesielt når straffen var så streng.⁷⁹

Han sa at i motsetning til bestialitet og omgang mellom menn hvor man var sikre på at "indtregen af det ene legemer[sic] i det andet" hadde forekommet, kunne ikke det samme sies om:

[...]Qvindens inbyrdes uteerlighed, og herpaa sees Distriktslæge Sand i sin Forklaring at have lagt en Vægt, der ere ganske stemmende med den praktiske Anvendelsen af Lovstedet. Qvindfolk kunne[sic] blot berøre og gnide hinanden utuktigen, der biver[sic] vel ei Spørgesmaal om legemlig Omgængelse[sic], vel om nogen 'Omgængelse', og det har en stor indre usandsynlighed at Christian 5.te skulde have villet saadanne kaade og vellystige Friktioner, der dog ikke have nogen Analogie med at[et] virkeligt Concubitus⁸⁰, Straffede med Baal og Brand. Der være nok altfor mange kaade unge Fruentimmer, der efter denne Fortolkning af L.6-23-15 skulde være brændte.

Han mente at de tre ikke kunne dømmes for omgjengelse mot naturen, ei heller for forsøk på dette slik som i underrettsdommen. Han var heller ikke enig med Stiftsoverretten i at de tiltalte ikke kunne straffes fordi det ikke fantes noe lovbud for det de hadde gjort. Han skrev:

Det behøver jo ingen demonstrasjon, at, i alle fald under den eldre Criminallovgivningens bestaaende mange handlinger vare Forbrydelser eller Forseelser, uden at være udtrykkelig betegnede med noen lov. Mod et Sædelighetspoliti, der gaar igjennem den hele ældre Lovgivning, [...] kunde det umuligt bestaa at lade en saadan Uteerlighed, som de Angjældende have bedrevet, og som har vagt Skandal vidt og bredt i bøygderne, ustraffet.⁸¹

⁷⁸ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis* 161

⁷⁹ Ibid. 162

⁸⁰ Concubitus: samleie

http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Sprog/Fremmedord/cl-cå/concubitus

⁸¹ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 163

Han ville derfor dømme de tre for det han kalte ”forargeligt, uteerligt Forhold”.

For dette burde Simonette, som var langt mer straffskyldig enn de andre, få 1 års straffarbeid. De to andre mente han burde få 15 dager fengsel på brød og vann, slik som i underrettsdommen. I tillegg burde de, som i de andre dommene betale saksomkostningene, og Olava i tillegg betale sine arrestasjonsomkostninger. De burde også betale aktor Rolfsens lønn på 8 spesidaler. De tre andre dommerne sa seg mer eller mindre enige U. A. Motzfeld og dette ble derfor den endelige dommen i saken.⁸²

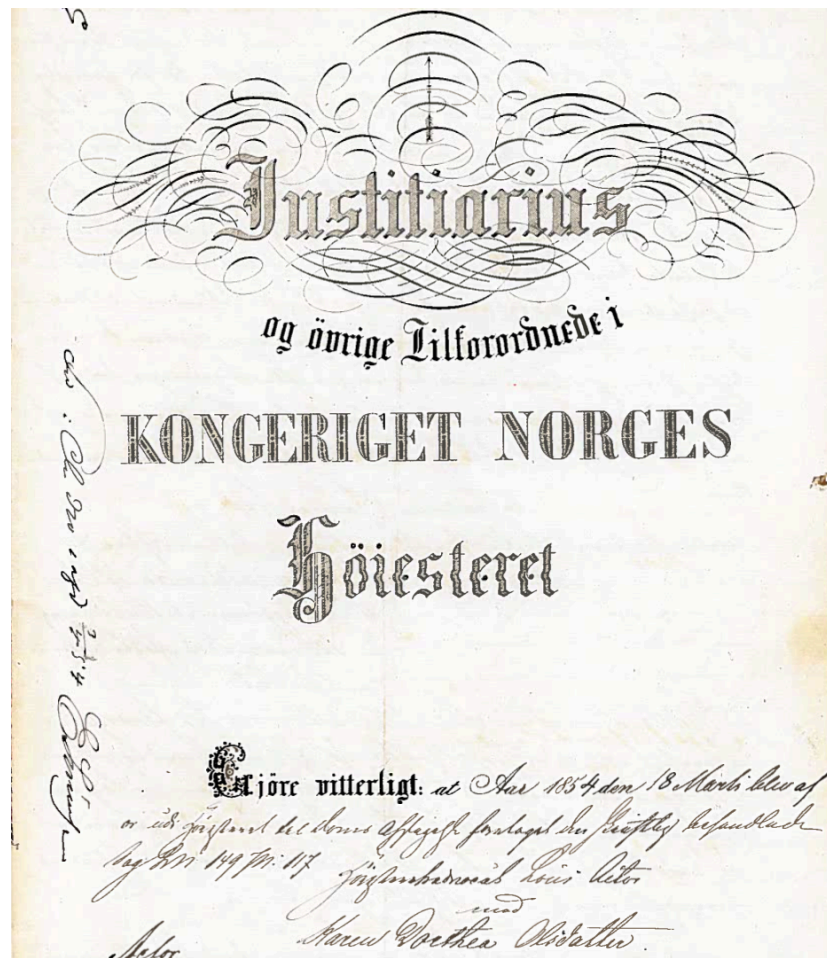
Simonette sonet sin dom på tukthuset i Trondheim fra 18. juli 1848 til 18. juli 1849. Hun flyttet deretter hjem igjen til Nord-Gjærø⁸³ hvor hun ble boende som føderådsenke frem til sin død i 1873, hun ble omtrent 94 år gammel.⁸⁴

⁸² Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 164-165

⁸³ Simonette Kruse (Kruse var Simonettes pikenavn) Folketelling, 1865, Rødøy
<https://www.digitalarkivet.no/census/rural-residence/bf01038366000468>

⁸⁴ Klokkerbok, Rødøy prestegjeld, 1856 – 1876, begravede i 1873
<https://media.digitalarkivet.no/view/16601/205>

Kapittel 3: Frække, brutale og ryggesløse fruentimmer

Første politiavhør 3. november 1853

Aar 1853 den 3die November optog politifuldmægtig Lund paa Christiania politikammer i Overvær av undertegnede Retsvidner et forhør over en Anne Marie Johannesdatter og Karen Dorthea Olsdatter for omgjængelse mod naturen. Hvorda!⁸⁶ Administrator tilførde at angjældende Anne Marie Johannesdatter igaar aftes bleve arresteret i sagens anledning samt at denne Angjældende der er et meget frækt, brutalt og ryggesløst⁸⁷ fruentimmer, i længere tid har været mistænkt for at bedrive Omgjængelse mod naturen med andre fruentimmer, men at der mod Angjældendes Benægtelse ikke førend nu har været saadanne Oplysninger at erholde, at der antageligen kunde fremkomme Beviis imod hende.

Slik begynte saken mot Anne Marie Johannesdatter og Karen Dorthea Olsdatter. Anne Marie var omtrent 25 år gammel og Karen Dorthea var omtrent 20 år gammel. De holdt begge til i Pibervigen, det som i dag kalles Vika i Oslo, et område kjent for fattigdom og prostitusjon. På dette tidspunktet var ikke Piberviken en del av Christiania, men en noe uønsket forstad.⁸⁸

Både Anne Marie og Karen Dorthea står oppført i Christiania Politikammers register over prostituerte⁸⁹, og bodde sammen med flere andre kvinner hos en Madame Rösch i Strandbakken. Fordi disse to kvinnene står oppført i prostitusjonsregisteret vet vi at de var kjenninger av politiet. Politifullmektig Lund ser spesielt ut til å ikke ha likt Anne Marie. Han valgte i et offentlig dokument som skulle anvendes i en rettsak å kalle henne frekk, brutal og ryggesløs. Om denne ryggesløsheten i hovedsak omhandlet hennes liv som prostituert eller hennes påståtte omgjængelse med andre kvinner er vanskelig å si. Det er likevel tydelig at politiet lenge hadde ønsket å stille Anne Marie for retten for sitt levesett.

Beviset mot Anne Marie som politiet hittil hadde manglet kom i form av en rekke øyenvitner. Under forhøret ble to av de andre kvinnene som bodde hos Madame Rösch utspurt og 1. deponent var 21 år gamle Marie Hansdatter. Hun fortalte:

⁸⁶ Hvorda: brukes før oppramsing

<https://www.naob.no/ordbok/hvor?elementRefid=59311779#59311779>

⁸⁷ Ryggesløs: moralsk fordervet <https://www.naob.no/ordbok/ryggesløs>

⁸⁸ lokalhistoriewiki.no, s.v. Pipervika <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Pipervika>

⁸⁹ Anne Maries innføring i prostitusjonsregisteret kan sees her:

<http://www.genealogi.no/prostituerte/originalbildnr-6936-7135/index.html#115>

Karen Dortheas innføring i prostitusjonsregisteret kan sees her:

<http://www.genealogi.no/prostituerte/originalbildnr-6936-7135/index.html#147>

[...]at hun igaar Eftermiddag ved at kige gjennem et hul i Døren mellem 2 Værelser i den Gaard, hvor hun bor bemærkede, at de Angjældende laa i en seng i det ene af disse Værelser, hvor de vare alene, og bedreve Utugt med hinanden som om den ene af dem var Mandfolk. Snart var Anne Marie Johannesdatter ovenpaa Karen Dorthea Olsdatter, snart denne ovenpaa hiin og bevægede den af dem, som laa ovenpaa, sig saaledes som en Mandsperson, naar han har lægemlig Omgang med et Fruentimmer.

Hun sa at dette foregikk en god stund og at hun hadde kikket gjennom hullet flere ganger.

Hun sa så at Madame Rösch og fire andre jenter som bodde der også hadde kikket gjennom hullet og sett det samme.

Videre står det: "Deponentinden bemærkede ikke hvorvidt de Angjælende brugte noget Indstrumendt ved den omtalte Omgjængelse." Ingen av de to ble slik som Simonette mistenkt for å ha uvanlig store klitoriser, spørsmålet om hvorvidt de brukte et instrument ble derimot umiddelbart stilt. Jeg tror grunnen til at det ikke ble undersøkt om en eller begge av de to hadde en uvanlig stor klitoris, var at politiet antagelig allerede hadde visst om det gjennom kunder eller leger som hadde sett de to nakne. Eventuelt ville kanskje Madame Rösch eller noen av de andre kvinnene i huset visst om det dersom en av dem ikke hadde en normal kvinnekropp.

Neste deponent var 17 år gamle Emilie Julie Ellertsen. Hun bekreftet det Marie Hansdatter hadde fortalt uten å tillegge noe. Politiet avhørte hverken Madame Rösch eller de tre andre jentene som kikket gjennom hullet i døren. 3. deponent var derfor Karen Dorthea selv. Hun benektet først å ha begått forbrytelsen, men tilstod etter å ha hørt de forrige deponentenes forklaringer. Hun forklarte:

[...]at hun igaar Eftermiddag bedrev unaturlig Omgjængelse med Angjældende Anne Marie Johannesdatter paa den af 1ste og 2dre Deponentinde omforklarede Maade. Dog paastaaer Deponentinden at hun hele Tiden under Omgjængelsen laa under Anne Marie og denne ovenpaa Deponentinden. Deponentinden forklarer derhos⁹⁰ at Anne Marie under Handlingen brugte sin Underbuxe sammentullet til en Tul, som det mandlige Lem.- Fremdeles forklarer Deponentinden, at hun og Anne Marie have bedrevet den omhandlede Omgjængelse med hinanden nogle Gange forhen i Løbet af de siste Par Maaneder, og at Anne Marie derunder altid har ageret Mandfolk og har

⁹⁰ Derhos: dertil <https://www.naob.no/ordbok/derhos>

brugt Sin Underbuxer under Handlingen paa den omforklarede Maade. Det er Anne Marie som har forført Deponentinden til at indlade sig med hende.

Hun ble så konfrontert med de to andre deponentenes forklaringer igjen, men stod ved at hun ikke hadde ligget oppå Anne Marie. Det at hun påstod at hun aldri hadde ligget øverst kan tyde på at hun forsøkte å legge brorparten av skylden for forbrytelsen over på Anne Marie.

Deretter ble Anne Marie innkalt. Hun kom opprinnelig fra Moss⁹¹ og hadde vært i Christiania i omtrent 4 år. Hun visste ikke nøyaktig hvor gammel hun var, men det ble antatt at hun var rundt 25 år. Det ble nevnt at foreldrene hennes ikke var gift og at morens etternavn ikke var kjent. Hun hadde tidligere vært innsatt av fattigvesenet på Moss, og politiet i Christiania hadde også noen ganger satt henne inn på Mangelsgården. Mangelsgården, eller Prins Christian Augusts Minde, var (blant annet) en tvangsarbeidsanstalt.⁹²

Tvangsarbeidsanstalter oppstod på 1800-tallet som et sted hvor politiet kunne sette inn personer som skapte problemer i lokalmiljøet, slik som alkoholikere, fattige og arbeidsløse. Politiet kunne etter egen skjønn sette slike folk i tvangsarbeidsanstalter i opp til 6 måneder.⁹³ Overvekten av kvinner som ble innsatt på tvangsarbeidsanstalter var prostituerte. Prostitusjon var forbudt i Norge på dette tidspunktet, men var allikevel stilltiende godtatt. I de store byene, Christiania og Bergen, fantes det bordeller som ble regulert av det offentlige. Dersom prostituerte ikke var knyttet til et regulert bordell eller oppførte seg upassende ved å ikke følge reguleringene som gjaldt for dem kunne de settes i tvangsarbeid.⁹⁴

Anne Marie nektet også først for å ha bedrevet omgjengelse mot naturen:

Men efterat Deponentinden [Anne Marie] derpaa var forelagt 1ste, 2dre og 3die Deponentindes Forklaringer, erkjendte hun at 3die Deponentindes [Karen Dorthea] Forklaring er rigtig, paa det nær⁹⁵, at Deponentinden paastaaer at snart Deponentinden og Snart 3die Deponentinde har ageret Mandfolk og ligget ovenpaa naar de have havt Omgjængelse med hinanden, samt at Deponentinden ikke har

⁹¹ I prostitusjonsregisteret står hun under kallenavnet Marie-Moss.

⁹² https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Prinds_Christian_Augusts_Minde

⁹³ Ulvund, ”Vagabonds, lazy persons and promiscuous individuals”, 34 – 35

⁹⁴ Ibid. 40 – 41

⁹⁵ På ... nær: unntatt <https://www.naob.no/ordbok/nær>

forført 3die Deponentinde til den omhandlede Forbrydelse, men at de er lige part i den omhandlede sagen.

Hun mente altså at alle forklaringene var riktige med unntak av Karen Dortheas påstander om at det kun var Anne Marie som hadde ligget oppå henne og at det var Anne Marie som hadde forført Karen Dorthea til denne forbrytelsen.

Karen Dorthea og Anne Marie ble så konfrontert med sine avvikende forklaringer. Karen Dorthea innrømmet så at det kunne hende at det ikke var slik at Anne Marie hadde forført henne og at hun ikke helt husket hvordan forholdet mellom dem hadde startet. Begge stod dog på sitt når det gjaldt hvem som hadde ligget oppå hvem. Igjen er tydelig at de to forsøkte å minske sin egen skyld så mye som mulig. Det virker som det var en generell tanke at den som hadde forført og ligget øverst var mer skyldig og kunne risikere strengere straff. Det er interessant at Karen Dorthea på den ene side innrømmet at hun kanskje ikke hadde blitt forført av Anne Marie som hun først påstod, noe ingen vitner kunne bekrefte eller avkrefte. Men på den annen side stod hun fast på at hun ikke hadde ligget øverst, til tross for at det fantes vitner som motsa dette. Her ble forhøret avsluttet.

Underretten

Anne Marie og Karen Dorthea ble tiltalt for omgjengelse mot naturen og den 8. november 1853 ble det satt en ekstrarett i rådhuset, med Byfogden som dommer. Forhørene ble lagt frem og de 4 deponentene stod alle ved sine forklaringer under ed. I motsetning til i Helgelandssaken var det den nye kriminalloven fra 1842 som ble anvendt, og det ble ikke diskutert hvorvidt det de tiltalte hadde gjort kunne regnes som omgjengelse mot naturen.

Saken ble derfor tatt rett opp til dom og dommen ble avsagt i en ny ekstrarett den 15. november samme år. I dommen stod det følgende:

Pigerne Karen Dorthea Olsdatter, 20 Aar gammel, og Anne Marie Johannesdatter, 25 Aar gammel, ikke forhen tiltalte sigtes under næværende sag for forbrydelse mod Criminallovens 18-21. Det er ved Vidner beviist og af begge Angjældende, af hvilke den sidstnævnte har været bekjendt som et frækt og ryggesløst Fruentimmer, tilstaaet at de indbyrdes have pleiet en lægemlig Omgjængelse, hvorved de efterlignede den naturlige Omgang mellem Mand og Qvinde. De erkjænde at de i et par Maaneders Tid af og til have bedrevet denne Art af utugt. Retten antager at dette Forhold maa blive at straffe efter Criminallovens 18-21 med strafarbeide i femte grad, efter

Omstændighederne for Karen Dorothea Olsdatter i 6, og for Medtiltalte i 8 Maaneder. Begge Angjældende ville derhos have at udrede Arrests- og Sagsomkostninger.

Anne Marie fikk altså en noe strengere dom enn Karen Dorthea. Det står ikke skrevet i saksdokumentene hva som var årsaken til dette. Kanskje lønnet det seg for Karen Dorthea å nekte for at hun hadde ligget øverst. Kanskje ble Anne Marie ansett som mer ansvarlig fordi hun var noe eldre enn Karen Dorthea. Kanskje spilte det faktum at politiet gav Anne Marie, men ikke Karen Dorthea, et dårlig skussmål en rolle i straffeutmålingen. Anne Marie godtok denne dommen, men Karen Dorthea anket og saken ble derfor for hennes vedkommende tatt opp til behandling i Christianias Stiftsloverrett.

Stiftsloverretten 1853

Den 28. november 1853 ble første sesjon i Stiftsloverretten satt. Saken og dommen fra Underretten ble lagt frem og referenten la frem sin innstilling. Han mente dommen fra Underretten burde bli stående, han gav ingen videre begrunnelser til hvorfor dette var hans innstilling. Ingen ny informasjon hadde fremkommet, ingen flere vitner ble innkalt, de tiltalte ble ikke bedt om å gi nye forklaringer og underrettsdommen ble ikke diskutert videre. Etter referentens innstilling ble sesjonen avsluttet.

Saken ble tatt opp til dom en den 12. desember samme år. Igjen ble saken og underrettsdommen presentert og følgende ble lagt til:

Det paatalte Forhold formenes ikke at indgaae under det i Actionsordren anførte Lovsted, men da det paa Grund af dets Uteerlighed i høi Grad er skikket til at vække Forargelse, formenes det efter Sagens Natur og i Henhold til hvad Høiesteret forhen ved lignende Leilighed har antaget, ikke at kunne undgaae at belægges med Straf[...]

Dommeren mente altså at Karen Dorthea ikke kunne dømmes for omgjengelse mot naturen, men at hun likevel burde straffes fordi slik uanstendig adferd kunne vekke forargelse. Han viste også til Høyesterettens dom i Helgelandsaken som grunnlag for denne vurderingen. Karen Dorthea fikk derfor nøyaktig samme dom som Olava og Birgitte fikk i Høyesterett. For "forargeligt uteerligt forhold" skulle hun sitte 15 dager i fengsel på brød og vann og betale arrestasjons- og saksomkostninger.

Retten ble hevet og noen få dager senere, den 16. desember ble dommen anket til Høyesterett av stiftamtmanden i Christiania N. A. Sem. Det står ikke noe om hvorfor han anket saken. Jeg

tror det kan ha vært to årsaker til at han valgte å gjøre det. Den ene kan ha vært at Stiftsamtmannen av praktiske og økonomiske hensyn ikke ønsket at Karen Dorthea skulle fengsles og dermed bli en byrde for samfunnet den tiden hun satt inne. Det er ingen tvil om at grunnlaget for å dømme henne var noe tvilsomt og kanskje han så det som sannsynlig at hun ville bli frikjent i Høyesterett. Den andre grunnen kan ha vært at han ønsket at denne saken skulle vurderes i Høyesterett fordi dette var første gang den nye kriminalloven ble brukt på en slik sak og han mente det var nødvendig for Høyesterett å vurdere den for å sette presedens for senere, lignende saker.

Høyesterett

Den 18. mars 1854 ble saken behandlet i Høyesterett. Et sammendrag av hendelsene og bevisene i saken og de tidligere dommene ble lagt frem. Deretter ble et deduksjonsinnlegg fra aktor J. C. Lous fremlagt. Hans argumenter lød som følger:

Da Begrebet 'Omgjængelse som er imod Naturen' antages at omfatte enhver Tilfredsstillelse af Kjønsdriften udenfor Naturens Orden naar dette skeer ved Omgjængelse med levende Væsener og selvfølgelig ogsaa unaturlige Omgjængelse med Personer af samme Kjønn formentes Angj. ved Underretten rettelig fældt efter 18-21, dog synes Straffen i Betragtning af Forbrydelsens Vederstyggelighed i betydelig Grad at kunde Skjærpes.

Han mente altså i motsetning til vurderingen i Stiftsoverretten, at Karen Dorthea hadde begått omgjengelse mot naturen. Argumentene hans var ganske like som førstevoterende Hjelms i Helgelandssaken, nemlig at all aktivitet som kunne ansees som unaturlig måtte ansees som omgjengelse mot naturen. Han la også vekt på ”vederstyggheten” i det Karen Dorthea hadde gjort. Hans innstilling ble derfor at dommen fra Underretten (tukthusarbeid i 6 måneder) burde passerer, eller skjerpes ytterligere.

Videre la forsvarsadvokat Kraft frem sin innstilling.

Dette Lovsted [kriminalloven 18§21] der kun er en Gjentakelse af L. 6-13-15 kan formeentlig ikke ansees at omfatte andre eller flere Tilfælde end de man i den ældre Praxis ogsaa indbefattede under Landslovens Bud. – Saavidt vides blev 6-13-15 aldrig anvendt paa andre Tilfælde end crimen bestialitatis [...]

Hans argumenter lignet på U. A. Motzfeldts argumenter fra Helgelandssaken. Han argumenterte med at den gamle loven aldri hadde blitt anvendt på en slik forbrytelse og at den nye loven ikke kunne ansees å være noe annerledes enn den gamle. Han sa videre at

Stiftsretten med rette ikke hadde ansett forbrytelsen som brudd på lov 18 §21 *”Thi Begrebet ”Omgjængelse mod Naturen’ forudsætter formeentlig med Nødvendighed en Kjønsforbindelse, men i nærværende Tilfælde har saadan ikke fundet Sted.”* Her kan vi nok anta at han med kjønnsforbindelse mente penetrering og også muligens sædavgang. Han mente at Karen Dorthea ikke hadde begått den forbrytelsen hun var tiltalt for og hans konklusjon ble derfor at hun burde frifinnes.

Slik som i domsaktene tilhørende Helgelandssaken hoppe også disse domsaktene direkte til domsavsigelsen uten å opplyse om dommernes begrunnelse for dommen. Den informasjonen er å finne i Aarsets transkripsjon av voteringsprotokollen⁹⁶ som siteres under.

De syv dommerne i saken var førstevoterende Lorents Lange, andrevoterende Claus Mørch og assessorer Anton Wilhelm Manthey, Claus Winter Hjelm, Jacob Aall, Otto Joakim Løvenskiold og Eskild Bruun.⁹⁷ Mørch, Bruun og Hjelm hadde alle vært dommere i Helgelandssaken. Førstvoterende Lange skrev at han var enig i Stiftsrettens vurdering om at omgjængelse mot naturen ikke kunne anvendes, han fant det noe tvilsomt at Stiftsretten likevel hadde valgt å idømme straff. Han var dog klar over at Høyesterett tidligere hadde avgitt en tilsvarende dom og *”[...]jeg eragter ikke at det oplyste Forhold har den Grad af Uteerlighed at det, naar først er paatalt, er høist betænkelig at lade det hengaae aldeles ustraffet.”*⁹⁸ Han stemte derfor for at Stiftsrettens dom ble stående. Andrevoterende Mørch, og tredjevoterende Manthey hadde ingenting å tillegge og sa seg enige med Lange.

Assessor Hjelm, som var førstevoterende i Helgelandssaken, sa seg også enig med sine meddommere. Han nevnte sin egen bedømmelse i Helgelandssaken og så ingen grunn til å ta et annet standpunkt i denne saken. Han mente det ikke var noen grunn til å anta at den nye loven ville behøve å innskrenke begrepet omgjængelse mot naturen, slik som det ble gjort i Helgelandssaken. Han mente denne innskrenkingen kun ble gjort for å unngå den meget strenge straffen i den gamle lovgivningen. Han skrev:

⁹⁶ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 165 – 167

⁹⁷ Ibid. 79

⁹⁸ Ibid, 165 og 188

At denne [den nye kriminalloven] bruger detsamme Udtryk: 'Omgængelse[sic] som er imod Naturen', [beviser]⁹⁹ ingenlunde¹⁰⁰ at de ere brugt i en saa indskrenket Betydning som man i den ældre Praxis, for at undgaae den barbariske Straf, skal have antaget ang. den gamle Lov, Noget der ei alene vilde stride mod Ordenes almindelige Bæmerkelse, men bringe Urede og Vildkaarlighed ind i Crls¹⁰¹. Anvendelse. Gaar Tilfældet ikke under Crls. §18-21 kan det efter denne Lov ikke belægges med nogen Straf, men dette vilde dog stride alt for mye mod dens tydelig udtalte Anskuelse af saadane Gjærninger. Ingen benaadning da ingen formildende Omstændigheder ere.¹⁰²

Han mente altså, som han sa i Helgelandssaken og som aktor også mente, at all omgjøngelse som kunne oppfattes som unaturlig måtte falle inn under loven.

Neste voterende var dommer Aall. Han var enig med Høyesteretts vurdering i Helgelandssaken og mente at det Karen Dorthea og Anne Marie hadde gjort ikke kunne ansees som omgjøngelse mot naturen, han fant, i motsetning til Hjelm, ingen grunn til å anta at den nye loven burde anvendes annerledes. I motsetning til Høyesteretts vurdering i Helgelandssaken mente han dog ikke at det fantes noe grunnlag for å dømme Karen Dorthea basert på en analogi av forbrytelsen, altså *"forargeligt, uteerligt forhold"*, han stemte derfor for frifinnelse.¹⁰³

Dommer Løvenskiold sa seg enig med Aall om at dette ikke kunne regnes som omgjøngelse mot naturen under den nye loven. Han stemte derfor også for frifinnelse. Det samme gjorde dommer Bruun. Deretter gikk både Mørch og Lange over og stemte for frifinnelse. Også Hjelm gikk over og stemte for frifinnelse.¹⁰⁴ Som følge av dette ble Karen Dorthea frifunnet og dette var siste gang en slik sak som omhandlet kvinner kom opp i Høyesterett.

⁹⁹ "Beviser" er i Aarsets versjon transkribert som "henser jeg". Basert på originalversjonen av voteringsprotokollen, lagt ved i Aarsets avhandling, mener jeg bestemt at det skal stå "beviser".

¹⁰⁰ Ingenlunde: på ingen måte <https://www.naob.no/ordbok/ingenlunde>

¹⁰¹ Crls.: Criminallovens

¹⁰² Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 166 og 189

¹⁰³ Ibid. 167

¹⁰⁴ Ibid. 166 – 167

Stiftsoverretten 1854

Anne Marie hadde begynt sin soning i tukthus da Karen Dorthea ble frikjent. Stiftamtmanden i Christiania anket Anne Maries dom i Underretten inn til Stiftsoverretten og hun ble løslatt den 25. mars 1854. Også her var det Stiftsamtmanden som valgte å anke saken. Årsaken til dette kan som ovenfor ha vært at han ønsket færre innsatte på tukthuset og dermed færre munner å mette. På den annen side kan han også ha gjort det rett og slett fordi det var rettferdig at Anne Marie skulle frikjennes på samme grunnlag som Karen Dorthea. Saken ble tatt opp til kjennelse i Stiftsoverretten den 8. april. Der ble saken ble sammenfattet for retten og også Karen Dortheas ankesaker ble referert. Derpå ble også Anne Marie frikjent da Stiftsoverretten sa seg enig i Høyesteretts vurderinger i Karen Dortheas sak.

Loven, etter Christianiasaken

Frifinnelsen av Karen Dorthea i Høyesterett satte antagelig at presedens for rettspraksisen lignende saker. Som tidligere nevnt var dette den siste saken i Norge som omhandlet omgjengelse mellom kvinner. I 1889 ble loven endret til å gjelde kun omgjengelse mellom menn, og mellom mennesker og dyr.¹⁰⁵

Selv om den nye lovformuleringen i 1889 aktivt utelukket kvinner fra lovparagrafen om omgjengelse mot naturen var ikke diskusjonen om dette helt over. Da den nye kriminalloven av 1902 skulle utarbeides kom dette temaet igjen på bane. Det nye lovforslaget om unaturlig seksualitet lød:

Finder der utugtig Omgjængelse Sted mellem Personer af Mandkjøn, straffes de, der heri gjør sig skyldige eller som medvirker dertil, med Fængsel indtil 1 Aar. Med samme Straf ansees den, som har utugtig Omgjængelse med Dyr. Paatale finder alene Sted, naar det paakræves af almene Hensyn.¹⁰⁶

Representant Graarud mente at også kvinner burde føres inn i lovparagrafen. Han mente loven ikke burde begrense seg til å gjelde bare sodomi. Han sa det ikke bare burde være:

samleie, som skal være det strafbare i sedelighedskapitlet; men det er ogsaa al anden i snævrere forstand utugtig omgjængelse. Denne utugtige omgjængelse finder ligesaa

¹⁰⁵ Se side 5

¹⁰⁶ Inst. O. I 1901/1902, 90

*hyppig sted om ikke hyppigere mellem kvinder, og den er der ikke mindre forargelig. Jeg tror at det vilde være naturhistorisk riktigere, om man brugte "samme kjønn" istedenfor "mandkjønn".*¹⁰⁷

Hans uttalelse om at utuktig omgjengelse forekom like ofte, eller oftere, mellom kvinner som mellom menn bærer preg av samme tankegang som U. A. Motzfeldt utviste i sin votering i Helgelandssaken, da han sa at mange kvinner skulle vært brent dersom loven regnet å "daske fladkunt" som omgjengelse mot naturen.¹⁰⁸ Graarud la også vekt på forargeligheten i slike handlinger og ikke på definisjonen av omgjengelse i seg selv.

Det var spesielt en mann, Ole Anton Qvam, som sa seg sterkt imot dette forslaget. Han kom med følgende utsagn: *"Legemlig omgjængelse, kjønselig omgjængelse mellem to Kvinder – har man hørt noget saadant? Det hører jo til de umulige Ting. Man kunde jo ligesaa godt da gaa saavidt at man indføre en Straf for Onanie eller sligt. Nei, det byder mig imod"*¹⁰⁹ Som følge av sterk motstand mot at kvinner skulle føres inn i denne paragrafen, ble den stående som sitert ovenfor helt frem til 1972.

¹⁰⁷ Forhandlinger i Lagtinget 19. februar 1901/1902, Nr. 26, 204

¹⁰⁸ Se side 44

¹⁰⁹ Forhandlinger i Lagtinget 19. februar 1901/1902, Nr. 26, 205

Kapittel 4: Kvinnelig seksualitet og sex mellom kvinner

I dette analysekapittelet vil jeg se på flere aspekter ved hvordan kvinnelig seksualitet og seksuelle forhold mellom kvinner blir omtalt og forstått i dette kildematerialet. Jeg har delt kapittelet inn i temaer basert på de tre spørsmålene i problemstillingen.

Problemstillingen er:

Hvordan ble kvinnelig seksualitet omtalt i kildematerialet fra Helgeland- og Christianiasaken, og hvilke forståelser av kvinnelig seksualitet finnes i det samme materialet? Hvordan ble seksuelle forhold mellom kvinner omtalt, og hvilke forståelser av seksuelle forhold mellom kvinner finnes i materialet? Hvordan påvirket disse forståelsene tolkningen av lovparagrafen om omgjengelse mot naturen?

Fordi denne delen i stor grad vil bestå av mine personlige tolkninger vil jeg her også bruke et moderne språk som jeg finner naturlig. Jeg vil derfor bruke begrepene sex og seksualitet i stedet for ”omgjengelse” og lignende, i dette og det følgende kapittelet. Da det ikke finnes noen offisiell definisjon av disse begrepene, velger jeg å lage mine egne til bruk i denne avhandlingen. Med begrepet sex mener jeg all aktivitet mellom to eller flere mennesker som søker å gi minst en av de involverte personene nytelse gjennom stimulering av kjønnsorganene. Jeg velger altså å kalle omgjengelsen mellom Anne Marie og Karen Dorthea, og mellom Simonette og Birgitte og Olava sex. Med seksualitet mener jeg personers individuelle seksuelle følelser, preferanser og tiltrekninger.

Mitt metodiske grunnlag for denne analysen er Tønnessons partiturmodell for tekstlig analyse.¹¹⁰ Fordi alle spørsmålene i partiturmodellen er tett sammenvevd i hverandre vil jeg formulere analysen som en sammenhengende tekst fremfor å forsøke å besvare hvert spørsmål i metoden for hvert tekstutdrag jeg analyserer. Metoden ligger altså som et bakteppe jeg kontinuerlig har forholdt meg til i min diskusjon av kildematerialet.

Kvinnelig seksualitet

Hvordan ble de tiltalte kvinnes seksualitet snakket om og forstått og hva kan dette fortelle om de generelle forståelsene av kvinnelig seksualitet i samtiden?

¹¹⁰ Se side 11

Som tidligere nevnt blir det ofte antatt at kvinner i denne perioden ikke ble innrømmet seksuelle følelser. Kanskje kan man si at dette stemte når det gjaldt borger- og overklassenes syn på kvinnelig seksualitet, men det er lite som tyder på at dette var tilfellet i arbeiderklassen. Tvert imot hadde middel- og overklassen en tendens til å tillegge andre sosiale klasser og grupper nettopp den seksualiteten de selv ikke skulle ha.¹¹¹ Det fantes flere folkeeventyr¹¹² og folkeviser med beskrivelser av kåte jenter, og heller ikke i mitt kildemateriale ser det ut til at folk mente at kvinner ikke hadde seksuelle følelser. Samtidig kan det råde liten tvil om at disse seksuelle følelsene skulle rettes mot menn.

Det virket som Olava følte normal seksuell tiltrekning til forloveden sin. Om forloveden ble det skrevet at "*løvrigt maatte han tilstaae at Olava har viist den naturlige Attraae til ham, eller efter Omgang med ham, som hos Qvindfolk i Almindelighed [min understreking]*". Det tyder igjen på at det var en tanke om at kvinner generelt hadde lyst på sex, i alle fall med menn. Da forloveden sa at hun ikke hadde vært jomfru da de to ble sammen ble det satt i sammenheng med at hun hadde vært forlovet før.¹¹³ Olava sa også selv at hun følte normalt begjær etter sex med forloveden.¹¹⁴ Ingen forventet at Olava skulle ha latt være å ha sex før hun ble gift, i alle fall ikke med menn hun var forlovet med. Og det faktum at hun hadde hatt sex med minst en annen mann så ikke hennes daværende forlovede på som et problem. Dette stemmer overens med Eilert Sundts funn om de norske sedelighetstilstandene på 1850-tallet. Han fant at bygdefolk i alminnelighet så på sex mellom unge mennesker som helt normalt.¹¹⁵

Mennene fra de øvre samfunnslag som stod til doms over Simonette, Birgitte, Olava, Anne Marie og Karen Dorthea ser ikke ut til å ha sett på det som rart eller unormalt at disse kvinnene hadde behov for å tilfredsstille kjønnsdriften. Det unormale var måten de valgte å gjøre det på. Ryktene som gikk om Simonette sa at hun brukte andre midler til å tilfredsstille sin vellyst enn det som var naturlig, ingen sa at det at hun følte vellyst i seg selv var unaturlig. I Helgelandssaken omtales omgjengelsen mellom Simonette og de to andre til stadighet som vellystig og både Simonette selv og Birgitte og Olava brukte begrepet vellyst.

¹¹¹ Rosenbeck, "Kvinnelighet og Seksualitet", 237

¹¹² Asbjørnsen, Moe, Nauthella, *Erotiske Folkeeventyr*

¹¹³ Se side 27 – 28

¹¹⁴ Se side 30 – 31

¹¹⁵ Sundt, *Om sædelighetstilstanden*, 46-71

Alle de tre kvinnene i Helgelandssaken prøvde dog tidvis å si at de ikke følte noen vellyst gjennom det de gjorde. Olava og Birgitte mente at de selv ikke følte noen vellyst, men at Simonette gjorde det. Grunnen til dette var antagelig at alle tre ønsket å pålegge seg selv så lite skyld som mulig. Dersom Birgitte og Olava hadde sagt at de følte vellyst eller fikk tilfredsstilt kjønnsdriften gjennom å ”daske fladkunt” med Simonette ville de ha gjort seg nesten like skyldige som henne. Dersom de stod på sitt og sa at Simonette tvang dem, og at de aldri selv hadde lyst til å gjøre det, kunne de antagelig slippe unna med en mildere straff, kanskje unngå å bli straffet i det hele tatt. Olava begynte også med å si at heller ikke Simonette så ut til å føle noen vellyst, men endret etter hvert sin forklaring på dette punktet. Jeg tror at det var i et forsøk på å skyve skylden i enda større grad over på Simonette i håp om å berge seg selv.

Simonette bagatelliserte det hun hadde gjort og kalte det ”spas” og moro, og innrømmet i utgangspunktet ikke at hun følte noen vellyst. Senere sa hun likevel at det var ungdoms dårskap, ”*ungdoms-daarlighed*” som hadde latt henne ”*henrive og forlede til den omforklarede Vellyst*”. Hun sa også at Birgitte og Olava ”*fandt ligesaamegen Behag deri*” som henne. Hun innrømmet altså etter hvert at hun følte velbehag ved å ”daske fladkunt”. Hennes måte å minske sin egen skyld på var å forsøke å si at de andre kvinnene også følte det samme, og at hun derfor ikke hadde tvunget dem eller alene var ansvarlig for at dette hadde skjedd.

Vitnenes forklaringer tyder også på at sex var noe det ble snakket om. Og interessen for ”unormal” seksualitet var definitivt tilstede. Olava og Simonettes mann hadde snakket om Simonettes seksualitet med hverandre og i andres påhør. Olava og Simonette kranglet høylytt på gården hvor, basert på antallet vitner som enten bodde eller hadde bodd på gården, en mengde tjenestefolk og hele familien Jentoft potensielt kunne høre dem. Under slike krangler hadde spesielt Olava uttrykt ting som avslørte mye om Simonettes seksualitet. Birgitte hadde også snakket med andre kvinner om Simonette og Olavas seksuelle forhold. Det var heller ikke et eneste vitne som ikke hadde hørt ryktene om Simonette, noe som tyder på at dette ikke var noe folk unnlot å snakke om i offentlighet.

Seksualitet og identitet

Foucaults påstander om at ideen om en homoseksuell identitet ikke dukket opp før sent på 1800-tallet og utover på 1900-tallet mener jeg må aksepteres med noen modifikasjoner. Det

stemmer at begrepet homoseksualitet og tanken om den homoseksuelle som en egen type menneske nok i stor grad oppstod som en følge av medikaliseringen på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. Men tanker om at det fantes mennesker som hadde en grunnleggende, innebygget tiltrekning til mennesker av samme kjønn var ikke nye. Ideer om noe som ligner på en innbygget, homoseksuell identitet, en kime til essensialistisk tankegang rundt dette, fantes før medikaliseringen satte disse ideene i et teoretisk system.¹¹⁶

Tidlig på 1800-tallet skrev Anne Lister, en velstående kvinne fra Halifax i Yorkshire, dagbøker om sine mange seksuelle forhold med andre kvinner. I 1821 skrev hun følgende om sin egen seksualitet: *"I love, and only love, the fairer sex and thus beloved by them in turn, my heart revolts from any other love than theirs."*¹¹⁷ Publiseringen av disse dagbøkene i 1988 førte til en endring i en lesbisk historieskriving. Enkelte historikere mente at kvinner i denne perioden antagelig ikke hadde sex med hverandre, men kun hadde romantiske ikke-seksuelle forhold. Anne Listers kodede dagbøker la denne ideen død.¹¹⁸ Og til tross for at begreper som homoseksuell eller lesbisk ikke var kjent for Anne Lister, hersker det liten tvil om at hun kunne defineres som dette.

I 1862 skrev den tyske juristen Karl Heinrich Ulrichs om menn, som ham selv, som hadde en kvinnelig sjel i en mannskropp. Han kalte disse mennene "urninger", og skrev at de følte kjærlighet til andre menn. Han argumenterte for at disse menneskene var en del av naturen og at de derfor ikke burde diskrimineres og forfølges. Han regnes som en av de første forkjemperne for homofiles rettigheter og også som den første mannen som "kom ut" som homofil, selv om homofil ikke var det begrepet han selv brukte. Wilhelm von Rosen skriver i sin bok at Ulrichs utgivelser om dette gav ham en tilhengerskare av menn som hadde lengtet etter den selvdefinisjonen som "urningen" gav dem.¹¹⁹

I norsk språk kan vi også se tegn til ideer om mennesker som i kjønnsuttrykk og seksualitet var annerledes. Runar Jordåen har skrevet om "tvetulling" og andre lignende begreper som omtalte personer (i størst grad menn) med kjønnsoverskridende trekk. "Tvetulling" kunne bety hermafroditt, men ble også brukt nedsettende om kvinnelige menn. Når det ble brukt som

¹¹⁶ Se side 8 – 10

¹¹⁷ Whitbread, *The Secret Diaries of Miss Anne Lister*, 161

¹¹⁸ Vicinus, "Lesbian history", 569

¹¹⁹ von Rosen, *Månens Kulør 2*, 474-476

et nedsettende begrep om menn ser det også ut til at det var underforstått at en slik mann hadde sex med andre menn. Dette var et begrep som var ganske utbredt i Norden.¹²⁰ Eksistensen av slike begreper, og den relativt allmenne og utbredte forståelsen og bruken av dem, tyder på at til tross for et religiøst og juridisk tabu så var ikke slike mennesker helt ukjente i samfunnet generelt.

I kildematerialet ser jeg også tegn på en tankegang om at noen av kvinnene, spesielt Simonette, var annerledes. Hun begikk ikke bare unaturlige handlinger, hun hadde en iboende tendens og tiltrekning til sex med andre kvinner. Flere av vitnene nevnte at Simonette var tiltrukket av kvinner. Birgitte fortalte at Simonettes mann stadig hadde beklaget seg over at hun heller ville ha sex med andre kvinner enn med ham.¹²¹ Marie Rasmusdatter sa at hun hadde hørt både Olava og Simonettes mann snakke om at Simonette følte ”attrå” andre kvinner. Olava hadde også ved minst en anledning snakket om at Simonette aldri var mer fornøyd enn når hun red på jentene. Simonette selv skulle også ha sagt at hun heller ville dø enn å ha sex med mannen sin.¹²² Det ble nevnt at sex mellom kvinner var unaturlig ved flere anledninger, men ingen lot til å mene at det var umulig for Simonette å være tiltrukket av kvinner.

Det er også ting som kan tyde på at Olava og Simonette var i et slags forhold, ikke bare at Simonette ”tvang” henne til sex fra tid til annen. Da Jomfru Jeppesen bodde hos Simonette forsøkte Simonette å få Olava ut av huset, men hun ville ikke flytte. Det var da hun truet med å fortelle prest, prost og skiver hva slags kone Simonette var. Marie Rasmusdatter mente at Olava hadde vært sjalu på Jomfru Jeppesen og redd for at hun skulle overgå henne i Simonettes øyne. Simonette ønsket ikke at Olava skulle gifte seg og hun ville at Olava skulle arve henne. Marie hadde også sett Olava og Simonette kysse og klappe hverandre. Kranglene deres handlet om relasjonen deres og mennesker som kom utenfra og rokket ved den, som Jomfru Jeppesen og Olavas friere. Selv om Olava var underlagt Simonette i deres arbeidsforhold virker det på kranglene deres som hun ikke var redd for å si hva hun mente, til og med ikke når andre mennesker hørte det. Det kan tyde på at forholdet deres var såpass nært at hun ikke var redd for å miste jobben selv om hun snakket vondt om husfruen. Sognepresten fikk også Olava satt i arrest fordi han mente risikoen var stor for at hun ville gjenoppta sitt

¹²⁰ Jordåen, ”Tvetulling”, 48-52

¹²¹ Se side 18

¹²² Se side 30

seksuelle forhold med Simonette. Alt dette kan tyde på at de to hadde en god og nær relasjon til hverandre, i alle fall når de ikke kranglet.

Begrepet å ”daske/klappe fladkunt/fladkunte” er interessant her. Slik jeg forstår det i min lesing av kildematerialet var det Simonette, Olava og Birgitte som brukte dette begrepet. Jeg har inntrykk av at ingen andre involverte var kjent med uttrykket fra før. Fogd Neuberg kalte begrepet ”*træffende*” og ”*den Uteerlighed, som er betegnet med ‘at daske Fladkunte’.*” I Stiftsoverretten ble begrepet omtalt slik: ”*en Art af utugtig Omgang, der i sagen er givet navn af at ‘daske Fladkunt’[...]*”. Og i deduksjonsinnlegget fra Høyesterett omtales det slik: ”*[...]hvilken Uteerlighed af de Angjældende [min understreking] er benævnt ‘at daske Fladkunt’.*” De gangene begrepet ikke ble direkte sagt av et av vitnene, men referert til av dommere eller referenter, ble det alltid satt i anførselstegn. Det er tydelig at dette var et begrep som de tre tiltalte brukte, men som ikke var allment kjent, selv om de fleste så ut til å mene det var relativt selvforklarende. Jeg mener dette tyder på at Simonette og Olava, og kanskje også Birgitte, hadde egne begreper for det de holdt på med og også snakket med hverandre om det. Dette er også en av årsakene til at jeg mener Simonette og Olava kan ha hatt en relasjon som var nærmere og mer intim enn at Simonette bare tvang seg på Olava.

Embetsmennene som var involvert i rettsprosessen ser også ut til å ha forstått det slik at Simonette hadde en seksualitet som rettet seg utelukkende mot kvinner og at dette var en del av den Simonette var. Sogneprest Hansen trakk frem at hun hadde god forstand og at hun hadde ignorert flere advarsler fra ham og hans forgjengere. Det kunne derfor ikke sies at hun hadde sex med kvinner fordi hun ikke visste hva hun gjorde, eller ikke var klar over at kirken mente det var galt. Han omtalte også Simonettes seksuelle forhold til andre kvinner som et vederstyggelig og lovstridig levnet, altså som et levesett og ikke bare som enkeltstående, umoralske handlinger. Og i Underretten ble det skrevet at Simonette hadde utvist en dypt inngrodd ”attrå” til å ha sex med kvinner, og at det var tydelig at det kun var personer av eget kjønn hun følte begjær for.

Forsvarsadvokat Homann var noe forut for sin tid i sin vurdering av Simonettes seksualitet. Han mente en lege ville kunne si noe om hvorvidt Simonettes tiltrekning til kvinner og avsky for menn kunne forklares med fysiske egenskaper hos henne, eller kunne ansees som en psykisk sykdom. Han lå altså litt foran psykologien og legevitenskapen i sin tanke om at seksualitet kunne undersøkes og kategoriseres av disse fagfeltene. Medisinsk fakultet mente

derimot det motsatte. De hadde vist saken fra seg og mente dette tilhørte jussens og teologiens fagfelt, snarere enn medisinen.

I Christianiasaken er det langt vanskeligere å si noe om hvilke forståelser myndighetspersonene hadde av Karen Dorthea og Anne Maries seksualitet. Det mest nærliggende er å se på omtalelsen av Anne Marie som frekk, brutal og ryggesløs. Som tidligere nevnt kan dette utelukkende ha referert til hennes yrke som prostituert, men det kan også ha referert til seksualiteten hennes. Det ble nevnt at hun lenge hadde vært mistenkt for å ha hatt sex med kvinner, noe som igjen betød at også hun antagelig var tiltrukket av kvinner. At hun var brutal, frekk og ryggesløs kan ha hentydet på at hun var noe mannhaftig i væremåte. På den annen side kan det også bare bety at hun ikke oppførte seg slik hun skulle under politiets regulering av prostituerte. Det at hun var innsatt på Mangelsgården ved flere anledninger veier tungt i favør av dette. Prostituerte ble ofte satt i tvangsarbeid nettopp fordi de ikke fulgte reglene som gjaldt for dem. Hvis hun til stadighet gjorde politiets jobb vanskeligere for dem kan det ha vært en god grunn til at politifullmektig Lund beskrev henne slik han gjorde.

Sex mellom kvinner

Hvordan ble det snakket om sex mellom kvinner, og hvilke forståelser av dette dukker opp i sitatene fra menneskene som uttalte seg i kildematerialet?

Selv om det var normalt og allment akseptert at unge mennesker hadde sex med hverandre utenfor ekteskapet er det tydelig i kildematerialet at sex kun var akseptabelt i visse former. De tiltalte kvinnes seksuelle forhold blir gjennomgående omtalt i negative og moralsk fordømmende ordelag. Begrepene utukt og uterlighet dukker til stadighet opp, og begge er begreper som brukes om seksuelle handlinger som anses som umoralske og uanstendige. Det blir også til stadighet betegnet som unormalt og satt i kontrast med normal sex. Hva som ble ansett som normal sex vil jeg komme tilbake til. Det umoralske aspektet ved disse seksuelle forholdene ser ut til å ha påvirket hvordan de tiltalte kvinnene ble omtalt, spesielt av embetsmennene som var involvert i sakene.

Sogneprestens attester om Simonette, Olava og Birgitte er nok det mest talende eksemplet på dette.¹²³ Han skrev ikke et eneste positivt ord om noen av dem, men gikk så langt som til å kalle Birgitte en slø person som alle var redde for, og Olava for ondskapsfull og potensielt kriminell. Simonette slapp unna med å bli kalt trettekjær, men som tidligere nevnt ble det ikke i det hele tatt lagt vekt på positive egenskaper hos henne, for eksempel at hun hadde oppdratt to fosterbarn. En del av dem som kjente Simonette omtalte henne ganske positivt. Hartvig Jentoft, som hadde kjøpt gården av henne, sa at han aldri hadde sett en uanstendig mine fra henne, fosterdatteren sa hun hadde gitt henne en god og moderlig oppdragelse og Jomfru Jeppesen gjorde henne til gudmor for barnet sitt. Ingen av disse tingene ble trukket frem i rettssakene, men prestens dårlige skussmål ble vektlagt i Høyesterett. Kanskje mest bemerkelsesverdig er det at Simonette hadde fått attester fra sine tre nærmeste naboer¹²⁴, alle tre menn, som sa at hun var en god nabo og et skikkelig menneske, og at de aldri hadde sett noe som tydet på at hun hadde gjort noe uanstendig. Disse attestene ble aldri tatt inn i noen av rettssesjonene og ble aldri skrevet inn i noen av protokollene.

Allerede i sogneprest Hansens anmeldelse av Simonette ser vi antydninger til hvordan sognepresten tenkte om sex mellom kvinner. Han kalte det sodomi og et *”vederstyggelegit Levnet”*. Han kalte også saken for skitten og mente at det var problematisk å trekke den frem i offentligheten, men mente hans embetsplikt tvang ham til å gjøre det. Sognepresten så altså på sex mellom kvinner som moralsk fordervet. Han mente også at det var hans religiøse plikt å gjøre noe med det. Det ser også ut til at han mente at dette var et tabu – noe som ikke burde snakkes om. Skal man dømme etter ryktespredningen om Simonette i bygden, kan det virke som han var noe alene om den oppfatningen. Ryktene om henne startet allerede da hun kom til bygden og florerte i rundt 35 år. Det virker som om folk flest hadde en interesse av å snakke om Simonettes omgjengelse med andre kvinner, alle vitnene sa at de hadde hørt snakk om dette i flere år, og det kan nok være en av grunnene til at sognepresten ønsket å ta tak i det.

Som tidligere nevnt handlet en del av ryktene om at Simonette var skapt annerledes og at hun hadde en *”løsfyre”*. Dette tyder på at sex mellom kvinner ikke var helt ukjent for folk, men at det var knyttet til visse antagelser. Fokuset på Simonettes kjønnsorganer og *”løsfyren”*

¹²³ Se side 24 – 25

¹²⁴ Helgelands sorenskriveri, offentlige saker, Statsarkivet i Trondheim

indikerer at sex mellom kvinner ble antatt å være noe som imiterte sex mellom kvinner og menn. I Christianiasaken ble det faktisk eksplisitt sagt at det var nettopp det det var. I Underrettsdommen stod det at Karen Dorthea og Anne Marie hadde *”pleiet en lægemlig Omgjængelse, hvorved de efterlignede den naturlige Omgang mellem Mand og Qvinde.”* Det er en av flere uttalelser som gir et inntrykk av hva som ble ansett som normal sex.

Mannlighet

Et gjennomgående tema i kildematerialet er mannlighet. At kvinnene, kanskje spesielt Simonette og Anne Marie, oppførte seg som menn. Det ble sagt at Simonette *”gebærdede sig i Sengen aldeles som et Mandfolk under en saadan Forretning”*. Og at *”Olava havde talt om at Simonette pleiede at ligge ovenpaa hende- som Mandfolk paa Fruentimmer”*. Birgitte fortalte at Simonette blant annet hadde brukt *”Mandfolk-Lader”* til å friste henne. Distriktslege Sand skrev at Simonette hadde *”spillet en mandlig Rolle, naar hun har ligget i Seng sammen med ovennævnte Quindespøner”*. Om Karen Dorthea og Anne Marie ble det sagt at de *”bedreve Utugt med hinanden som om den ene af dem var Mandfolk”* og at den av dem som lå øverst beveget seg som en *”Mandsperson, naar han har lægemlig Omgang med et Fruentimmer”*. Karen Dorthea formulerte det slik at det alltid var Anne Marie som hadde *”ageret Mandfolk og ligget ovenpaa naar de have havt Omgjængelse med hinanden”*. Både i Underretten og i Stiftsoverretten ble seg sagt at de to *”efterlignede den naturlige Omgang mellem Mand og Qvinde”*, en formulering som de to også brukte selv.

Dette viser et syn på sex som er veldig fokusert på mannen og det reproduktive samleiet mellom personer av motsatt kjønn, i misjonærstillingen hvor mannen alltid lå øverst. Det gjaldt ikke bare for mennene involvert i disse rettsprosessene, men også for de tiltalte kvinnene. Alle var godt kjent med reproduktiv sex mellom menn og kvinner (alle hadde enten vært gift, forlovet eller var prostituerte) og brukte det som utgangspunkt for hvordan de snakket om de seksuelle aktivitetene som hadde forekommet mellom dem. Det er også ganske tydelig at det var dette, og muligens ikke noe annet, som ble sett på som normal sex.

Den mannlige eller aktive rollen i disse seksuelle forholdene ble veldig viktig. I Helgelandssaken var det aldri noen tvil om at det var Simonette som var den aktive, ”mannlige”, parten som alltid lå øverst og som initierte det seksuelle forholdet. Birgitte og Olava var veldig tydelige på at dette var tilfellet og hun innrømmet det også selv. Grunnen til

at Olava og Birgitte til stadighet understreket dette kan være at de også i dette tilfellet forsøkte å legge så lite skyld og ansvar på seg selv som mulig. Det ser ut til at den ”mannlige” parten var den som ble straffet hardest. Simonette fikk en langt strengere straff (1 år på tukthus) enn Birgitte og Olava (15 dagers fengsel på vand og brød). Karen Dorthea påstod at Anne Marie alltid lå øverst, og Anne Marie fikk også en strengere straff i Underretten (henholdsvis 6 og 8 måneder på tukthus).

Det henter også til 1800-tallets syn på kvinner som begjærløse. Selv om kvinnene i disse sakene ikke ble sett på som begjærløse tyder dette fokuset på ”den mannlige rollen” på at det likevel var underforstått at det trengtes en mann for å initiere sex. Dersom to kvinner skulle ha sex måtte en av dem ta den mannlige rollen, for dersom begge beholdt sin kvinnelige rolle ville ingen være den aktive parten som satt det hele i gang.

I Helgelandssaken er det er ingen tvil om at Simonette bar på den største delen av skylden for at forbrytelsen hadde funnet sted og at hun derfor ble straffet hardere. Men det finnes også et mer personlig og samfunnsmessig syn på dette. Den som fikk/tok rollen som mann var også den som stred mest mot samfunnets forventninger og normer, som ikke oppførte seg som kvinne. Olava, Birgitte og også Karen Dorthea forsøkte hardt å understreke at de ikke var den aktive parten i forholdet. Ved å påstå at de forble passive, opprettholdt de sin egen kvinnelighet og ble i mindre grad et utskudd i samfunnet enn Simonette og Anne Marie ble.

Penetrering

Det var ikke bare den mannlige rollen som fikk plass i omtalelsen av sex mellom kvinner i disse to rettsprosessene. Penis fikk indirekte mye oppmerksomhet. Noe av det første som ble nevnt når det gjaldt bygderyktene om Simonette var at hun ikke var skapt som andre kvinner. Underforstått er det tydelig at dette handlet om Simonettes kjønnsorganer og at ryktene antagelig sa at hun hadde en uvanlig stor klitoris som kunne brukes til å penetrere andre kvinner. Selv om ingen som kjente Simonette bekreftet ryktet anså Underretten det som så viktig å få et definitivt svar på dette at de fikk Simonette undersøkt av lege. Da det viste seg at Simonette så helt normal ut ble veldig mye av fokuset i de videre rettsprosessene lagt på å finne ut om Simonette hadde en ”løs fyr”. Nesten alle vitnene ble spurt om de visste noe om den og flere vitner ble innkalt for å fortelle om den og rettsprosessen ble utsatt flere ganger i håp om å få inn flere vitner og mer informasjon om den. Dette er en av grunnene til at Helgelandssaken varte i hele 3 år.

Samtidig bør det bemerkes at Simonette, Olava og Birgitte ikke later til å utelukkende ha hatt denne oppfattelsen. Snarere enn å omtale det de gjorde i ordelag som knyttet det til penetrerende sex mellom mann og kvinne brukte de et eget begrep, ”å daske faldkunt”. Dette begrepet refererer ikke til penetrering eller tilstedeværelsen av en penisstatning. Det beskriver snarere seksuell aktivitet hvor dette spesifikt ikke er tilstede. Dette står i skarp kontrast til Anne Marie og Karen Dortheas beskrivelse av deres seksuelle aktivitet.

I Christianiasaken fortalte Karen Dorthea at Anne Marie hadde tullet sammen underbuksen sin og brukt den ”som det mandlige Lem”. Karen Dorthea oppgav denne informasjonen ganske raskt.¹²⁵ I motsetning til i Helgelandssaken hvor alle de tiltalte kvinnene nektet for å ha brukt hjelpemidler av noe slag. Det er lite trolig at en underbukse faktisk kunne blitt brukt som et mannlig lem. Det later heller ikke til at noen av dommerne i saken tolket dette som at Anne Marie og Karen Dorthea hadde penetrert hverandre med en denne underbuksetullen. Så hvorfor ble denne underbuksetullen konsekvent beskrevet som en penisstatning gjennom hele saken? Jeg tror dette igjen handler om hva som ble sett på som normal sex. Disse kvinnene var som nevnt vel kjent med sex med det motsatte kjønn og jeg tror denne måten å snakke om hva de selv gjorde med hverandre på var en refleksjon av deres forståelse av hva sex var.

Under arbeidet med kildematerialet bet jeg meg merke i én ting. I Helgelandssaken var alle vitnene som påstod at de har sett ”løsfyren” menn, og ingen av dem hadde bodd sammen med Simonette. Ingen av de kvinnelige vitnene eller tjenestefolkene som hadde bodd sammen med Simonette sa at de kjente til noe mer enn rykter om at ”løsfyren” eksisterte. Det betyr selvfølgelig ikke at ”løsfyren” dermed var rent oppspinn, men det tydeliggjør hvem som var mest opptatt av dens eksistens. Det tyder igjen på en forståelse, kanskje spesielt blant menn, av sex som avhengig av en penis, avhengig av penetrering,. Dette ble også helt klart sett på som viktig for å avgjøre om omgjengelsen kunne regnes som omgjengelse mot naturen.

¹²⁵ Se side 48 – 49

Omgjengelse mot naturen og de juridiske vurderingene

Hvorfor ble Simonette, Olava og Birgitte dømt, og Karen Dorthea og Anne Marie frikjent? Hvilke forståelser av seksualitet og sex mellom kvinner ble viktige for tolkningene av loven og domsavgjørelsene?

Jeg kommer igjen tilbake til sogneprest Hansen og hans anmeldelse av Simonette. Hvorfor valgte han å anmelde Simonette når hans forgjengere ikke gjorde det? I motsetning til flere av vitnene i denne saken er det tydelig at sognepresten var klar over at dette kunne være straffbart og at han mente at det burde straffes. Han må ha tenkt at det var mer å vinne enn å tape på å ta saken opp. Det er derfor rimelig å anta at sognepresten var relativt sikker på at saken ville føre til straff. Å ta saken opp til forhør og muligens rettsforfølgelse ville uten tvil føre til enda mer offentlig forargelse enn ryktene som allerede gikk på bygden. Ikke minst ville en rettsforfølgelse kunne føre til at ryktene potensielt ble bekreftet og dermed ikke bare forble rykter. Likevel mente han at det var verdt det. Dette kan være en del av forklaringen på hvorfor Hansen satt som sogneprest i hele fem år før han valgte å anmelde saken.

Problemene med å ta saken opp offentlig kan også forklare hvorfor de tidligere sogneprestene Debes og Ingier ikke anmeldte Simonette. Kanskje vurderte de det slik at det ville være bedre å forsøke å få henne til å slutte ved å ta saken opp med henne privat. Kanskje mente de heller ikke at saken var alvorlig nok til å anmeldes. Eller kanskje mente de at dette var et kirkelig og ikke et verdslig anliggende. Sogneprest Hansen mente tydeligvis at Simonette hadde ignorert advarsler både fra ham selv og hans forgjengere så mange ganger at han ikke hadde noen annen mulighet enn å anmelde. Det er interessant at sognepresten ikke nevnte bygderyktene i anmeldelsen. Å argumentere for at saken hadde vakt offentlig forargelse ville uten tvil vært et godt argument for å ta saken opp til avhør, men han nøyet seg med å skrive at alt var forsøkt fra hans og hans forgjengeres side. Først i Simonettes attest nevnte han at ryktene om henne har gått lenge i bygden.

På den annen side kan det rett og slett ha vært slik at han kun ønsket å sette en stopper for denne omgangen fordi den i seg selv var umoralsk og han som prest hadde ansvar for å styre medlemmene i sin menighet vekk fra syndig og umoralsk oppførsel. Det ville i så fall forklare hvorfor han ikke nevnte ryktene, resten av menigheten, eller offentlig forargelse i sin anmeldelse, men kun begrunnet den med at hans embetsplikt tvang ham til å ta saken opp.

Diskusjonene rundt hvorvidt de seksuelle handlingene mellom de tiltalte kvinnene kunne kalles omgjengelse mot naturen eller ikke, kan si oss mer om hvordan embetsmennene og medisinerne i sakene forstod sex mellom kvinner og kvinnelig seksualitet. Den første som skrev om dette var distriktslege Sand i hans svar på fogd Neubergs henvendelse om hvorvidt det Simonette hadde gjort kunne regnes som omgjengelse mot naturen. Han skrev at fogden hadde definert dette slik: *”Hr. Fogden anfører, at de juridiske Systemer definere Omgjængelse imod Naturen, som enhver Tilfredsstillelse af Kjønsdriften udenfor Naturens Orden ved legemlig Omgang med levende Væsener”*.¹²⁶ Distriktslegen valgte i størst grad å fokusere på den delen av definisjonen som omhandlet tilfredsstillelse av kjønnsdriften. Han mente at å ”daske fladkunt” ikke kunne kalles legemlig omgang fordi det ikke hadde skjedd *”nogen Indtrengen i Kjønsdelene”*. Han mente at dette antagelig ikke kunne tilfredsstille kjønnsdriften, bare vekke den. Han skrev også at dersom det viste seg at Simonette hadde brukt en ”løsfyr” trodde han neppe at det heller kunne tilfredsstille kjønnsdriften, men mente likevel at det måtte være imot naturen.

Hvorfor mente han at å bruke en ”løsfyr” var mer unaturlig, eller imot naturen, enn å ”daske fladkunt”? Jeg tror at dette, som tidligere nevnt, handlet om at Simonette ved å ta en mannlig rolle, og ved å gå så langt som til å penetrere en annen kvinne, overskred den kvinnelige rollen og dermed også naturens orden. Uttalelsen om at heller ikke ”løsfyren” kunne føre til tilfredsstillelse av kjønnsdriften tyder på at distriktslegen ikke bare mente at det trengtes penetrering, men at en mann måtte være den som penetrerte. Her ser vi igjen en tanke om at kvinner hadde seksuelle følelser og en kjønnsdrift, men uten en mann var de ikke i stand til å tilfredsstille den.

Senere skrev fogd Neuberg i sin innstilling til Underretten at han mente Simonette, Olava og Birgitte ikke kunne dømmes på bakgrunn av ryktene om ”løsfyren”. Han var enig i distriktslegens vurdering om at det å ”daske fladkunt” ikke kunne kalles omgjengelse mot naturen. Han mente derfor at de tre burde dømmes for *”forsøg på Omgjængelse imod Naturen”*. I tillegg til å si seg enig med distriktslegens vurdering skrev han også at *”de Midler, som af de Angjeldende have været benyttede i og for sig ikke have vært tjenlige til Kjønsdriftens Tilfredsstillelse”*. Han hadde altså den samme tanken som distriktslegen hadde; at sex mellom kvinner, i alle fall spesifikt å ”daske fladkunt”, ikke egnert seg til å tilfredsstille

¹²⁶ Se side 33

kjønnsdriften. Dette kan tolkes slik at hverken distriktslegen eller fogden mente at sex mellom kvinner kunne føre til en orgasme, men var kun et forsøk på å oppnå en.

Også dommerne i Underretten sa seg enige i dette. De mente Simonette neppe kunne ha fått sin kjønnsdrift tilfredsstilt gjennom sex med andre kvinner. De fokuserte også på unaturligheten i handlingen i seg selv. De skrev at Simonette ved å ha omgang med personer av samme kjønn hadde satt til side alle *”qvindelige Hensyn, Pligter og Forhold”* og at *”Den Maade, hun har øvet denne Omgang paa, eller det Midel, hun dertil har benyttet sig af,- men, selv om intet kunstigt Præparat dertil har været i Brug, give Handlingen Characteren af unaturlig Omgjængelse for hende – som Qvinde.”* Med tilsidesettelse av kvinnelige hensyn, plikter og forhold mener jeg de siktet til at hun hadde nektet å ha sex med sine ektemenn. Når det gjelder den andre uttalelsen, om måten hun hadde hatt sex med andre kvinner på, tror jeg dette igjen handlet om mannlighet. Ved å ligge oppå kvinner og kanskje også penetrere dem oppførte hun seg ikke som en kvinne, men som en mann, og drev derfor unaturlig omgjængelse for en kvinne. De dømte henne for forsøk på omgjængelse mot naturen, så til tross for at de bedømte handlingen som unaturlig ser det ut til at tanken om at denne omgangen ikke kunne tilfredsstille kjønnsdriften veide tungt i deres vurdering av hva som kunne ansees som omgjængelse mot naturen.

Stiftsoverretten mente også at dette ikke kunne regnes som omgjængelse mot naturen, men det ble ikke skrevet noe om hvorfor. I motsetning til Underretten mente referenten i Stiftsoverretten at det heller ikke kunne ansees som forsøk på omgjængelse mot naturen fordi handlingene *”efter deres Væsen og deres hensigt ere fuldendte”*. Handlingene var altså etter sin hensikt fullførte, dermed ikke et forsøk. Jeg tror han med dette mente at selv om sex mellom kvinner ikke kunne føre til orgasme så var handlingene like fullt fullendte fordi orgasme dermed ikke var målet med handlingen. Han definerte ikke nærmere hva målet med handlingen eventuelt skulle være, men kanskje handlet dette om Simonettes tidligere referanser til ”spas” og moro. Han skrev også at *”Uteerligheder af denne og lignende Beskaffenhed, forsaavidt da ikke gaae indunder Begrebet om Omgjængelse imod naturen[...]”*, altså at sex mellom kvinner ikke falt under paragrafen om omgjængelse mot naturen. Han ser ut til å ha vært langt sikrere på dette enn de fleste andre som kom med sine vurderinger i denne saken, men skrev ikke noe om hvorfor han mente at dette var tilfellet.

I Høyesterett argumenterte forsvarsadvokat Homann for at det Simonette, Olava og Birgitte hadde gjort ikke kunne regnes som omgjengelse mot naturen og la til grunn distriktslegens vurderinger for dette. Når det gjaldt ”løsfyren” var han likevel noe uenig med legen. Legen hadde vurdert det slik at dersom en slik hadde vært i bruk ville det kunne kalles omgjengelse mot naturen. Homanns argument gikk ut på at definisjonen på omgjengelse mot naturen innebar omgjengelse med levende vesener og siden ”løsfyren” hverken kunne kalles et levende vesen eller sies å kunne volde noen skade mente han den falt utenfor lovgivningen. Denne forståelsen av loven ser det ut som han var ganske alene om. Han hadde også samme holdning til det å ”daske fladkunt” som et flertall andre i denne saken, nemlig at det ikke kunne regnes som omgjengelse fordi det ikke kunne tilfredsstillte kjønnsdriften.

Førstevoterende Hjelm i Høyesterettens behandling av Helgelandssaken hadde også en forståelse av loven som var noe annerledes enn de fleste andre i saken. Han mente enhver måte mennesker kunne finne på å forsøke å tilfredsstillte kjønnsdriften på som falt utenfor det normale måtte falle under lovgivningen. Han fokuserte altså kun på unaturligheten i handlingene og ikke på den oppgitte definisjonen som også tok med et krav om tilfredsstillelse. Hans argumentasjon rundt dette var at også naturlig omgjengelse ikke alltid førte til tilfredsstillelse, men kunne likevel kalles omgjengelse, så det samme burde gjelde for unaturlig omgjengelse. Graaruds uttalelser om at loven burde gjelde for all sex mellom mennesker av samme kjønn under forhandlingene om den nye straffeloven i 1902, baserte seg på det samme utgangspunktet.¹²⁷ Som Homann også hadde poengtert var det altså ikke relevant om handlingen kunne føre til orgasme eller ikke, men i motsetning til Homann mente Hjelm at dette ikke var en formildende omstendighet.

U. A. Motzfeldt¹²⁸ sa klart og tydelig at han ikke ville kalle det å ”daske fladkunt” for omgjengelse i det hele tatt. Han kalte det kåte og vellystige friksjoner som ikke kunne sammenlignes med ”virkelig samleie”. Igjen kan det vel her være liten tvil om hva som menes med virkelig samleie: reproduktiv sex mellom mann og kvinne, muligens spesifikt i misjonærstillingen. Han viste altså det samme synet på sex mellom kvinner som de fleste andre i denne saken. Han refererte også til tidligere rettspraksis og mente det aldri hadde skjedd før at kvinners omgjengelse med hverandre hadde blitt straffet etter denne paragrafen.

¹²⁷ Se side 55 – 56

¹²⁸ Se side 44

Hans uttalelse om at det ville være alt for mange kvinner som skulle vært brent dersom Hjelms definisjon av loven ble brukt er interessant. Han indikerer her at seksuelle handlinger av samme art som å ”daske fladkunt” ikke nødvendigvis var uvanlig. Kanskje er dette en referanse til datidens romantiske vennskap. Selv om slike romantiske vennskap var vanlige og i stor grad akseptert og sett på som uskyldsrene fantes det også en tanke om at slike vennskap kunne gå for langt.¹²⁹ Kanskje var det slike forhold Motzfeldt refererte til. Det var også muligens dette Graarud refererte til da han påstod at sex mellom kvinner forekom i enda større grad enn mellom menn.

Den endelige dommen i Helgelandssaken ble en dom etter analogi. Det er talende for hvordan sex mellom kvinner ble sett på. Det var ikke omgjengelse mot naturen, fordi det ikke kunne tilfredsstillte kjønnsdriften, og det hadde antagelig ikke forekommet penetrering, ikke kunne regnes som omgjengelse. Men det kan være liten tvil om at sex mellom kvinner ble sett på som unaturlig og potensielt skadelig for offentligheten. Simonette, Olava og Birgitte ble dømt for ”forargeligt, uteerligt forhold”, det var altså det seksuelle forholdet i seg selv som var problemet og som var uanstendig og forargelig. Den offentlige forargelsen de tre hadde forårsaket veide nok også tungt for denne domfellelsen. Det kunne ikke gå ustraffet hen til tross for at det var bred enighet om at loven ikke rammet disse handlingene. Hadde det blitt bevist at Simonette hadde brukt en ”løsfyr” ville dommen kanskje ha falt på omgjengelse mot naturen og ikke en analogi av denne lovparagrafen.

To år etter dommen i Helgelandssaken og tre år før Christianiasaken tok til, i 1849, utgav en av dommerne Helgelandssaken, og senere Høyesterettsjustitiarius, P. C. Lasson boken *Haandbog i Criminalretten*. Her skrev han om hvordan paragrafene i kriminalloven fra 1842 burde tolkes. Om §18-21 skrev han blant annet følgende:

Omgjængelse mod Naturen (sodomia sensu lato) er enhver Tilfredsstillelse af den menneskelige Kjønndrift ved legemlig Omgjængelse enten med andre Mennesker paa en unaturlig Maade eller med Dyr.[...] Begaaes den med Mennesker, kaldes den Sodomiterie i indskrænket Forstand (sodomia sensu strictiori), enten den skeer med en Person af samme Kjøen (sodomia ratione sexus), eller med Personer af det andet Kjøen (sodomia ratione ordinis naturæ). Det har dog været Tvivl underkastet, om

¹²⁹ Gowing, ”Lesbians and their like”, 136 – 137

Utugtighed, begaaet af Fruentimmer med hinanden, kunde beregnes Omgjængelse mod Naturen, da denne Forbrydelse efter det almindelige Begreb synes at forudsætte noget mere end det, der ved hiin Usædelighed kan finde Sted (res in re eller efusio seminis¹³⁰) [...] da Lovstedet har bibeholdt det ældre Udtryk "Omgjængelse mod Naturen", [...] kan der fremdeles møde Indvending mod ligefrem at anvende §en paa det – som ovenfor meldt – omtvistede Tilfælde. Men at slig Unaturlighed efter Analogie maa kunne straffes, synes klart, og kan det, da Sagen nu staaer omtrent som før, her bemærkes, at Høiesteret i en under 10de Juli 1847 afsagt Dom (L.R.372) ifølge Analogien af 6-13-15 med arbitrair Straf ansaae et saadant utugtigt Forhold mellem nogle Qvinder fra Nordlandene, hvis Beskaffenhed man blues¹³¹ ved nøiere her at beskrive.¹³²

Lasson mente altså, som de fleste andre, at sex mellom kvinner ikke kunne dømmes etter loven om omgjængelse mot naturen fordi penetrering ikke fant sted. Han mente også at dom etter analogi derimot var helt berettiget i slike saker. Lasson ønsket ikke å nærmere beskrive hva kvinnene i Helgelandssaken hadde gjort, antagelig i frykt for å skape offentlig forargelse ved å skrive det i en håndbok som kunne leses av mange. Begrepet "blues" kan kanskje også tyde på at han selv personlig fant det ubehagelig å skrive om dette.

I Christianiasaken ble det i Underretten bare antatt at Anne Marie og Karen Dorthea kunne dømmes etter den nye kriminallovens paragraf om omgjængelse mot naturen uten at det ble videre diskutert hvorfor dette ble antatt.¹³³ I Stiftsoverretten ble det tvert imot vurdert slik at omgjængelsen mellom de to ikke falt under omgjængelse mot naturen, men heller ikke der ble det videre diskutert hvorfor.¹³⁴ Denne forskjellen mellom Helgelands- og Christianiasaken er interessant. I Helgeland ble en rekke vitner kalt inn, retten gikk i detalj inn på hva Simonette hadde gjort med de andre kvinnene og hvordan kroppen hennes så ut. De forskjellige måtene de tiltalte kvinnene potensielt kunne hatt sex på ble diskutert inngående i alle rettsinstanser med det mål å avgjøre om det var ulovlig eller ikke. I Christianiasaken valgte politiet kun å avhøre to av seks vitner, ulovligheten av handlingen ble ikke diskutert før under voteringen i

¹³⁰ res in re og efusio seminis betyr penetrering og sædavgang.

Rydstöm, "Women and the law", 44

¹³¹ Blues: blyges eller skammes over https://www.naob.no/ordbok/blues_2

¹³² Lasson, *Haandbog i Criminalretten. Den spesielle Deel. I*, 223-225

¹³³ Se side 50 – 51

¹³⁴ Se side 51

Høyesterett og ingen gikk nærmere inn på hva de to kvinnene faktisk hadde gjort med hverandre.

Det kan være flere grunner til disse forskjellene mellom de to sakene. Stiftsoverretten i Christiania kjente til høyesterettsdommen i Helgelandssaken og overførte dermed bare avgjørelsene derfra til Anne Marie og Karen Dortheas sak. Men hvorfor ble det i Underretten bare tatt for gitt at de to skulle dømmes for omgjengelse mot naturen? Hvorfor ble ikke dette diskutert nærmere? Kanskje var det slik at rettsinstansene i Christiania hadde et større saksomfang enn Underretten i Rødøy og Stiftsoverretten i Trondheim, og derfor ville bruke så lite tid på saken som mulig. Kanskje var hensynet til offentlig forargelse enda viktigere i Christiania. Det kan ha vært en forskjell mellom by land og sør når det gjaldt hvor ”bluferdig” både lokalbefolkningen og offentligheten var. Som tidligere nevnt ser det ut til at befolkningen i Rødøy i liten grad var redde for å snakke om sex, selv ikke i en rettsak. Og myndighetene var opptatt av å komme til bunns i detaljene i saken. Kanskje var rettsinstansene i Christiania derimot innstilt på å si så lite som overhode mulig om slik uanstendig adferd. Men detter er det umulig å si noe sikkert om, da mangel på bevis for at de snakket om dette, i et veldig begrenset kildemateriale, ikke nødvendigvis betyr at de ikke gjorde det.

Til tross for lite diskusjon om hvorvidt dette var god rettspraksis valgte Stiftsoverretten å dømme Karen Dorthea for ”forargeligt, uteerligt forhold” i en ren kopi av Høyesterettsdommen i Helgelandssaken fordi slik adferd kunne vekke forargelse. Hvorfor la Stiftsoverretten så stor vekt på argumentet om offentlig forargelse? Det ble sagt i det opprinnelige politiavhøret at Anne Marie lenge hadde vært mistenkt for å ha sex med andre kvinner, men at man frem til da ikke hadde funnet nok bevis mot henne. Anne Marie og Karen Dorthea ble sett av 6 kvinner gjennom et hull i en dør i bordellet de bodde i. Det er mulig at denne saken vakte forargelse blant prostituerte i et slumstrøk utenfor byen, men jeg finner liten grunn til å tro at rykter om forholdet mellom Anne Marie og Karen Dorthea kan ha vakt stor offentlig forargelse. Reguleringen av prostitusjon ville hindret øyenvitnene i å spre rykter i større deler av byen. Frykten må antagelig derfor ha vært at ryktene skulle spre seg via kundene til disse kvinnene og slik nå opp i høyere samfunnslag. Svaret kan kanskje også være så enkelt som at dette forholdet var unaturlig. Prostitusjon ble stilltiende godtatt og regulert, men sex mellom personer av samme kjønn var noe annet.

I Høyesterett ble saken diskutert langt mer. Aktor J. C. Lous mente at det kunne kalles omgjengelse mot naturen fordi han definerte det som tilfredsstillelse av kjønnsdriften med levende vesener utenfor naturens orden og inkluderte sex mellom personer av samme kjønn under dette som en selvfølge. Han valgte, som Hjelm, å fokusere på det unaturlige i handlingen. Forsvarsadvokat Kraft valgte, som Motzfeldt, å fokusere på tidligere praksis og mente praksisen for den gamle loven også burde gjelde for den nye da ordlyden ikke hadde endret seg. Han sa også at begrepet omgjengelse mot naturen *”forudsætter formeentlig med Nødvendighed en Kjønnsforbindelse, men i nærværende Tilfælde har saadan ikke fundet Sted.”* Her antar jeg at det med kjønnsforbindelse menes penetrasjon og muligens også sædavgang.

Førstevoterende Lange mente det var noe tvilsomt å straffe Karen Dorthea etter analogi slik det ble gjort i Stiftsoverretten, men han mente samtidig at det hun hadde gjort var såpass uanstendig at når det først hadde blitt påtalt burde det heller ikke gå ustraffet. Så selv om han mente dom etter analogi ikke var helt ideelt stemte han i utgangspunktet for å la dommen fra Stiftsoverretten bli stående. Hjelm mente det samme som han mente i Helgelandssaken.¹³⁵ Han la til at under den nye lovgivningen hvor straffen var langt mildere ville en innskrenking av begrepet ikke være nødvendig og at dersom ikke alle former for unaturlighet kunne falle under begrepet ville loven bli vilkårlig. Han mente også at det ikke fantes noen formildende omstendigheter i Karen Dortheas tilfelle. Han så det altså ikke som viktig om Karen Dorthea hadde ligget øverst eller nederst og om Anne Marie var eldre enn henne eller ikke. Han var også denne gangen den eneste som mente at loven ikke burde avgrensas.

Konklusjonen i Christianiasaken ble frifinnelse. Grunnen til dette var at det var bred enighet om at sex mellom kvinner, i alle fall sex hvor penetrering sannsynligvis ikke hadde forekommet, ikke kunne regnes som omgjengelse mot naturen. Dette hindret ikke Høyesterett i å felle dom i Helgelandssaken. Til tross for P. C. Lassons vurderinger i håndboken fra 3 år tidligere valgte Høyesterett i Christianiasaken å ikke dømme etter analogi. Årsaken til dette kan ha vært at de i Helgelandssaken brukte den gamle loven, mens de brukte den nye i Christianiasaken. Aarset¹³⁶ nevner at det ser ut til å ha vært slik at Høyesterett i større grad forholdt seg strengere til grunnlovens paragraf om at ingen skulle dømmes uten etter lov utover på 1850-tallet enn den hadde vært tidligere. Det kan ha vært slik at bruken av den

¹³⁵ Se side 42

¹³⁶ Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis*, 97 – 104

gamle lovgivningen i Helgelandssaken gjorde det mer legitimt å dømme etter analogi enn i Christianiasaken hvor den nye lovgivningen ble brukt. Jeg antar at Høyesterett ønsket å sette presedens for en rettspraksis som nærmere fulgte grunnloven i Christianiasaken.

En alternativ tolkning kan være at Helgelandssaken ble sett på som mer alvorlig. Dette er det vanskelig å finne mye belegg for i kildene fordi forbrytelsen i seg selv ble så lite diskutert i Christianiasaken sammenlignet med Helgelandssaken. Det kan likevel tenkes at Høyesterett i større grad mente det var nødvendig å straffe Simonette, Olava og Birgitte, kanskje spesielt Simonette, enn Karen Dorthea. Christianiasaken inneholdt tross alt langt mildere omstendigheter enn Helgelandssaken. Karen Dorthea og Anne Marie var langt nærmere hverandre i alder enn Simonette og de to andre. Simonette hadde muligens penetrert andre kvinner, mens Anne Marie og Karen Dorthea neppe kunne ha penetrert hverandre med en sammenrullet underbukse. Simonette hadde beviselig hatt sex med to kvinner og det gikk rykter om at det fantes flere. Anne Marie og Karen Dorthea hadde kun beviselig hatt sex med hverandre, selv om Anne Marie var mistenkt for å ha gjort det med andre også. Simonette hadde hatt sex med kvinner i flere år, Olava hadde også hatt sex med Simonette i flere år, Anne Marie og Karen Dorthea hadde kun gjort det i noen få måneder. Dessuten hadde ryktene om Simonette florert i bygden i flere år og dermed skapt offentlig forargelse i nærområdet, som tidligere nevnt var dette neppe tilfellet i Christianiasaken.

Den brede enigheten i disse to sakene om at sex mellom kvinner ikke kunne regnes som omgjengelse kan også forklare Ole Anton Qvams uttalelse fra 1902 om at kjønnslig omgjengelse mellom kvinner hørte til de umulige ting. Det er lite trolig at han ikke hadde hørt om at seksuell aktivitet mellom kvinner forekom. Kanskje var det nettopp det at omgjengelse etter hans, og flere andres syn, rett og slett betød penetrering av en penis og at ingenting som kvinner kunne gjøre med hverandre derfor kunne kalles omgjengelse som fikk ham til å uttale seg slik.

Kapittel 5, Konklusjon

Hvordan ble kvinnelig seksualitet omtalt i kildematerialet fra Helgeland- og Christianiasaken, og hvilke forståelser av kvinnelig seksualitet finnes i det samme materialet? Hvordan ble seksuelle forhold mellom kvinner omtalt, og hvilke forståelser av seksuelle forhold mellom kvinner finnes i materialet? Hvordan påvirket disse forståelsene tolkningen av lovparagrafen om omgjengelse mot naturen?

Denne avhandlingen har tatt for seg rettsmaterialet i Helgelands- og Christianiasaken for å undersøke hvordan det norske samfunnet på midten av 1800-tallet snakket om og forstod kvinnelig seksualitet og sex mellom kvinner. Jeg har gjennomgått begge sakene i detalj og trukket frem alle uttalelser jeg mener er relevante for å besvare problemstillingen. Og jeg analysert kildematerialet tematisk basert på problemstillingen og funnet noen gjennomgående tendenser.

Hvordan ble kvinnelig seksualitet omtalt og forstått?

Måten kvinnelig seksualitet blir omtalt på i kildematerialet tyder på at det var en generell enighet om at kvinner hadde seksuelt begjær og søkte seksuell tilfredsstillelse. Til tross for over- og middelklassens ideal om kvinnelig uskyld og begjærløshet ser det ut til at disse idealene ikke ble pålagt kvinner i lavere samfunnslag. Vitneforklaringene, spesielt i Helgelandssaken, indikerer at sex og seksualitet var noe folk snakket relativt åpent om. Til og med Simonettes ”unaturlige” seksualitet ble åpenbart diskutert mye og av mange.

Det er også ting som tyder på at samfunnet, både lokalsamfunnet i Rødøy og mennene fra de øvre samfunnslag som vurderte saken, generelt så på Simonette som annerledes. Det ble stadig nevnt at hun følte ”attrå” til kvinner og ikke til menn. Hun ble altså tillagt en seksualitet som kun rettet seg mot hennes eget kjønn. Det var ingen som gav uttrykk for at det ikke var mulig for kvinner å være tiltrukket av andre kvinner. Dette bryter med Foucaults påstander om at homoseksualitet som en identitet ikke oppstod før legevitenenskapen satte ord på det senere på 1800-tallet. Jeg mener Helgelandssaken, og andre kilder for eksempel Anne Listers dagbøker, taler for at det fantes en forståelse av at enkelt mennesker hadde en seksualitet, en del av sin identitet, som rettet seg mot personer av samme kjønn, selv om forståelsene av hva dette kom av eller hvorfor det oppstod kan ha vært mange og varierte. En kime til en mer moderne forståelse av seksualitet og identitet kan spores i dette materialet. Spesielt fra

forsvarsadvokat Homann, som mente psykologien og legevitenskapen burde kunne forklare slike tendenser som de Simonette hadde.

Hvordan ble sex mellom kvinner omtalt og forstått?

Omtalelsene av seksuell aktivitet mellom kvinner overlater ingen tvil om at denne typen seksuell aktivitet ble ansett som unaturlig. Selv de tiltalte innrømmet at de var klar over at slik aktivitet var unaturlig. Det ble også til stadighet omtalt som usedelig og umoralsk og den oppfattelsen ser ut til å ha farget hvordan andre, spesielt embetsstanden, så på de tiltalte. Alle fem kvinnene ble av embetsmenn beskrevet i ganske negative ordelag. De mest slående eksemplene er sogneprestens attester om de tre tiltalte i Helgelandssaken og politifullmektig Lunds beskrivelse av Anne Marie.

Beskrivelsene av den seksuelle aktiviteten mellom de tiltalte kvinnene gir et ganske tydelig bilde av hva som på den annen side ble ansett som naturlig, eller normal, sex. Det var reproduktiv sex mellom mann og kvinne, antagelig spesifikt i misjonærstillingen, som var utgangspunktet for hva som var normalt. Simonette og til dels Anne Marie ble satt inn i en mannlig rolle og det ble flere ganger sagt at de to oppførte seg som menn under samleie ved å ligge oppå de andre kvinnene. Sex mellom kvinner ble ikke beskrevet som noe eget i seg selv, men som en imitasjon av reproduktivt samleie, hvor en av kvinnene måtte ta en mannlig rolle.

Fokuset på Simonettes potensielle ”løsfyrr”, Karen Dorthea og Anne Maries beskrivelse av den sammenrullede underbuksen som ”et mannlig lem” og legeundersøkelsen av Simonettes kjønnsorganer sier oss også noe om forståelsen av sex mellom kvinner. Det er åpenbart at de fleste anså penetrasjon som en elementær del av seksuell omgang uansett hvilke kjønn som var involvert. De fleste dommerne i begge sakene mente helt klart at penetrering var nødvendig for å kunne kalle sex mellom kvinner omgjengelse. På den annen side ser det ut til at de tiltalte kvinnene i Helgelandssaken ikke nødvendigvis så det slik, da de brukte begrepet ”å daske fladkunt” og ikke begreper eller beskrivelser som hentydet til penetrerende sex.

Den forståelsen av sex mellom kvinner som ser ut til å være mest vanlig i dette materialet er at kvinner alene ikke kan ha tilfredsstillende sex. Uten en mann er det ingen aktiv part som initierer akten. Uten en mann vil det heller ikke forekomme penetrering. Selv om en av kvinnene tar en mannlig, aktiv rolle og bruker en kunstig penis er dette fremdeles ikke nok. Ingenting to kvinner kan gjøre sammen vil kunne måle seg med reproduktivt samleie.

Hvordan påvirket disse forståelsene tolkningen av lovparagrafen?

Forståelsen av sex mellom kvinner var avgjørende for lovtolkningen. Definisjonen av omgjengelse mot naturen som enhver unaturlig tilfredsstillelse av kjønnsdriften ved legemlig omgang med levende vesener styrte diskusjonen i retning hva som kunne regnes som omgjengelse. I Helgelandssaken ble det avgjort at å ”daske fladkunt” ikke kunne regnes som omgjengelse fordi det ble antatt at det ikke kunne tilfredsstillte kjønnsdriften. Hadde det blitt bekreftet at Simonette faktisk hadde brukt en ”løsfyfyr” hadde vurderingen muligens vært en annen. I Christianiasaken ble dette i liten grad diskutert, men det ser ut til å ha vært generell enighet om at heller ikke i den saken hadde kvinnene hatt faktisk omgjengelse.

Enkelte, slik som assessor Hjelm og stortingsrepresentant Graarud, mente det var unaturligheten og ikke hvorvidt handlingene kunne regnes som omgjengelse som var det viktigste. Hvorvidt en seksuell handling kunne tilfredsstillte kjønnsdriften eller ikke burde etter deres mening ikke veie tyngre enn det faktum at sex som ikke var reproduktiv var unaturlig. Denne holdningen til hva som burde straffes var dog ikke den mest vanlige, og hverken Hjelm eller Graarud vant frem med sine argumenter.

Ideen om offentlig forargelse veide tungt, både når det gjaldt valget om å anmelde i Helgelandssaken og rettsinstansenes vurderinger om hvorvidt de tiltalte skulle straffes eller ikke. Denne tankegangen var gjennomgående og preget senere lovgivning, spesielt i 1902 da det ble spesifisert i loven at den bare skulle anvendes når allmenne hensyn tilsa det. Det er tydelig at frykten for at allmennheten skulle korumpes var stor. Forslaget om at Simonette skulle dømmes for forførelse av ungdommen er også et eksempel på dette. Den offentlige forargelsen var også grunnlaget for den endelige dommen i Helgelandssaken, ”forargelig og uterlig forhold”. I Christianiasaken er argumentet om offentlig forargelse mer tvilsomt og det var heller ikke nok til å forårsake domfellelse. Christianiasaken endte med frikjennelse fordi Høyesterett var mer forsiktige med å anvende dom etter analogi når de skulle dømme etter den nye straffeloven av 1842. Det er også mulig at Helgelandssaken endte med dom og Christianiasaken med frikjennelse fordi omstendighetene i Helgelandssaken var langt mer skjerpene.

Avslutning

Denne avhandlingen har søkt å utvide kunnskapen om norsk skeiv historie ved å fortelle historien til mennesker fra en gruppe som sjeldent blir nevnt, kvinner fra lavere samfunnslag. Store deler av kildematerialet brukt har aldri tidligere blitt undersøkt og de er nesten unike i norsk historisk sammenheng. Jeg har funnet at kvinnelig seksualitet ble anerkjent, men antatt å være avhengig av en mann. Når sex forekom mellom kvinner måtte en av dem spille en mannlig rolle og det ble antatt at en peniserstatning måtte være til stede. Dette synet på seksualitet mellom kvinner kan strekkes tilbake til tidlig moderne tid og helt frem til i dag. De fleste lesbiske par har nok en eller annen gang blitt spurt om hvem av dem som er mannen i forholdet. Tanken om normal sex som reproduktiv og avhengig av penetrering påvirket ikke bare synet på sex mellom kvinner, men også tolkningen av lovverket.

Kilder og litteratur

Arkivmateriale

Riksarkivet, Folketelling for Rødøy prestegjeld, 1865

Statsarkivet i Oslo, Kristiania stiftamt, bilag til justisprotokoller jrn.282/1853, Domsakter Anne Marie Johannesdatter og Karen Dorthea Olsdatter.

Statsarkivet i Oslo, Oslo politikammer, sedelighetsavdelingen, fortegnelse over prostituerte 1843 – 1867

Statsarkivet i Trondheim, Helgeland sorenskriveri, offentlige saker 1845 – 1846,

Statsarkivet i Trondheim, Ministerialprotokoller, klokkerbøker og fødselsregistre – Nordland. Klokkerbok, Rødøy Prestegjeld, 1820 – 1832

Statsarkivet i Trondheim, Ministerialprotokoller, klokkerbøker og fødselsregistre – Nordland. Klokkerbok, Rødøy Prestegjeld 1856 – 1876

Statsarkivet i Trondheim, Ministerialprotokoller, klokkerbøker og fødselsregistre – Nordland. Ministerialbok for Rødøy prestegjeld, 1824 – 1844.

Statsarkivet i Trondheim, Trondheim tukthus, fanger, 89 domsakter og resolusjoner nr. 43, 1848.

Norsk slektshistorisk forening, Norges biskoper og prester fra reformasjonen til år 1900, 1800-tallet, L – Å, Rødøy.

Lover

Den norske straffelov, m.v. av 20. august 1842, kapittel 18, §21

Christian Vs norske lov, m.v. av 15. april 1687

Grunnloven. *Kongeriket Norges Grunnlov m.v. av 17.05.1814.*

06.05.2018 <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>

Litteratur

Aarset, Anette Halvorsen. *Rettslig regulering av homoseksuell praksis 1687 – 1902*. Institutt for offentlig retts skriftserie, 2000.

Asbjørnsen, Moe, Nauthella m.fl., *Erotiske folkeeventyr*. Oslo: Kagge Forlag, 2000.

Foucault, Michel. *Seksualitetens Historie 1. Viljen til viten*. Norge: Exil, 1999.

Gowing, Laura. "Lesbians and their like in early modern Europe, 1500 – 1800". I *Gay life and culture: A world history*, redigert av Robert Aldrich, 125 – 143. London: Thames & Hudson, 2006.

Hunt, Margaret R. *Women in eighteenth-century Europe*, London: Pearson education limited, 2010.

Jeffreys, Sheila. "Does it Matter if They Did it?". I *The Feminist History Reader*, redigert av Sue Morgan, 212 – 218. London og New York: Routledge, 2006.

Jordåen, Runar. *Inversjon og Perversjon. Homoseksualitet i norsk psykiatri og psykologi frå slutten av 1800-tallet til 1960*. Ph.d Avhandling. Universitetet i Bergen, 2010.

Jordåen, Runar. "Beskyldt for at være tvetulling. Kjønnsoverskriding og likekjønna seksualitet i norsk språkhistorie". *Melk*, nr. 3 (2017): 48 – 53.

Jordåen, Runar, "Sodomi mellom kvinner". Skeivt arkiv. 06.01.2016.

<http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/sodomi-mellom-kvinner>

Lasson, P. C. *Haandbog i Criminalretten. 1: Den specielle Deel Om forbrydelser mod det Offentlige*. Christiania: Tønsberg, 1849.

Lødrup, Peter, "Høyesterett 1814-1996, noen historiske glimt". I *Norges Høyesterett*, redigert av Stephan Tschudi-Madsen, 9 – 48. Oslo: Aschehoug & Co., 1998.

Norges domstoler, ”Stiftsloverrett og overrett 1797-1936”. 09.05.2017.

<https://www.domstol.no/no/Enkelt-domstol/Borgarting-lagmannsrett/Om-Borgarting-lagmannsrett/Om-domstolen/Historikk/Stiftsloverrett-og-overrett-1797-1936/>

Rosenbeck, Bente, ”Kvinnelighet og skesualitet”. I *Kvinner i den Vestlige Verden fra år 1500 til i dag: Renaissance, reformasjon og revolusjon*, redigert av Ida Blom, Sølvi Sogner og Bente Rosenbeck, 227 – 243. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2005.

Rosen, Wilhelm von, *Månens Kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912*, Ph.D avhandling. Københavns Universitet. 1993.

Rydström, Jens. ”Same-Sex Sexuality and the Law in Scandinavia 1842-1999”, I *Criminally Queer Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia, 1842-1999*, redigert av Jens Rydström og Kati Mustola, 13 – 40. Amsterdam: Aksant, 2007.

Smith-Rosenberg, Carroll. ”The Female World of Love and Ritual: Relations Between Women in Nineteenth-Century America”. *Signs* 1, nr. 1 (1975): 1 – 29.

Stoa, Nils Johan, *Kjødets lyst. Fortellinger om synd og straff*. Cappelen Damm, 2010.

Sundt, Eilert, *Om Sædeligheds-tilstanden i Norge*, Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1976.

Tønnesson, Johan L. *Hva er sakprosa?* Oslo: Universitetsforlaget, 2008.

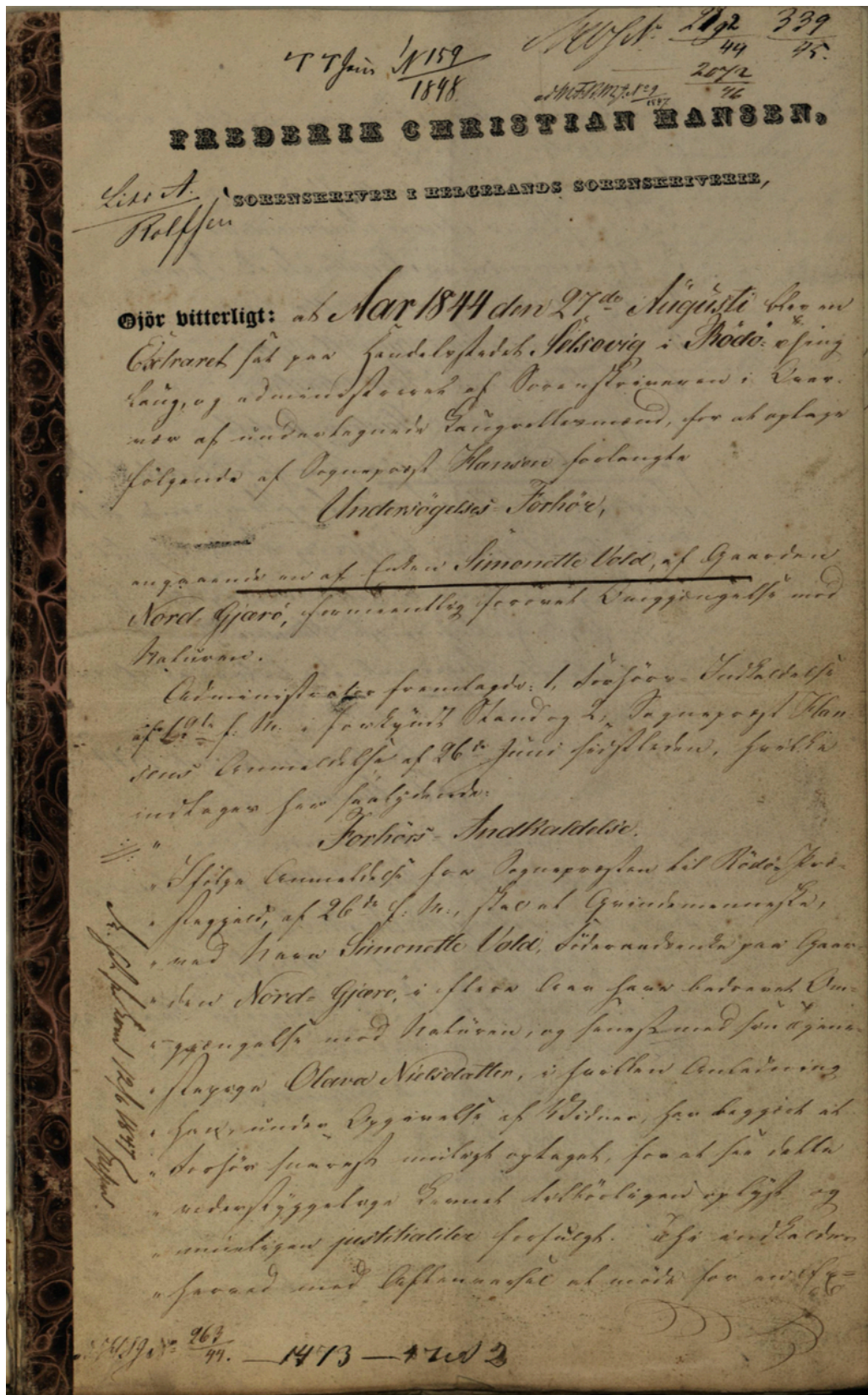
Ulvund, Frode. ”‘A Deterrent to Vagabonds, Lazy Persons and Promiscuous Individuals’ Control and Discretion in the Norwegian Workhouse System, 1845-1907”. *Crime, Histoire & Sociétés* 16, nr. 2 (2012): 29 – 54.

Vicinus, Martha. ”The History of Lesbian History”. *Feminist Studies* 38, nr. 3 (2012): 566-596.

Witbread, Helena. *The Secret Diaries of Miss Anne Lister*. London: Virago, 2010.

Vedlegg

Eksempler på kilder

Første side av undersøkelsesforhøret i Helgelandssaken.

